ДЈЕЛА

МАТИЈЕ БАНА.

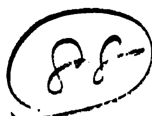

ПРВИ ДИО:

ПЈЕСНИШТВО.

У БЕОГРАДУ

КРАЉЕВСКО СРПСКА ДРЖАВНА ШТАМПАРИЈА

1889.

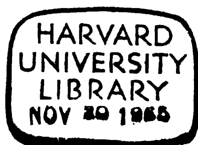
HARVARD
UNIVERSITY
LIBRARY
NOV 30 1965

КЊИГА II.

3. Смрт кнеза Доброслава; трагедија.
4. Смрт Уроша Петога; трагедија.

Трећа књига улази у штампу. Садржаваће трагедије: Краљ Вукашин и Цар Лазар, или Косовска пропаст. Цијена је иста која и пређашњим књигама.

ИСПРАВКА
главних штампарских погрешака
у I-ој и II-ој књизи.

У Мејрими.

Страна 121, стих 11.
у мјесто: Доброслав . . (овдје нема ријечи)
читај: Доброслав . . . Ја лицем.

У Милијенку и Добрили.

Страна 148, стих 16.
у мјесто: *Вјечајте их, велим,*
читај: Вјенчајте их, велим.
На истој страни, стих 24.
у мјесто: *Ну љубави никад до вијека,*
читај: Ну сљубиги никад до вијека.
На истој страни, посљедњи стих,
у мјесто: *Бар се воде о тим преговори,*
читај: Бар се воде о том преговори.
Страна 151, стих 10.
у мјесто: *Један пребиј, окову растргнут је,*
читај: Једав пребиј, оков растргнут је.

У смрти кнеза Доброслава.

у мје.то: *Погледавши, нађосмо у једног,*
читај: Прегледавши, нађосмо у једног.
Страна 12, стих 20.

у мјесто: *Крвн ми је жеља,*
читај: Крви ме је жеља.
Страна 22, стих 13.
у мјесто: *Па се на тле као тртав сруши,*
читај: Па се на тле као мртав сруши.
Страна 44, стих 25.
у мјесто: *Па ин скоро нађоше је мртву,*
читај: Па на скоро нађоше је мртву.
Страна 58, стих 21.
у мјесто: *До онаког узумљена? реци.*
читај: До онаког изумљења? реци.
Страна 89, стих 24.
у мјесто: *Шта ћу, шта ћу? друкчије се не не да,*
читај: Шта ћу, шта ћу? друкчије се не да.
Страна 101, стих 18.
у мјесто: *Ништа за то, Срђе,*
читај: Ништа за то, Срђу.

У смрти Уроша петога.

Страна 153, стих 1.
у мјесто: *Поред моје требаше л' и твоја?*
читај: Поред мога требаше л' и твоје?

СМРТ КНЕЗА ДОБРОСЛАВА.

ТРАГЕДИЈА У 5 ЧИНОВА.

1851.

ОСОБЉЕ.

Кнез Доброслав.
Кнегиња Марија.
Добрила.
Кнез Радимир.
Богдан, настојник Радимиров.
Отац Дојмо.
Један судија, и два пристава из Трогира.
Томко, сељак Доброслављев.
Срђ, Томков брат.
Цвјетко, Добрилин момак.
Ратко вратар Доброслављев.
Петко момак Доброслављев.
Станко » »
Обрад » »
Ивеља, сељак Радимиров,
Сјенка Милијенкова.
Сељаци, збор пјевачица.

ЧИН ПРВИ.

ПОЈАВА I.

(Доброслављево двориште с црквицом на страни. Неколико сељака у даљини, а сприједа Петко, Ивеља и Обрад. Насред дворишта стоји застрт сто са столицама на около).

Обрад. Јест, Ивељо, истина је права:
Од како је млади наш господар
У овоме замку погинуо
Ноћу често у бијелу плашту
Једна сјенка по замку тумара.
Ивеља. Јеси ли је ти видио, Петко?
Петко. К'о што сада и ти мене видиш.
Та је сјенка више пута тиха;
Некад лежи, а некада сједи
На сред плоче Мил'јенкова гроба,
Па дубоко уздише и јечи
К'о жив човјек љутом муком свладан.
Али ув'јек о недељи светој
Кад се страшни случај догодио,

Чим удари на старом звонику
Час поноћи, гроб затутњи мукло,
С њега махом преврне се плоча,
За тим сјенка на поље излети.
Глава јој је тада раскосмана,
Мрка пара из очи јој куља,
А кроз уста крв удара пљуском.
С гроба управ' упути се к двору,
За тренутак уза зид се попне,
Па у собу Добрилину вири
Кроз прозоре, и на стакло куца,
И плачевним дозива је гласом.

Ивеља. О Бог с нама! човјек сав се јежи
Кад то само и причати слуша,
А камо ли кад очима гледа.

Оврад. Ја се не бих, мислим, поплашио
Ни од чете најљућих хајдука,
Ал' на какву да набасам сјенку
Побјег'о бих ка' испред худобе.

Ивеља. Већ долази стари наш господар;
С њим је Богдан. Ко је онај трећи?

Петко. Судија је ког је бан послао
Из Трогира да пронађе кривца.

Ивеља. Ако буде тај судио право
Слободна ће отпустити Томка.

Оврад. Ја, душе ми, као још да сањам;

Са убиства окривљен наш Томко!
Сумњао бих прије на свакога.
Ивеља. Да је невин заклет' бих се смио,
И саму бих положио главу.
Петко. Псето био ко то не желио,
Али вели пословица стара:
Мрка капа, рђава прилика;
А у Томка вјере ми је така.
Обрад. К нама ступа Богдан; умукнимо.

ПОЈАВА II.

Богдан и пређашњи. Улази отац Дојмо у сељачкој кабаници.

Богдан. Еј Обраде, јесте ли сви дошли?
Обрад. Сви до једног који бјесмо звани,
А дођоше многи и незвани.
Богдан. Не треба их. Уклон'те се тамо
Док не стигну судац и кнезови.
(За себе)
Онај старац што се прошеће̂ује
И замишљен у земљицу гледа
Доиста је чудновато налик
На часнога оца Дојма, кога
Мој кнез воли к'о рођена брата.
А је л' налик, или је он главом? —

Стани мало, од куда си, старче?...
Не привиђам, ти си, оче Дојмо.

Дојмо. Лакше збори. Како м' одмах позна?

Богдан. Нама си се на траг повратио?
Ох с каквим те задовољством гледам!
Какву с тобом Бог утјеху шиље
Б'једном' кнезу! А када си дош'о?
Зашто тако на теби од'јело?

Дојмо. Чим у Риму в'јест ми худа стиже,
На пут кренух. Приспјевши у Трогир,
Чух о смрти тужног Милијенка.
Какве грозне повлаче се сумње,
И одлуке још грозније чине,
Па с' овако навлаш преобукох
Да истини лакше у траг уђем,
И могућа већа зла отклоним.

Богдан. А зла већег даје ли се, оче?
У земљи нам први момак пао;
Ако падне за њим и сто других,
Ту зла нема никаква, већ добра;
Нек се свијет од наказа чисти.

Дојмо. Људи, видим, рекоше ми право,
Ви сви овдје освете сте жедни;
А тој можда нема ни узрока.

Богдан. Би л' мислио да случајем простим
Погибе нам млади кнез?

Дојмо. А зашто

Да не мислим? На свадбама нашим
Много таких случаја ја видјех.

Богдан. Али сада намјери су црној
Ухваћени трагови, мој оче.
Чим зет паде, све тастове момке
Погледавши, нађосмо у једног
Малу пушку празну, ну још врућу,
А другу му зрном набијену.
Тај доиста и биће убица;
А да ли је сам од своје воље,
Ил' наведен господаром својим,
То испитом дознаће се данас. —
Ето по ме већ долази момак.

Дојмо. Још не јављај мој повратак ником,
Гдје ћу моћи да те ноћас нађем?

Богдан. Ја ћу скривен овдје преноћити.

Дојмо. Овдје! скривен? Да ли на зло смјераш?

Богдан. На то само смјерам да о нечем
Увјерим се својим оч'ма.

Дојмо. Тако?...
Онда и ја остати ћу с тобом.

Богдан. Кад с' ухвати свуда помрчина
Наћи ћеш ме у шуми за црквом.

(ОДЛАЗЕ)

ПОЈАВА III.

Томко у гвожђу, прати га *Станко. Први стаје, па пита.*

Томко. Куд ме водиш, Станко? шта ћеш са мном?
Станко. На сто онај погледај, па знаћеш:
Кнезови те зову да с' оправдаш,
Ил' кривицу признаш.
Томко. Да с' оправдам?
То ли управ' од мене се иште?
Нијесам ли ја већ напр'јед жртва
Свакојако смрти посвећена?
Нек бездушник који ме у овај
Увалио бездан, нек он гледа
Како ће се оправдат' пред Богом.
Станко. А о коме, душе ти, то збориш?
Томко. Ха, о коме? О ономе, знаш ли,
Којега је тужити могуће,
Али није никад окривити,
Јер над нама он високо стоји
Изнад сваког нашег домашаја.
Станко. И на кога ак' избациш стр'јелу,
Он је теби одбије на главу.
Је ли тако?
Томко. Тако је; ну стр'јела

Превишњега одбити се не да.
То ме тјеши. Хајд'мо.

Станко. Чуј ме прије.
Хотио бих да ти нешто кажем;
Твоје кућне чељади се тиче;
Ал' у тебе може ли се човјек
Поуздати да га одат' нећеш!

Томко. Зар о мени сумњаш?

Станко. Особито
Да изустит' нећеш пред судијом
Што сад дознаш.

Томко. У мени ће тајна
Остат' н'јема к'о мртвац у гробу.

Станко. Закуни се.

Томко. Р'јеч ми свагда бјеше
Колико год и заклетва света.

Станко. Закуни се, иначе ја шутим.

Томко. И то буди: кунем ти се Богом
Да што твоја сад изреку уста
То поновит' неће моја никад.
Збори сада.

Станко. Почет' ми је тешко...
В'јест ћеш чути неочекивану:
На њу срце довољно укр'јепи.

Томко. Збори, велим; ја сам на све справан.

Станко. Мало прије из дома ти жене
И дјечице неста.

Томко. Нестаде их?
Станко. Отеше их силом.
Томко. Жену! дјецу!
Ко их оте?
Станко. Мосорски хајдуци.
Томко Моју жену! Моју слатку дјецу?
Отеше их погани хајдуци!
Како? на што?
Станко. Зар се не домишљаш?
Што би дјеца горским хајдуцима?
Али неко у њине их руке
Хтједе дати, да му залог буду.
Томко. Залог! чега залог, црни Станко?
Станко. Њихов живот зависи од тога
Што ћеш сада казати на суду.
Ако дакле спасти им га желиш,
Брани себе а не криви никог,
Ни на кога сумњу не обарај.
Томко. Сад те схватам; сад све јасно видим.
О паклена домишљаја! Да би
Оцу боље заклопио уста
На дјечицу метнуо је шапе!...
Нож имаш ли, Станко?
Станко. Нож! шта би ти?
Томко. Крвн ме је жеља; нож имаш ли?
Станко. О Бог с тобом! силазиш ли с ума?
Буди човјек.

Томко. Ништа: и овако
Зубима ћу њега растргнути
На очиглед свега овдје св'јета.
Станко. Дођи к себи; буди човјек, велим.
Томко. Ситној дјеци јеси ли ти отац?
Заборавих, н'јеси; тад не можеш
Ни појмити шта ја сад осјећам.
Сву ми дјецу пред'о хајдуцима?
Сву до једног! па и жену, рече?
О звијерске нарави!
Станко. Тим гњевом
Њих и себе сурваћеш у пропаст.
Промисли се, Томко; справна рука
Нож им оштар на гркљану држи,
Ону руку ти ли ћеш да гурнеш?
Томко. Ох, ох! право велиш: опомена
Страшна ти је, грозна, ал' умјесна.
Само о њима бринут' ми се сада.
Незнабожац клети! како ми је
Вјешто знао завезати језик!
Хајдмо; ја ћу знати да истргнем
Жену с дјецом из хајдучких руку,
Ал' он неће из вражијих душу.
Станко. Тако хоћу да те зборит' чујем. . .
Нут' долазе. Заклетве се сјећај;
И бесједи вјешто, хладнокрвно,
Ако желиш да с' твојима вратиш.

ПОЈАВА IV.

Улази судија са два пристава, па Радимир, и Доброслав: за њима Богдан са сељацима који сведоче Прва петорица седају за сто.

Судија. Кнезови су и свједоци овдје,
Суд је потпун. Нека преда њ ступи
Оптуженик. — Како ти је име
И чији си?

Томко. Томко Доброслављев.

Судија. Од скора је у овоме замку
Учињено ужасно убиство,
И оно се теби приписује.
Признајеш ли?

Томко. Судијо, пред Богом,
Прав сам у том као и сам што си.

Судија. Али треба, Томко, да прав будеш
И пред људ'ма. Бог невиност види,
А људима доказат' је ваља.
Ти докажи своју.

Томко. Шта бих мог'о
Ван то једно рећи, да не убих?
Хоћете ли да вам се закунем?
Својим ћу се заклети животом,
Неумрлом душом и спасењем,
Заклећу се чим год усхоћете.

Судија. Од тебе се заклетва не иште,
Него доказ, као што ти рекох.
Томко. А да имам и најбољих, јасних
Као сунце, шта би ми помогли?
Бих ли смио да их и наведем?
Радимир. Не би смио! Ил' се кога бојиш?
Судија. Сад си само у рукама правде,
Па слободно збори и брани се.
Доброслав. Да, брани се, Томко. Ништа тако
Ја не желим као да с' оправдаш,
Част опереш твому господару,
Па се срећан дјеци својој вратиш.
Томко. Ох! свршите, живога вам Бога,
Што скорије тај руг ваше правде,
Да је дуже слушати не морам;
Изреците уст'ма ту пресуду
Што вам стоји приправна у срцу.
Судија. Овај човјек да ли је при себи?
Томко. Кад и један тренут не бих био,
Кад бих мог'о заборавит' оно
Што никако за заборав није,
Онда б' овдје друго лице можда
Стопут бљеђе од мојега било,
Онда други дрхтао б' од страха
Горе него дрхтим ја од гњева.
Радимир. О судијо, чу ли му ријечи?
Како би их тумачити мог'о?

Доброслав. А какав је и твојима смисао?
Хотио бих да га чујем, кнеже.
Судија. Мир господо. — У празној ти пушци
Је ли било убојита зрна,
К'о што ти га нађоше у пуној?
Томко. Било га је.
Судија. А каква ти тр'јеба
Да оловом при оном весељу
Пушке пуниш?
Томко. Осташе ми пуне
Од посљедњег похода на Турке.
Доброслав. Он доиста у походу бјеше.
Судија. А иначе за каква га знате?
Сељаци. Међу нама он је од најбољих.
Судија. О кнезови, то га много правда.
Радимир. То довољно није;
Уз доброту стоји често слабост;
А слаб човјек, и да није зао,
На зло лако даје се навести.
Ако те је митом или силом
Ко навео, Томко, тог именуј,
Па ти проста смрт мојега сина,
Кнежевску ти за то ријеч дајем;
Тог именуј, па слободан иди.
Доброслав. Нудер лакше, кнеже Радимире;
Ту ће нешто и мог права бити.
Ако теби син остаде мртав,

Би и мени ћи рањена тешко,
А над тиме замак осрамоћен:
Па све да бих прво и простио,
Ово друго никако не могу.

Томко. Ха! ти, кнеже, ти ли тако збориш?
(На силу ме заноси ван себе!)

Радимир. Шта то мрмљаш, Томко? јасно збори.
Одговори на питање моје.

Томко. Вјеруј мени, о несрећни старче,
Ја твојега не уморих сина
Нит' од себе, нити наговорен;
Вјеруј мени к'о на смртном часу.

Радимир. А би ли се могао заклети
Да и не знаш ко је убојица?
Одговори.

Судија. Шутиш?

Томко. Вај! не могу,
А и немам шта да одговорим.

Радимир. Истину нам крије; уста су му
Затворена неким тајним страхом;
Силом му их отворити ваља.
Ја захт'јевам да с' на муке метне.

Сељаци. Томко, Томко!

Томко. Да с' на муке метнем?

Судија. Ил' говори, ил' избјећ' их нећеш.

Томко. Да с' на муке метнем? ох, душе ти,
Доброславе, не чујеш ли ово?

Би ли мог'о тако што допустит'?
Одбрани ме; твој сам сељак, кнеже.

РАДИМИР. Не може те одбранити нико.

СУДИЈА. И баш нећеш да одр'јешиш језик?...
Гдје су људи? нек оруђе спреме.

ТОМКО. Ох, шта чујем? кнеже! Стан'те, стан'те.
Несносна је та мучења мис'о...
Ја сам човјек кан' и ви од пути.

СУДИЈА. Онда казуј.

ТОМКО. Могу казат', могу,
Ево што знам: н'јесам ја убио,
Али сумњам...

СУДИЈА. На кога?.. говори.

СТАНКО. Кнеже, јутрос Мосорски хајдуци
На једну нам нападоше кућу
Све заробив, жену, дјецу, стоку.

ТОМКО. (Ох, шта чиним? дјеца, жена моја!)

ДОБРОСЛАВ. Хитај, Станко, с потјером за њима.
Бездушници ил' ће све поклати,
Ил' Турцима продати у робље.

ТОМКО. Не вјерујте, ја сам изван себе;
Не вјерујте.

СУДИЈА. Шта? Удараш натраг?

ТОМКО. Нит' знам штогод, нит' на кога сумњам.

РАДИМИР. То ј' одвише. Судче, врши своје.

СУДИЈА. Распните га овај час на точак.

Станко. На заклетву и дјечицу мисли,
(шапће му) Па се не бој.
Томко. Сотоно, далеко.
Радимир. Измислите муке за њ најжешће,
Какве човјек поднијет' не може
А да тајну ил' дух не испусти.
Томко. Мучите ме, о људи без Бога,
Мучите ме као дивље зв'јери;
Мог се меса сити наждерите,
Праве ми се налочите крви.
Од кости вам месо отпадало!
У крви се својој удавили!
Вратили вам врагови у паклу
Муке што ћу издржати невин.
Судија. У мукама одаће што сада
Тол' упорно крије. Хајд'мо тамо. (отиду
1. Сељак. О несрећни Томко! па када је
Њега снашла несрећа овака,
А шта и нас чека?
2. Сељак. Зло, зло, брате!
Ја не могу мучење да гледам;
Идем кући.
1. Сељак. И ја идем с тобом.

ПОЈАВА V.

Марија излази хитно из двора, а *Срђ* долази с поља. *Доцније Ратко, Станко и сељаци.*

МАРИЈА. Куд да бјежим? Камо да се склоним,
Те не чујем овај тужни јаук?
(Улази хитно Срђ)
Ко то трчи амо? грозно, грозно!
Брат долази брату на мучење.
СРЂ. В'једа, госпо! Гдје је кнез Доброслав?
МАРИЈА. Гдје је? мене питаш?.. А шта би ти?
СРЂ. Одговори, часови су скупи;
Они хитно пену се уз Мосор.
Кнез, кнез гдје је?
МАРИЈА. Ти си рањен, Срђу!
СРЂ. Већ не живе ко ми рану зада;
Ну хајдуц'ма не могох одољет';
Отеше ми снаху и братиће.
Дајте људи. Гдје је кнез?
МАРИЈА. О Боже!
СРЂ. Сам ћу њега потражит' у двору.
МАРИЈА. Да нијеси сад ишао тамо.
СРЂ. Ох! књегињо, не задржавај ме;
Земља гори под ногама мојим.
МАРИЈА. Ја те молим, тамо сад не иди.
СРЂ. А ма зашто?

Марија. Не питај ме.
Срђ. Зашто?
Марија. Кад не могу да ти ја искажем,
Ти како би саслушати мог'о?
Срђ. Какве р'јечи!... Сва си узмућена!
У мени се страшна мис'о рађа..
Зашто? кажи.
Марија. Видио би призор
Какав не би поднијети мог'о
(чује се јаук из дубине)
Марија. Ох! (меће руке на уши)
Срђ. Какав је ово страшан јаук?
Он долази из тамнице, госпо.
Марија. Опет, опет!
Срђ. То је глас мог брата!
Ох, шта раде с мојим братом тамо?
Томко, Томко, Томко! (трчи у двор)
Марија. Мати и дјеца
Заробљени, рањен стриц, а отац
На мукама страшним! Сав дом сатрт
(Хвата се за косе, па бјежи. Излази Радимир са Судијом и приставима, па вратар Ратко с кључевима у руци. За њим Петко и остатак сељака.)

Ратко. Хајте, брже, да закључам врата..
Већ је касно.
Сељаци. Лаку ноћ!
Ратко. И вама

Лака била. Хајте, хајте, хајте. —
Из градића је ли свак изиш'о?

Петко. Није страха да нам ко остане.
Свак се боји већ у ово доба
Да и само мимо замак прође,
А камо ли да у њем заноћи.

Ратко. Па Бога ми, имају и право;
(закључ. врат.) Замак ј' овај свих страхота гн'јездо.

Петко. Чу ли Томка? Најприје је б'једник
У мукама признао кривицу,
Па пореко' чим с мучењем сташе.
А Срђ кад га спази, укочи се,
Па се на тле као тртав сруши.

Ратко. Нит' сам штогод чуо, нит' видио,
Нити хоћу да о чему зборим. (одлази)

Петко. Ујн вјетар, а облаци црни
Помрчину чине ужаснијом.
Сјенке ув'јек по оваког ноћи
Изилазе; могла би и наша.
Боље да се и ја одмах склоним.

ПОЈАВА VI.

Смркло се. Улази Ратко у црквицу и запаљује кандило, па одлази, остављајући врата притворена. *Дојмо и Богдан помаљају се иза цркве.*

Дојмо. То су бајке за свјетину просту.
Мој Богдане, у гробима својим

Мртва т'јела тврд бораве санак,
Из којега устат' неће док их
По скончању свију вијекова
На суд страшни Господ не позове.

Богдан Биће тако, ипак не одлазим;
Под том бајком, поштовани оче,
Можда лежи штогод сакривено.
Својим оч'ма хоћу све да видим.

Дојмо. Тад остајем и ја.

Богдан. Гле онамо!
Не стоји ли нешто на путањи?

Дојмо. Гдје?... назирем... доиста је човјек

Богдан. Полагано ступа;.. сада стаде...
Кренуо се опет.

Дојмо. Рекао бих
Да к црквици право иде. Сада
Куда ћемо?.. Скријмо се за олтар.

Богдан. Стој да видим;
Ево грану кроз облаке мјесец...
Оче Дојмо, оно је Досрослав.

Дојмо. Кан' да јесте; Бог и свеци са њим!
Шта ћ' у ово глухо доба овдје?

Богдан. Добро што сам дош'о; више пута
Ноћ ј' издала најгрозније тајне.

Дојмо. Што год будеш чуо ил' видио
Да се н'јеси с места помакнуо;
У прсима и дисај задржи.

Сами, кришом и у ноћно доба
У његов се потврадосмо замак;
С пуним правом заклат' би нас мог'о
(УЛАЗЕ У ЦРКВУ, ПРИТВОРИВШИ ВРАТА)

ПОЈАВА VII.

Пређашњи. Додрослав се појављује; КОСА МУ ЈЕ У НЕРЕДУ, ОЧИ КРУТО У ЗЕМЉУ УПРТЕ, РУКЕ ПРЕКРШТЕНЕ НА ПРСИМА. ДОШАВ ПРЕД ЦРКВУ ДИЖЕ ГЛАВУ, БОГДАН И ДОЈМО ВИРЕ ИЗА ОЛТАРА)

ДОБРОСЛАВ. Опет црква са проклетим гробом;
Како дођох амо?.. Мрско ми је
Ово мјесто, а ипак ме к њему
Ув'јек воде неосјетно ноге.

БОГДАН. (полако) Погледај га, у људскога створа
Видје л' икад мрачнијега лица?

ДОБРОСЛАВ. Да сам духа слаба мислио бих
Доводи ме грижа, али људи
К'о ја што сам тому не подлеже.
Па имам ли грижи и узрока?
Што учиних, морадох учинит':
Част нам више него живот вр'једи,
А он мени част је окаљао;
Пак ако је и платио главом,
Јоште међу нама
Није рачун са свим изједначен.

Свак би био на мојему мјесту
Поступио к'о ја што поступих.
Иди дакле, о туробна мисли
Што ме мучиш, крив је сам; ја н'јесам.

Богдан. Можеш ли га разумјети?

Дојмо. Ништа.

Доброслав. Али Томко!... Он је невин, невин.
Од мучења хоћах да г' избавим,
Ну клети ми старина не даде
Нек и пану на његову душу
Све праведне тог човјека клетве.
Мислио је да ћ' од њега штогод
Измамити точком! луди старче!
Ја сам знао све то уредити.

Богдан. Гледај како ђаволски се см'јеши!
Не пламти ли на лицу му злочин?

Доброслав. Гдје је сада тај ужасни мртвац,
(гура врата) О ком прича свијет заплашени?
И преда ме што тај не излази?
Ако тражи кога, то, Бога ми!
Има мене јединог да тражи.

Богдан. Чујеш, чујеш?

(Дојмо меће му руку на уста).

Доброслав. Па ево ме, дођох.
Нудер устај, зете Милијенко,

Нек те у гроб још један пут свалим,
Да никада више не устанеш.

(Богдан уздахне гњевно да се уза сву цркву чује.)

Дојмо. (полако) Задржи се, о човјече слаби.

Доброслав. Не, не пречух; дојста је у цркви
Гњеван уздах сада зајекнуо!
Сав се јежим. Шта! не лажу људи?
Зар живота и у гробу има?...
Па нека га; нудер устај, устај,
Ја нијесам жена да побјегнем,
Ево м' овдје, устај, Милијенко,
Ти не можеш тако грозан бити
Какав ми се у сновима јављаш.

(Сјенка излази из гроба).

Ха ужасно! Је л' истина ово?
На плочи се грдан исправио!
Бл'једим уснам миче кан' да збори!
Гле! на мене пружа прст! под б'јелим
Огртачем мач јаросно тражи!...
Борбу хоћеш? буди; грозу што је
Побудила природа у мени
Ја сузбијам, на борбу сам готов.
Одабери најстрашнију, какву
Људска памет још смислила није;
И ту волим, волим и под земљу
Да заједно са собом м' одвучеш,
Но да т' гледам сваку ноћ уз одар

Гдјено точиш црну крв из ране,
На образ је мени шаком бацаш,
И вичеш ми: пиј је, пиј, убицо!

Оленка. Тасте, тасте, крв се крвљу плаћа.

(ишчезава.)

Доброслав. Бјеж'мо одовуд; мртвима из уста
Страх пробија свесавладни; бјеж'мо.

(уклања се. Дојмо и Богдан излазе из цркве.)

Дојмо. Шта си хтио, сл'јепче, да учиниш?

Богдан. Проклетник ми овај пут измаче;
Али доста што се је открио,
Те извјесно могу рећи кнезу:
Сина ти је убио Доброслав.

Дојмо. Ох, то нећеш никада му рећи,
Иначе ћу сваки дан у цркви
Проклињати твоју црну душу,
Да јој вјечног спасења не буде.

Богдан. Оче Дојмо!

Дојмо. То ти велим. Сутра
Поћи ћемо тужном Радимиру,
Не бисмо ли бол му ублажили.

—•—

ЧИН ДРУГИ.

ПОЈАВА I.

Соба у замку Радимировом. Јутро је. Радимир сам.

Данас с' управ' мјесец навршује
Како га је покрила за свагда
Црна земља.
Синоћ бујно коло, свирка, пјесма,
Млада уза њ са сватима нева,
А већ јутрос лежаше у гробу!
О мој б'једни сине, б'јаше дакле
Записано у судбини твојој
Да гроб хладни
Постеља ти женидбена буде!
Вај! још ником' не би тако подан
Уз мед отров; још никога тако
Бог довео није цвјетном стазом
До највише тачке уживања,
Па му ондје живот претргнуо. —

(Загледа се у лик своје жене, који виси о зиду).

Мила друго, о Катице моја,
Невиности и доброте цв'јете,
Блажени нам теціјаху дани;
Али течај би им одвећ кратак;
Смрт за рана покоси и' и тебе.
Сад Радимир сам је у свом замку,
Сам је, стар је, б'један као нико,
Без утјехе између два гроба.
Да си барем ти остала мени!...
Не, овако боље; ево сада
Смрти твојој радујем се чисто;
Јер да с' и ти, као ја, видјела
Оно наше једино дијете
Гдје онако б'једно дух испушта,
Било би ти материнско срце
Оног часа од жалости пукло.
Боље, боље што умрије прије. —

ПОЈАВА II.

Пређашњи; улази Богдан. Мало послије Отац Дојмо у свештеничком одијелу.

Богдан. Добро јутро, кнеже.
Радимир. Биће добро
Ако отуд глас повољан носиш.
Богдан. Ништа што би тајну разјаснило.

Радимир. Опет м' у јаз свих немира бацаш.
Да си мени догласио: Турци
Сву кнежину твоју попалише,
Све поклаше сељане ти вр'једне,
Под сам замак дођоше ти с војском,
Волио бих него то. Па ништа,
Управ' ништа нити чу, ни видје?
Богдан. Видјех само Доброслава гдје је
На гроб дош'о
Радимир. На гроб Милијенков!
Шта чињаше тамо?
Богдан. Враг би знао
Је л' молио, ил' хулио Бога.
Ваљ'да често он одлази гробу,
Те га људи узеше за сјенку.
Радимир. И ни једне р'јечи му не дочу?
Је л' могуће?!
Богдан. Ноћашњи их вјетар
Покриваше својом јаком хуком.
Радимир. Ал' га видје и сваки му видје
Покрет очи, уста, свега лица;
Шта си мог'о отуд закључити?
Богдан. Ван жалости, ништа. (Дојмо улази)
Радимир. Невјештак си,
Невјештак си каквог.. Кога видим
Је л' опсјена ово?.. Оче Дојмо!
Дојмо. Кнеже!.. (трчи један другому у наручје)

Радимир. Стари, мили пријатељу!

Дојмо. Ево мене..

(Кнез води Дојма до столице, па корача по соби отирући сузе. Најзад вели).

Радимир. Овако се н'јесам
Већ одавно исплакао. — Дојмо,
Плач је мени сад благодат божја;
Али већ ми и тај пресушује.
Ти си ми га једном још из срца
Измамио; хвала ти, мој Дојмо.

Дојмо. У врлини твојој и у Бога
Најбоље ћеш утјешење наћи.
Ја сам дош'о да већ не отидем;
Плакаћемо и молити скупа.

Радимир. Ти си дош'о!.. Када одлажаше
Двојицу си овдје оставио,
А сад једног нађе, само једног.
Видиш, њега није већ да с благим
Осмијехом дође ти на сусрет,
Милијенко сад у гробу лежи,
Леж' убијен, разум'јеш? убијен!
Са св'јета га није Бог узео,
Но проклети убише га људи;
Из ненада смрт га је затекла,
Те он паде с радошћу у души,
И с ружичним вијенцем на глави
К'о што жртва на жртвеник пада

(ваца се јецајући на столицу)

Дојмо. Бог му дао племенитој души
Вјечни покој! смрт његова биће
Мени узрок жалости до гроба.
Радимир. Оче Дојмо, ја ћу г' осветити,
(устаје) Осветит' га како не би нико
Још освећен на овом свијету.
Дојмо. А хоћеш ли тим га оживити,
Или себи олакшати тугу?
Радимир. Олакшати?.. ти не појмиш онда
Каква бјесни у мени олуја?
Његово ми на тле оборено
И у крви огрезло тијело
Тако стоји вазда пред очима
Да ја кадгод корак свој устегнем
Као да га не бих погазио;
Његов' име, када год га чујем
Ил' изречем, на срце ми пада,
И једе га, и болно га дубе
К'о на љуту рану ти да пустиш
Кашљу живе. Тим се јарост моја
Распаљује све већма и већма.
Те ме ево са свим обузела.
Ја ти Дојмо, сам' осветом дишем,
Само о њој и мислим и зборим,
И сам живот друкчије не ц'еним
Нег' оцјеном освете једином.
Сад преда ме метни ту све благо,

Метне св'јета круне свеколике,
А иза њих убицу мог сина,
Злато, круне, све згазиһу, смрвит',
Да насрнем на убицу клетог.

Дојмо. Веһ те не познајем; анђела сам
Оставио, а сотону наш'о.

Радимир. Право рече, сотона и јесам;
Ал' ме таким други учинио.

Дојмо. Ко?

Радимир. Доброслав.

Дојмо. Откуд он?

Радимир. Он, Дојмо:
А знаш ко ми каже то? глас онај
Који тајно али истинито
Свагда шапһе у човјечјој души.

Дојмо. И ти бацаш тако лакоумно
Најгрозније на њега убиство?

Радимир. Зар ја један тако мислим? иди,
Све оближње замкове обиђи,
У домове уђи, састани се
Са људима, па һеш свуда чути
Гдје се шапһе; он је, он, Доброслав.

Дојмо. Свијет често неправедно суди,
За истину узимљуһ' привидност.
Ти га не знаш? о мој Радимире,
Ако судиш само
По страснијем покретима душе,

И по празним гласовима св'јета,
Онда, прости, али морам рећи
Да те твоја памет оставила.

Радимир. Би ли хтио залудит' ме сада,
Да ми лакше избијеш из главе
Ову мис'о? Нећеш. Онда само
Памет би ме дојста оставила
Кад још јаче не би м' у тој мисли
Утврдио јучерањи испит.

Дојмо. А по чему испит тај? На точку
Није л' Томко себе окривио?

Радимир. Ну најприје изразио сумњу
На другога.

Дојмо. На другог, и сумњу!
Па изводиш отуд увјерење
Да је то Доброслав?

Радимир. Увјерење?
Да вјерујем, да вјерујем са свим,
Би ли више он живио, Дојмо?
И сам сумњам; али сумња моја
Све то већма у извјесност ступа.
Јоште један, само један корак,
Па плануће у јасности пуној.
А све дотле деснице не пружам:
Не, не бој се, невин неће пасти.

Дојмо. Крв човјека невина ил' крива
Подједнако пада, Радимире,

На онога који је прол'јева.
Ну за сада не зборимо даље.
Мој долазак, видим, у теби је
Раздражио и жалост и јарост.
Вратићу се када тиши будеш. —
Доброславу идем. Кан' и теби
Утјеха је њему потребита.

(одлази. Радимир гледа за њим.)

Радин. Добра душо! пријатељу врли! —
Ха Богдане, ту си?
Не рече ми о Добрили ништа.

Богдан. Она лако, лако ишчезава.
Чух од млађих да јој се бијаху
Ноћас чудно замрсиле мисли,
Управ' као да је с ума сишла;
Али то је прошло,
Па се таји кнегињи јој мајци.

Радимир. Стегнути ћу срце, и поћи јој
У походе. Ах! од оног дана
Никако је видио нијесам.
Дај мојега опремити коња,
Па заједно да пођемо тамо. (отиду)

ПОЈАВА III

Градина у замку Доброслављевом. — *Добрила долази* ослоњена на матер за њима *Цвјетко.*

Марија. Стој, Добрило, не идимо даље.
Сама видиш, одвише си слаба;
Сјед'мо овдје.

Добрила. Како хоћеш; сјед'мо. —
Је л' то Мирко што долази амо?
Он је, вјерни мог Мил'јенка слуга.
Шта сад стаде? Авај! опазив ме
Иде на траг. И он, и он дакле!
Сви од мене сви се уклањају;
Ја свакому већ несносна постах.

Марија. Ти несносна! за што мислиш тако?

Добрила. То увиђам; али јоште мало
Па свакому скинути ћу бреме.

Марија. Ох Добрило, Добрило!

Добрила. Не мисли
Да за тебе ово тужна велим,
Не, не велим за те, слатка мајко,
Јер бих онда сагр'јешила Богу.
У блаженој твојој души само
Стрпљивост је дуга, неисцрпна;
Ну сви други... ето сама видиш:
Стари Радмир ни једанпут барем
Да обиђе своју тужну снаху;

Сам мој отац с намрштеним лицем
На ме гледа, и далеко стоји.

Марија. Само призор твоје љуте б'једе
Несносан је њему и свакому.
То је д'јете, то једини узрок,
А на други ни помишљат' немој.

Добрила. То је узрок! отуд око мене
Овака је усамљеност сада,
Отуд неки подмукли ми укор
Из свачијег лица . .
Све то, мајко, ја опажам добро.
Авај? кому скривила сам штогод?
Ти то знадеш, ти најбоље знадеш.
(ОБАРА ГЛАВУ У МАЈЧИНО НАРУЧЈЕ)

Марија. Немој, д'јете, да ми кидаш срце.
Ти скривила! о јаднице моја,
Тако невин а дотле уцв'јељен
Не би нико као ти на св'јету.

Добрила. То једино још ме мало тјеши.
Ја ничему не бих крива, ничем:
Не може ме ни Мил'јенков отац
Проклињати; ах, ах? моје срце
Скршено је као и његово.
Што му љубљах несрећнога сина,
Вај! нијесам предвидјети могла
Да ће му се из љубави моје
Смрт излећи. — Ал' је теби тежак
Овај говор; о другоме чему

Бесједимо. — Како ли је красно
Ово јутро! по тихоме мору
Чисту свјетлост разлијева сунце,
А цвркућу на липама птице.
Ја некада по оваком дану
Скакала сам као лептир лака
По травици мекој овог врта,
И пјевала, и цвијеће брала,
Па вијенац теби доносила.
Сјећаш ли се, мајко?

МАРИЈА. И опет ћеш
И опет ћеш тако.

ДОБРИЛА. Никад више,
Сад ме мрзи што год ми је некад
Било мило; и тишина сама,
И сва ова природе љепота
На жалост ме само побуђују.

МАРИЈА. Жалости се опирати треба;
То, Добрило моја, једини је
Твому здрављу услов.

ДОБРИЛА. Мому здрављу?
Тужна мајко, и још му се надаш!

(Цвјетко јој доноси киту цвијећа.)

Хвала, Цвјетко. Збиља, сад се сјећам
Мојих ружа. Шта је с њима било? . . .
Ох! никому није на ум пало
Да по гдјекад залије их водом.

Својом их је усадио руком
Мој Мил'јенко, јер знаше да цв'јеће
Забава ми бјеше најмилија.
Ет' и руже нестадоше са њим!
(ВАЦИ КИТУ)
Кад још и ја умрем, сва коровом
Обрастиће та градина пуста.
МАРИЈА. Кћери моја, не мучи ме тако.
ДОБРИЛА. Прости, прости; из срца ми саме
Излијећу жалостиве р'јечи.
Ох, што прије нестало и мене,
Да ти жалост сваки час не дражим.
МАРИЈА. И увијек мисли те о смрти?
На предмете веселије нећеш
Да обратиш памет; р'јешила си
Да с' убијеш тим начином сама.
ДОБРИЛА. Мила мајко, чуј ме: хоћу да ти
Једном кажем сву истину горку.
И онако није већ за тајну;
Па када се испунила буде,
Бар те неће неприправну наћи.
Мајко моја, ваља већ да свикнеш
Помисао моје скоре смрти;
У души је својој ја осјећам.
Љекаровом ласкању не вјеруј,
Јер управо ни умр'јети нећу
Од тјелесне задате ми ране;

Рана веља, смртна рана, та је
Овдје, у мом срцу; ову, мајко,
Преболети никако не могу.
Ох! плакати немој; немој, молим,
Плакат' тако, да на овом мјесту,
Гледајућ' те, не испустим душу. —
(Како ми је отежала глава!) —
Смрт која се мени приближава
Зашто би ти жалост задавала?
Она ће ме од несносних патња
Избавити. Да у срце моје
Само мало загледати можеш,
Видјела би како је у њему
Све ледено, све ужасно, мрачно;
И ти која толико ме љубиш,
Ти би прва молила се Богу
Да што прије свему крај учини.
Марија. Свака ти је ријеч оштра стр'јела
Што пробија немилосно груди.
Кад бих са свим твојој худој слутњи
Вјеровала, овога бих часа
Потражила конац у дну мора,
Које лежи покрај нашег замка.
Ну још у твој живот тврдо с' уздам.
О Добрило, дакле моје молбе
Већ у тебе ни мало не вр'једе?
Колико те мољах да туробну

Сваку мис'о одбијаш од себе,
Јаду свому да у заборави
Тражиш л'јека. Али све залуду
Том у наточ ти поступаш. Ава
За што тако, мило чедо моје?

Добрила. Нећу више, р'јеч ти тврду дај
Добрилу ћеш видјети од јако
Гдје се сама на весеље нуди. -
Донеси ми тамбурицу, Цвјетко.
Већ одавно на њој ја нијесам
Ударала. — Глава ми се мути,
Као да ме у њој нешто стеже!

Марија. Можда т' овај свјежи ваздух ш
Ударaћеш други пут по вољи,
А сада се склонимо у замак.

Добрила. Пусти м' овдје још за мало ча
Ето Цвјетка. Дај тамбуру амо.
(Мили звече мојих срећних дан
Уз твој ромон колико је пута
И глас његов мени ромонио!
Кол'ко пута ове жице које
Сада дрхте под прстима мојим,
Дрхтале су под његовим!) . . . З
Ја не могу, нестаје ми снаге.
Цвјетко, ти је узми, и лагашно
Отпјевај ми ону тужну пјесму
Коју често пред вјенчањем мен

Он пјеваше тол' умилним гласом.
Сјећаш ли се? ја обично овдје
Сједила сам гдје и сада сједим,
А он према мени, ту управо
Гдје ти стојиш. Сједи па ј' отпјевај.

Цвјетко.

„Млада Јелка љуби Јанка
Као живот свој;
Ма и тајно, што не дођеш
Мени, Јанко мој?" —

„Већ никако, тужна Јелко.
Не могу ти доћ';
На зидинам' страже бдију
Сву божију ноћ." —

„Страже оца мог немилог
Завараћу ја;
Нико неће пробудит' их
Из дубока сна;

„Само дођи, о мој Јанко,
Само дођи ти;
Ја иначе од жалости
Умријећу ти." —

„Доста, доста, кад се буде
Половила ноћ
Лагахно ћу ја у чунку
Под замак ти доћ'."

„Доћи ћу ти, било стража
Ил' не било њих,
Измеђ' ножа и пушака
Доћ' ћу њиховиx.“

„И пучина да узаври
Из понорна дна
Једнако ме, Јелко, чекај,
Доћи ћу ти ја.“ —

Добрила. И он тако говораше мени,
Исто тако. О мој Милијенко!
Никад више, никад доћи нећеш.

Марија. Престан' одмах с том злокобном пјесмом
Кћери моја, идимо одавдје.

Добрила. Покорно те молим да до краја
Чујем пјесму његову још једном.
Пјевај, Цвјетко. (Авај моја глава!)

Цвјетко. Кад поноћи било, Јанко
Морем весласе,
И замку се тихо, тихо
Приближаваше.

А Јелка је до прозора
Сјетна сједила,
И низ море с уздрхталим
Срцем гледала.

У густоме мраку олуј
Б'јесно хукташе,
А Јелка се уздишући
Богу мољаше.

Чекала га и чекала
Сву ту дугу ноћ;
Он ми рече да ће доћи,
Доиста ће доћ'!

О бијелој зори нада
Ишчезла јој већ;
Ну и своју одржао
Вјерни Јанко р'јеч.

Под замак јој с чуном дош'о,
И још стоји ту;
Ну на пр'сма нож сред грдне
Ране забит му.

ДОБРИЛА. Би убијен, чу ли? би убијен..
(устаје ван себе) Тајно, ноћу, к'о и мој Мил'јенко!
А несрећна Јелка? сврши, сврши.
Сад да чујеш и смрт њену, мајко.

МАРИЈА. Већ ни гласа да пустио н'јеси.

ДОБРИЛА. Казаћу ти то и сама: Јелка
Тог је часа свијест изгубила;
Је ли Цвјетко? св'јест је изгубила;
Па из скоро нађоше је мртву

На истоме мјесту гдје би нађен
И њен... Је ли тако? кажи, момче?
Јадница је свијест изгубила,
Јер с' у души смркне... Ха! кроз мозак
Мени нешто зуји... овдје, овдје..
Врела шипка пројури м' из пушке
Скроз и скроз! јест дојста. То је страшно!
Ох, ох! моја глава, моја глава!

Марија. Вратимо се одмах соби твојој.

Доврила. Знаш? он уби и Мил'јенка мога.

Марија. Ко? шта велиш?

Доврила. Он, он, нико други.
Ах окрутник!.. дај ми нож, и ја ћу,
Ја ћу њега... дај ми нож.

Марија. Вај мени!
Вјечни Боже, шта је ово са њом?

Цвјетко. Овако је бунцала иноћас;
Ал' се брзо повратила себи.

ПОЈАВА IV.

(Доврослав, који је са стране све видио, отупа наприједе са Дојмом. Пређашњи.

Доврослав. Какво ти је то безумље, жено,
Да на поље болесницу водиш?

Марија. Не питај ме! на живу је силу
Сама хтјела.
Доврила. Чији глас то чујем?
Марија. Вај! у оца гледаш, па ни њега
Не познајеш!
Доврила. Чији отац? Јелкин?...
Ти наказо, ти рођеној кћери
Слатког друга уби? ти њеному
Јанку заби онај нож у груди?
Ти, ти.. Ето крв из рука твојих
Јоште кипи! гледај гледај, мајко,
Плам убиства на челу му гори.
Грозно, грозно, грозно!.. Уклони се.
Дојмо. За несрећом несрећа све црња!
Доврила. Њих обоје убио си; зашто?
Кажи, шта је, грозни крволоче,
Сметала ти њина љубав, њина
Тол' невина љубав?
Доброслав. Ја убио?
Ја крволок? ко то може рећи?
Доврила. Проклет био! проклет, проклет био!
Дојмо. Нит' познаје кога, нит' јадница
Зна шта вели; са свим је ван себе.
Доброслав. Је ли, оче, је ли да је са свим
Изван себе? луда, луда, луда!
Доврила. Како на ме страшним оч'ма гледа!
Он и мене хоће да прободе;

Из потаје ено нож извлачи;
Бјежим, бјежим. (отиде)

Дојмо. Водите ј' у дворац.

Марија. Приправи се, оче мој, да молиш
И за њену и за моју душу;
Објема је смртан ово удар.

Дојмо. Тужна жено! Бог ће ти помоћи. (испраћа је)

ПОЈАВА V.

Доброслав. Кашње враћа се *Дојмо.*

Доброслав. Отидоше... Да ли с' ово збило?
Од куда јој онаке ријечи?
Враг јој их је метао у уста;
Мени једва кроз стиснуто грло
По гдјекоја могла је да прође!
Дојмо их је све до једне чуо..
А шта ћ' овдје Дојмо тај? он свагда
Радимиру више него мени
Пријатељ је био; шта ћ' он овдје?
Нек одлази; не требам ни њега,
Нит' икога; нек одлази одмах.

(Дојмо се враћа)

Дојмо. Јадна мати! јадна кћи! Ја не знам
Коју од њих жалити је више.

Доброслав. Оче Дојмо, не жали ни једне,

Него бјежи што брже одавдје,
Јер проклество с неба на нас пада.

Дојмо. Ма на коју страну с' обрнуо,
Или жалост, или јарост видим;
Свуд очајност црну. Мало прије
Слушао сам кнеза Радимира . .

Доброслав. Радимира? о њему ни р'јечи.
Шта? његово име до вијека
Звечати ће у ушима мојим,
Или ће ми његов мрски образ
Пред очима бити? Ак' он није,
А оно је ув'јек неко његов
Што ми дрско за петама стоји.
Уходи се свака ријеч моја,
Сваки поглед, и уздисај сами.
Волио бих Бога ми бит' мртав
Но и даље тако што да трпим.
Оче Дојмо, дошао си згодно:
Ти ћеш рећи том човјеку мрском
Да је њему и свим његовима
Овај замак затворен од данас.

Дојмо. Ја? то никад; ја не могу, кнеже,
Носилац му таке в'јести бити:
Ја не могу тужном оцу рећи:
Јединца си сина изгубио,
А сада те
Не пуштају ни к његовом гробу.

Доброслав. Ако му је до тог гроба стало,
Нек ископа и однесе кости;
Њима овдје и не бјеше мјесто.
То је само луда жеља била
Кћери моје; ну пошто се сада
Тако служе снисходношћу мојом,
Крај и тому.

Дојмо. Кнеже, знам да некад
Разложит си и правичан био;
Тих врлина држи се и сада.
Каква те је обузела сумња,
Те на мрску ту одлуку дође!
Извршит' је нећеш, нити можеш.

Доброслав. А ко би ме пријечио, молим?

Дојмо. Ја, божији заступник на земљи,
Слаб тјелесном снагом, јак духовном,
Пред којом се поклонити мораш.

Доброслав. Ти ме почуј дакле; кнезу твому
Још остављам за три пуна дана
К моме замку приступ; узми на ум,
Још три дана, и то, да знаш, само
Из обзира на те; а дође ли
И четвртог, моја ће га пушка,
Кунем ти се, дочекат' на прагу. (отиде)

Дојмо. Мир је, видим, докинут на вијек
Међу овим неумитним људ'ма;

Стоје један спрам другога као
Двије зв'јери јаросне и справне
Да прегризу једна другој гркљан.
Радимира ако до три дана
Не отргнем од крајева овиx,
И далеко са собом одведем,
Крв ће опет пасти. Боже. Боже! (отиде)

ЧИН ТРЕЋИ.

ПОЈАВА I.

Соба. — Доброслав сам.

Полудјела, живога ми Бога!
То већ није прост лудила приступ,
Него ј' она полудјела са свим!
Ову горку мисао не могу
Да с памети стресем; ту ми стоји
Забодена као нож у мозгу.
Све биједе што их је на св'јету,
Све ће ли се на њу оборити?
Би рањена и лишена мужа
Једним махом;
Лишена је ево сад и ума;
Сутра можда биће и живота.
Њеном главом Мил'јенкову платих!...
Ох! сад мрзим на тог Радимира
Сто пут жешће. Из несреће своје
Он ужива моју, и сумњајућ'

Оно што јест, слатко ми се свети,
И говори као да га слушам:
Ха ха, тако, кнеже Доброславе,
Чим смисляо бјеше да уцв'јелиш
Мене једног, тим уцв'јели и себе.
Један удар, ну жалости двије;
Твоја ипак грђа него моја.
Сто ђавола! — а још да зна шта се
У тајности моје душе збива!
Да зна како неки дух из пакла
Мноме млати неумитним гњевом!
Како слика уб'јена му сина
Узастопце свуд ме сл'једи, са мном
За сто сједа, на постељу л'јеже,
Прекида ми страшилима снове!
Да зна како пренем се од страха
Ако лишће нада мном зашушти,
Ако вјетар духне ми кроз собу,
Ако врата покренута шкрипну,
Јер свуд мислим да потајна рука
Осветничка свој нож за мном баца!
Тај Радимир да зна за све ово!...
Ал' он никад то дознати неће.
Ја тишином челична ми чела
Морам крити од њега и сваког
Сву ту слабост и срамоту своју. —
Да, зар ј' ово друго што но слабост?

Што учиних, умјесно учиних:
Увријеђен човјек мора снажно
Да удари с оч'ма затвореним,
Па напријед прође, и за собом
Никада се више не осврне.
Све доиста умјесно учиних.

ПОЈАВА II.

Пређашњи и Марија.

Марија. Устао си.

Доброслав. Овог часа, жено.

Марија. А мени се чињаше да н'јеси
Сву божију ову ноћ ни лег'о;
У лицу си необично блијед,
А очи ти к'о жерава св'јетле.

Доброслав. Устао сам, рекох, овог часа.

Марија. Благо теби када ти се спава!
Сан од мене побјег'о је давно.
Сву ноћ ову као и пређашње
Пребдјела сам до постеље њене.
Сада затља мало, па с' удаљих.

Доброслав. Је ли ноћас долазила к себи?
Још може ли какве наде бити?

Марија. У згушћеној маглуштини ума

Зрак јој каткад чисте св'јести с'јевне,
И подуже сваки пут тај траје.
Доброслав. Не знам шта бих дао само да ми
Опет сине некадашњом св'јешћу,
И љепотом својом.
Марија. А ја, кнеже?
Авај, шта бих ја б'једница дала!
Добрила је једини нам пород.
Доброслав. И с њом би се на огњишту старом
Моје куће угасио пламен.
Жалосно је и помислит' само
Да за собом не остављаш никог,
Да ће с тобом бити затрпано
Твоје име, спомен твој, и тако
С лица земље да ћеш ишчезнути
Кан' да никад ни било те није.
Марија. Ох! па она тол' умилна б'јаше,
Толи скромна, добра, тол' послушна!
Доброслав. Јесте, јесте.
Марија. Реци, је ли т' икад
Какав узрок неповољства дала?
Доброслав. Никад дојста.
Марија. Је ли и најтежим,
И неправим захтјевима твојим
Кад одрекла послух?
Доброслав. Никад, никад.
Марија. Кад је бјеше другом' обећао,

Када си је силом на вјенчање
Пошиљао, кад год њено срце
Ц'јепало се од жестока бола,
Није ли се и онада блага
И покорна теби казивала?

ДОБРОСЛАВ. Ох проклество! јесте.

МАРИЈА. Плакала је
Несрећница, и слушала. Никад
Н'јеси чуо са усана њених
Једне тужбе. Ох! оваке кћери
Није им'о још никакав човјек.

ДОБРОСЛАВ. Шути, шути.

МАРИЈА. Нити је кћи која
Икад била мучена онако.

ДОБРОСЛАВ. Ал' тако ти створитеља Бога
Шути, жено, окан' ме се данас.

МАРИЈА. Душа ми је препуна горчине,
Па несрећна морам
Излити је неком' у наручје;
А коме ћу ако нећу теби?

ДОБРОСЛАВ. И моја је, и моја је; немој
Да у мени таке мисли будиш.

МАРИЈА. Ово ти је сад слушати тешко,
А кад сам те Богом преклињала
Да јој срце не нагониш, онда
Нијеси ме ни почути хтио,

Онда си ме к'о робињу какву
Потјерао погрдно од себе.

Доброслав. Онда, онда! ти знаш све ондашње
Околности, ти знаш... али на што
Све те р'јечи? или можеш њима
Да одвратиш што се догодило?

Марија. Ја не могу да одвратим ништа,
Али ти си, Доброславе, мог'о
Све да спр'јечиш,
Ти си мог'о да ј' усрећиш са свим.
Ак' од тебе она није срећу
Заслужила, онда на свијету
Не може је заслужити нико.

Доброслав. Ти си дакле збиља наумила
Да ме јутрос љуто узнемириш,
Да м' из крајњег стрпљења изведеш?
Иди. — Још ту стојиш? Иди, велим;
Запов'једам, иди.

Марија. Али то је
Већ одвише; ја сам дакле могла
Све трпјети муке, а ти, кнеже,
Ти не можеш ни мало ријечи?
Знај, до данас шутала сам вазда,
Али сада мораш да ме чујеш.
Не срди се; мисао ми није
Да те вр'јеђам, не, на моју душу!
Дођох само да т' упитам нешто...

Сад смо сами, не слуша нас нико;
Открij мени твоje срце, кнеже;
На моjему грдна сумња лежи,
Лежи тешка к'о планина каква,
Па с њом више живjети не могу;
Ох! страшна je сумња та, од исте
Избави ме, ил' ме одмах убиj.

ДОБРОСЛАВ. Маро!... Бjежи, бjеж' од мене.

МАРИЈА. Нећу;
Слушаjућ' те провела сам живот;
Првом ћу те не послушат' сада.

ДОБРОСЛАВ. Ти, Мариja?!

МАРИЈА. Ни глас твоj, ни поглед
Не плаше ме; кад с' упутих амо
Ja под ноге сваки боjаз бацих.
До грла ми ево нож донеси,
Ja одавдje ни крочити нећу.

ДОБРОСЛАВ. Шта!

МАРИЈА. Тако je. Jош ме не познаjеш.
Ви се људи варате о нама
Кад доброту нашу, наше кротко
Послушање узмете за слабост.
Ниje тако, о не, тако ниje.
Смjелости je у нашему духу
Колико год и у вашем. Видиш;
Мучи крутно жену, по њоj гази,
Сатири je колико ти вoља,

Она може све то да поднесе;
Ал' у д'јете, ох! дирнути немој
У дијете њено, јер ће онда
Устат' као погажена змија,
К'о лавица изван себе коју
Не устављa ништа. Наше д'јете!
Јаох! ти не схваташ, нити могу
Ја изрећи шта је д'јете мајци:
У њему је свака радост наша,
Наша љубав, сва моћ душе наше,
У њему нам читав живот, знаш ли?
И ми ћемо прије живот дати,
Живот прије но дијете своје.

ДОБРОСЛАВ. Ал' Бога ти, шта је теби јутрос?
На шта идеш ријечима таким?

МАРИЈА. Н'јеси чуо? ја не могу више
С овом сумњом у души да живем.
Реци, ко је убио Мил'јенка?
Реци, ко је ранио кћер моју?
Реци, ко је, ко је њу довео
До онаког узумљења? реци.

ДОБРОСЛАВ. Би ли смјела?...

МАРИЈА. Помислит' на тебе;
Јест, на тебе. Више ми је пута
Та мисао на ум насртала,
И свагда је одбих јежећи се;

Ал' од јучер морам скоро са свим
Вјероват' јој

ДОБРОСЛАВ. Од јучер! по чему?

МАРИЈА. Ох, по чему! наравно ти онда
Доста властан над собом не бјеше,
Ти спазити не могаше онда
Сву страхоту твога лица кад те
У лудилу она називала
Убојицом. На ријеч јој сваку
С'јеваху ти знакови кривице
Из мрачнога лица, као живе
Из кремена ударена искре.
Шта од јучер у себи не трпим!
Од жалости, грозе и срамоте
Већ и сама скоро обезумих.
Хотјела бих у земљу дубоко
Затрпати себе, хотјела бих
И наш замак и све нас у њему
Запалити, да никаква трага
Већ не буде кољену нам грозном'
Хотјела бих.. ох! ни сама не знам
Шта бих хтјела. Али на ствар, на ствар;
Одговори на што те упитах,
Избави ме од оваких мука,
Јер извјесност, ма најхуђа била,
Чини ми се, подносићу лакше
Но паклене ове сумње ужас.

Доброслав. Сада не би требало да с тобом
Упустим се у брбљање празно;
Али стање у којем те видим
Гануло ме, кнегињо, па за то
Испуннћу ту чудну ти жељу.
Знај, да сам се осветити хтио,
К'о што мислиш, могао сам ласно
По тренутној побједи вијећа
Ударити на Радмиров замак,
Погубити и њега и сина,
Па са земљом замак изравнати,
Да остане на његовом мјесту
Вјековити знак освете моје.
Ил' иначе, да сам казнит' хтио
Јединога зета нам Мил'јенка,
Као што му и иђаше казна,
Био бих га, не потајно, него
На самоме пиру оборио.

Марија. Не би, не би, познајем те добро:
Твој дух ув'јек завија се у мрак,
Твој ударац сваки, Доброславе,
Из потаје долази; ох! добро
Познајем те.

Доброслав. Сви врагови у те!..
Него си ми рекла да с' и сама
С ума сишла; то и јест доиста,
И све р'јечи на саму безумност

Одбијам ти. Али чуј ме добро:
Никад више да ме не доведеш
У овако глупо искушење,
Никад више да ти клете очи
Не опазе на мојему лицу
Траг кривице која но не стоји,
Јер ћу њима ту демонску крепост
Одузети, тврда ти р'јеч моја! (отиде)

Марија. Он, је, он је; што да сама себе
Јоште варам? побјеже од мене;
Није мог'о да издржи даље
Мој у лице упрти му поглед.
О наказо, о наказо! Он је. (одлази)

ПОЈАВА III.

Радимир и Дојмо.

Радимир. Нема г' овдје, ал' ће доћи. Сјед'мо.

Дојмо. Добрилу си походио; на што
Сад састанак и са њеним оцем?

Радимир. Тај ми треба, треба ми, мој Дојмо.
Када жицу ухватих у руке
Зар до краја да је не одсучем?
Не, Добрили није се онако
Помрачио разум, као што ми
Рече момак; познала ме одмах.

И пруживши обје руке к мени,
Ударила у плач, па клонула.
Она није из лудила дакле
Ни свог оца назвала убицом;
Св'јест је онда из ње говорила.

Дојмо. Ту ни трага није било св'јести
У ње, као ни у момка, који
Хтједе да ти достави тај случај.
И сам видје да у р'јечма њеним
Више смутња но бистрина влада.

Радимир. Наш ум, Дојмо, када је и болан,
Ма да мутно, ипак произноси
Оне само слике, које бјеше
У бистрини зачео најживље.
Да ли право судим, ил' доиста
Случај бјеше што је кћи убицом
Називала оца свога, то ће
Сам нам отац одмах разјаснити.
Ево њега. (устаје) Сада вјешто ваља
Да стријељам, а вјештије мотрим
Какву рану задаје стријела.

ПОЈАВА IV.

Горњи. Доброслав говори у себи. Послије *Марија са слугама.*

Доброслав. Она! ув'јек толи добра, тиха,
Тол' покорна мени, сад овака!

И ја могох мирно прогутати
Сву горчину ријечи јој смјелих?
Св'јет јамачно преокренуо се;
Већ на њему нит' познајем себе,
Нити друге; ал' увиђам да ми
Измицати почиње зла тајна.
Кад ми ј' ову спазила на лицу
Моја жена, спазио ј' и Дојмо . . .
Мој нож? моје пушке? ту су; више
Од себе их нећу одвајати.

Радимир. Бог и душа! да т' пустимо тако,
Спазио нас не би ни до ноћи.

Доброслав. (Кога видим! бјежећи од жене,
Зар да кобно нагазим на овог?)

Дојмо. Још не нађох згодна часа, кнеже,
(шапће Доб.) Да поруку изручим му твоју.

Радимир. Походом си мојом изненађен,
И рек'о бих, доста непријатно!
Право дакле вељаху ми људи:
Кнез Доброслав ни у своме замку
Већ се радо виђати не даје.

Доброслав. То и стоји; ну за кога? тому
Ваљ'да ћеш се ти сјетити ласно.

Дојмо. Иза б'једе, која вас је снашла,
Није чудо ако с' обојица
Уклањате од свачијег друштва.
Само радост иште да с' излије

Из људскога срца; бол, на против,
Стегнут' у свом мразу, там' се стекне,
Да у себи и од себе живе.

Радимир. А по мени, оче, то ће прије
Бити својство неутолне гриже.
Ова само као жива пада
На дно срца, и ондје се крије,
И на муку гризе, бојећи се
Да не допре до ње око људско.
Али бива једно доба када
Из тог тајног затвора и она
Ван пробија слободна и б'јесна;
То је ноћно доба. Онда грижа
Вуче кривца неодолном силом
На гроб жртве његове, и ондје
Љуте сузе вуче му из очи,
А из душе р'јечи покајања.
Не мислиш ли и ти тако, кнеже?

Доброслав. О томе вам ја искуства немам.
Ја научих сматрати све б'једе
Кан' обичне случаје живота,
И по томе све болове, који
Проистичу из њих, моје срце
Дочекује ка' оно крш муњу
А о грижи што си споменуо.
Та, ако је доиста гдје има,
Једино ће у душама слабим

Налазит' се. Што пак један човјек
Од другога уклања се радо,
Ја увиђам тому бољи узрок
Но ви оба, узрок прост и јасан,
А тај вам је: мржња. Биһ' и теби
Случило се у животу, кнеже,
Да жестоко омрзнеш на кога;
Па те питам, да ли те од тога
Ноге н'јесу саме односиле?
Кад год му се пред тобом изрекло
Клето име, н'јеси л' осјетио
Да ј' у теби сва крв узбујала?
Кад год си му глас сотонски чуо,
Н'јесу ли се одмах у твом срцу
Позатегли и најтањи живци?
А ако си гледао га кадгод
Да пркосно према теби стоји,
Није ли ти, реци, Радимире,
На мач рука пол'јетала сама,
Да на мјесту размрскаш му главу?

Дојмо. Доста, доста; одлазимо, кнеже.

Радимир. Мрзио сам, али тако никад;
Ни за чијим уништењем н'јесам
Још чезнуо. Та ме чежња само
Од времена неког обузела;
Силну мржњу какву описујеш
Ја прикупљам само сад у срцу

За убицу сина мога; једног
Тог подлаца Богу, људ'ма мрског
Уништиһу, па никога више.

Доврослав. А ја кад год мрзим, мрзим тако;
Па од мрског човјека се морам
Ил' клонити, ил' на њ сабљу диһи.
Ну најгори, несносан је случај,
Када таког из обзира људског
Мораш мирно трпјети у двору,
А он ума одвише је тупа
Па се тому не досјети.

Дојмо. Молим,
Прекините тај злокобни говор.

Радимир. Да ти н'јеси у случају таком?

Доврослав. Још ме питаш?

Радимир. Одговори.

Доврослав. Јесам.

Дојмо. Радимире . . . Доброславе . . . чујте.

Радимир. Па ти трпиш да уз пркос теби
Мрзак човјек по двору ти шета?
Ти се онда њега бојиш.

Дојмо. Боже!

Доврослав. Ја да га се бојим?

Радимир. Бојиш га се.
На твом мјесту ја бих њему рек'о:
Да ми н'јеси никад више ногом

На праг стао; а то му не рекав,
Подлости бих стидио се своје.

Доброслав. Знај, и грђе ја поручих њему;
Поручих му: ако ми још једном
К двору кренеш, на његовим врат'ма
Моја ће те пушка дочекати.
Тако ли му не поручих, Дојмо?

Радимир. Шта то чујем! Је л' могуће, Дојмо,
Да ти мени тако што затајиш?

Дојмо. Вашу јарост распирује демон;
Одлазимо, одлазимо одмах.

(Хвата Радимира за мишицу да га одведе).

Радимир. Пак ако се на срамоту твоју
Ипак у двор он вратио теби,
А није га на вратима дворским
Дочекала твоја пушка, која
Из потаје так' удесно гађа
Као да је највјештијег тата,
Онда ако у души ти тиња
И најмања искрица поштења,
Ако човјек посљедњи нијеси,
Мач извуци, к'о што га ја вучем.

Доброслав. Радије се још никому н'јесам
Одазвао на такови позив.

Дојмо. Само преко мртва ми тијела
Један к другом моћи ће да ступи.

Радимир. Уклони се, Дојмо.

Марија. (долази) Каква вика?
О несреће! са мачима голим!
Дојмо. Амо, госпо, да их раставимо;
Одмах зовни сву домаћу чељад.
Марија. Ет' и сама долази.
Дојмо. Сви амо.
Сви станимо међу њих.
(чељад их растављa.)
Радимир. О Дојмо,
Сад на тебе мрзим колико год
И на тога црног бездушника.
Дојмо. Бар кнегињи несрећној уштеди
Тај ужасни призор.
Марија. (Доброславу на по гласа) Пази, кнеже,
Бог је с овим старцем; кад би снага
И клонула у његовој руци,
Устао би његов син из гроба
Да т' умлати; пази; Бог је са њим.
Доброслав. Бјеж' одавдје и сакриј се тако
Да те више не опазе никад
Очи моје.
Марија. (Радимиру) заклињем те Богом,
Умири се, кнеже Радимире,
И оцем се Дојмом дај одвести.
Радимир. Утече ми згодан час, ал' вр'јеме
На овом се часу не скончава.
(меће мач у корице, и гледајући гњевно на Доброслава иде к вратима.)

Доброслав. Ти одступаш?

Радимир. Вратићу се; још те
Закриљује срећа; ув'јек неће...
Вратићу се скоро. (Отиду сви).

Доброслав. Ја те чекам. —
Изв'јештен је о мојима ноћним
Походама на гроб! а од кога?
Неко дакле видио ме, неко
Издаје ме овдје! ко ће бити?
Моји момци?... или жена моја?
Зар Марија? није можно; али
О свакоме већ сумњати морам;
Од мене се већ свак одметнуо.
Проклет био сав тај свијет! проклет!—
Каквом ме је вр'јеђао вјештином!
Р'јеч му свака чемером бијаше
Зам'јешена! свака као змија
За срце ме љуто уједала!
Па шта више оклијевам? Старче,
Пошто дозна да ми из потаје
Пушка добро гађа, искусићеш
Из потаје и мој нож. На пос'о.

ЧИН ЧЕТВРТИ.

ПОЈАВА I.

Соба Доброслављева. — Ноћ је. Доброслав и Станко.

Доброслав. Јамачно је тако: он ни мало
Већ не сумња ко му сина уби.
Узможе ли да то и докаже
Бојат' ми се Трогирскога суда,
Гдје је више његових но мојих
Пријатеља; а не узможе ли,
Бојат' ми се ножа из потаје.
Чим је тако погинути мора.
На тај начин без'бједан ћу бити,
Без презања, без икакве сумње,
Савршено спокојан к'о прије.
Доста пута на таку сам мисао
Долазио, па одустајао;
Неки тајни глас ми говораше
Да не дирам у онога старца;
Али сада разлози ме твоји
Уб'једише . . . Он погинут' мора.

Станко. Томкова су дјеца већ на дому,
А брат му је дош'о да захвали
Што си штедро с матером их њином
Откупио јутрос од хајдука.

Доброслав. Откупио? Тако ли му рече?
Бог и душа! с том вјештином твојом
Нећеш никад на вјешала доћи.

Станко. Ја започех, а сад, господару,
Ти доврши. Ако тај Срђ жели
Да и брата види избављена,
Пошљи њега да га сам избави
Од јединог непријатеља му,
Радимира.

Доброслав. Зар ја да га пошљем?
Ипак н'јеси вјешт до краја. Може
Срђ не свршит' дјело, а свршив га
Ил' не свршив, може бит' ухваћен;
И тад би ме одао без сумње.
Ја ту морам радити, ну тако,
Да останем изван домашаја
Сумњи свакој. А и ти не ваља
Да подлегнеш овој. Рекао си
Да Срђ мора избавити Томка;
Онда биће најзгодније да га
Томко лицем на то и наведе.
Довед' ми га одмах. (Станко пође)

Већ изнурен, а у мојој власти,
Томко нити може, нити смије
Одати ме, све да би и хтио.

ПОЈАВА II.

Пређашњи. Улази Томко подупирући се на Станка, који одмах одступа.

Доброслав. Напр'јед, Томко... Ти си малаксао! . .
Сједи овдје. — Шта за живог Бога
Учинише од човјека овог?
Томко. Сам се грозиш свога дјела, кнеже!
Доброслав. Шта то велиш! дјела мога? клети,
Бјесомучни Радимир, он један,
Крив је свему тому; и сам знадеш
Да без њега не би мучен био.
Томко. А без тебе и убиства твога
Ни затворен, а камо ли мучен.
Ја не могу на њ жалити много;
Који отац уцв'јељен онако
Друкчије би био поступио?
Ну ти даде први повод свему.
Доброслав. Ја ако сам икад и уснио
Да т' увалим у несрећу таку,
Р'јечи које сада проговарам
Посљедње ми биле. Али демон

Од времена неког уплеће се
У сва дјела моја. Ја бих много
Прегорио да се клета зрна
Не нађоше у пушкама твојим;
Али пошто злим удесом неким
Нађена су, не бијаше можно
Да т' заклоним од сумње убиства.

Томко. А да сумњу на се не обратиш.
Ох! таки сте ви господа, таки:
Част и живот сиромашних људи
Ствари су вам одвећ ситне да би
Заслужиле обзир ваш; ви свагда
То ц'јените испод коња свога,
Ил' ловачког кера; ви то често
Несмислено кршите и лако
Као чашу стаклену на гозби.

Доброслав. Зло о нама судиш; није тако.

Томко. Али бих ти све простио прије
Но то што ми дјечицу и жену
Хајдуцима предаде...

Доброслав. Ја?... ја их
Не предадох, него их откупих;
Ено су ти сви на дому здрави.

Томко. Зар под кровом мојим? вараш ли ме?

Доброслав. Вјероваћеш р'јечима твог брата;
Већ по њега послах.

Томко. Људско срце

Ако бије у грудима твојим.
С њим нек дођу дјеца ми и жена,
Да их једном видим још; ал' брже,
Јер до зоре ја живјети нећу.

Доврослав. Живјети ћеш; ти живјети мораш,
Да поправим зло ти учињено
Нехотице, да ти залијечим
Сваку рану срца,
Да потпуно учиним те срећним.
Све то кашње доћи ће, а сада
Понајприје бринути се ваља
За твој живот.
Љекаре ћу обасути благом
Да г' одрже и укр'јепе ти га.
Али то се постигнути неће
Ако т' опет на мучење врате.

Томко. Тешко да ћеш већ спасти ми живот,
А од даљих мука чујем да ме
Опростио и сам кнез Радимир.
Авај! прије њега
Природа ме опростила сама.

Доврослав. Ко ти рече таку лаж? а не знаш
Да о томе управ' с Радимиром
Ја најљућу сад препирку водим?
Ну на жалост видим да све моје
За те живе бриге разбиће се
О упорство старог крволока.

Већ другога спасења ти нема,
Него да га уклониш са св'јета
Прије него он уклони тебе.

Томко Ја да њега уклоним! а каквом
Снагом, кнеже? Лешина сам, видиш.

Доброслав. Ал' у крепким жилама твог брата
Крв жестока јури; да би тебе
Избавио, он ће као на пир
Одлетјети на таково дјело.
Идем с мјеста да ти г' амо пошљем,
Па заједно угодите начин,
Којим да се одмах ствар изведе.
У њу вам се ја не м'јешам, знајте;
Па и нећу да ми с ваше стране
Ни за длаку уплетете име.
Све се тиче вас двојице само:
Ти си мучен, је ли? твој брат хоће
Да ма како тргне те од мука;
То је са свим наравно и право;
Ја никаква немам у том посла.
Јеси ли ме разумио?

Томко. (љуто) Јесам.

Доброслав. Ну још ноћас то свршити треба.
Ноћас мртав твој мучилац грозни,
А ти сутра слободан на дому. —
Шта одвраћаш главу? шта устајеш?

Томко. Да се вратим у тамницу своју.

Доброслав. Ил' с' одричеш?

Томко. Грозу, мрзост, сва си
Зла у мени пробудио чуства.
Ох! одлазим да спокојно умрем.

Доброслав. Какве су ти то ријечи? стани.

Томко. Умио си само за тренутак
Да сакријеш твоју худу нарав,
И ја сл'јепац скоро вјеровах ти!

Доброслав. Сл'јепче прави, је си л' полудио?

Томко. Кад бих мог'о састати се с братом,
Знај, њему бих ставио на душу
Да убије тебе. Тиме, мислим,
Спасао бих своју.

Доброслав. Несрећниче!
Ја те хтједох избавит' од смрти,
А дјецу ти од убоштва худа;
Сву ти кућу хтједох усрећити,
Па помамно то све ти одбијаш!

Томко. Моја дјеца?... нек умру од глади.
(пада на столицу)

Доброслав. То и хоће; помријеће б'једно,
Умријећеш и сам ти, а опет
Неће живјет' тај Радимир. Он ће
Погинути, и то, ни од чије
Друге руке, већ од руке самог
Брата твога. Ја ћу
И без тебе привољети Срђа.

Томко. Проклет био ако т' послушао!
А ти стопут проклет ако њега
На злочинство пр'јеваром навучеш! —
Ох! не могу више... Мрем доиста.

Доврослав. Срушио се на тле!

Томко. Доброславе,
Сатрьо си ми и посљедњу снагу. —
Стој, човјека koj' издише слушај:
Ти обараш жртву иза жртве,
Ти по људским лешинама газиш;
Ох! камо ће твоја црна душа?
Али нећеш ни на овом св'јету
Умакнути вјековитој правди.
Ако тебе постигне и једно
Од проклества оних
Која само ја оборих на те,
Знај, умр'јећеш као пас, сто пута
Жалосније но што сада видиш
Да умирем ја пред тобом.

Доврослав. Лажеш;
Ваздух гута безумне ти р'јечи,
Па на моју не падају главу.

Томко. А по смрти кад ступио будеш
Пред судију вјечног, ох! онда ће
Жртве твоје крваве и плачне
Све около тебе згрнути се,
Вичућ' грозно и освету вап'јућ'.

Доброслав. (Слушајућ' га ипак страх ме хвата.)
Томко. Ноћас, рече, убићеш га; ноћас!
Ја већ стадох на праг вјечитости,
Откуд човјек у будућност гледа . . .
Нож, нож крвав пред оч'ма ми сија
С оштрим шиљком, на те окренутим!
Доброславе, несрећа по тебе!
Још ћеш ноћас погинут' од ножа. (умире)
Доброслав. Пред човјеком на самрти, веле,
Отвора се књига будућности;
А он мени из те књиге виче:
Нож, смрт, ноћас! То је страховито! —
Ну је ли му праведничка душа
Оставила дојста т'јело? . . . Мртав,
Мртав, као камен непомичан!
Овај човјек праведан је био,
А ја њега убих! без икакве
И најмање кривице га убих!
(Махнув руком обори свијећу, која се угаси).
Нут'! проклество! мрак, мрак к'о у гробу!
Још ужасно под сводов'ма овим
Глас ми његов звечи: нож, смрт, ноћас!—
Он устаје ето, и долази
Са рукама раширеним к мени!
Бјеж'мо... Гдје су врата? св'јећу, св'јећу!
Станко, Петко, амо, амо св'јећу.
Станко. (с врата) Господару!

Доброслав. За живога Бога,
Гдје сте? помоћ! (бјежи)
Станко. Шта то би? гле! Томко
Ту на тлима лежи! Ил' је мртав?

ПОЈАВА III.

Ратко са свијећом, Станко, па отац Дојмо.

Ратко. Ко, ко мртав?
Станко. Дај свијећу амо.
Ратко. (прегледав га) Кан' да никад ни живио није.
(Станко отрчи.)
Је л' од себе умрьо, или кнезом
Би удављен? то нек Бог извиди. —
Мени више нема овдје станка.
Сваки дан је грозама означен;
Страх ме да се под градићем овим
Најпослије не провали земља,
Па прогута с кривцем и невине.
Мени више нема овдје станка.
Дојмо. (ушав) Је л' истина?
Ратко. Ето га ту, оче:
Хришћанин је овај издахнуо
Као каква животиња; барем
Ти над мртвим помоли се т'јелом.
Дојмо. Најпослије избавио се је!

Ако му је и за кратко вр'јеме
Било т'јело мучено на земљи,
Бог му дао вјечни мир на небу!

Ратко. Амин. — Оче, хоћеш ли још дуго
Међу нама боравити?

Дојмо. На што
То питање?

Ратко. Ако с' игда добра
Учинио, још учини једно:
Одведи ме са собом далеко.

Дојмо. Зар би кнеза оставио? њега
Ти одавно служиш.

Ратко. Овај замак
Да у живом пламену сав гори,
Не бих више желио из њега
Да утечем но што желим.

Дојмо. Зашто?

Ратко. Не питај ме; и сам видиш шта се
Овдје збива.

Дојмо. Ја ћу поћи, синко,
Чим приволим кнеза Радимира
На пут са мном;
А тад ако усхтједне господар
Да те пусти, ја те одбит' нећу.

Ратко. И без њега сам ћу с' отпустити;
Враг нека га служи, ја не могу. (одлазе)

ПОЈАВА IV.

Срђ и Станко. Послије Ратко.

Станко. Ево т' б'једне Радмирове жртве.
Шта сад велиш? На овако дјело
Зар и само не грози се небо? —
Еј, докле ћеш ту стајати тако
Кан' изумљен? Еј, еј, врли Срђу.
Да сад неко дође и упита
Који од вас двојице је мртав
А који ли жив је, ја готово
Не бих знао да му одговорим.
(Мал' по мало очи му се сузам'
Нал'јевају, ал' ни једна да му
Низ образе грухне! Сад је вр'јеме)
Срђу, дођи себи.

Срђ. Не дирај ме.

Станко. Бога ми си тврда срца човјек!
Али ако будеш
У њ' још тако сузбијао тугу,
Пукнуће ти.

Срђ. Остави ме, велим.

Станко. Да т' оставим?... Да, да, право имаш.
Свакоm болу ток пустити ваља,
А сваки га на свој начин пушта.
Али да је овај брат ми био,

Ил' и рођак само, далек рођак,
Сто ђавола! ја бих . . .

Срђ. Ти би, рече . . .

Станко. Ја знам шта бих сада учинио.

Срђ. Шта? говори.

Станко. Ха, једном се будиш;
Такав поглед није ни у риса
Када пиљи у свога крвника.
Немој тако зубима да шкрипиш,
Јер из уста сви ће т' искочити.

(ВРАТАР СТУПА НА ВРАТА,)

Срђ. Шта би сада ти чинио, Станко?

Станко. Ја? твој Томко поднио је много.

Срђ. Јесте, много, више но и онај
Који за нас умрије на крсту.

Станко. А праведан као и он бјеше.

Срђ. Шта би, шта би учинио? реци.

Станко. Та за Бога. ја би г' осветио.

Ратко. (Тај несрећник подбада га хитро.)

Срђ. Ево, видиш? (вади нож).

Станко. Душе ми, то ваља,
То се зове човјек бити: одмах
И замислит' и предузет' дјело.

Срђ. И свршити, додај.

Станко. Врло добро!

Срђ. Ако, Станко, обадва не збришем,
Онда већ ме човјеком не зови.

Станко. Оба! које?

Срђ. Њих, кнезове.

Станко. Како?

Кнез Доброслав није крив . . бар много;
Њега треба поштедјети.

Срђ. Оба.

Станко. Право велиш, оба. Ево ћу се
И ја радо теби придружити.
Имам давну неправду на нашем
Да осветим, а никада неће
Удеснија запасти ми згода.

Срђ. Дај ми руку; брат си ми од сада,
Брат на мјесто овог убијеног.

Станко. Да најприје казнимо Радмира.

Срђ. Њега првог; он и крив је више.

Станко. Па и много тежи за домашај,
Докле нам је свагда наш под руком.
Јоште ноћас раскрстимо с првим.

Срђ. Како ћемо допр'јети до њега?
Пут ми само кажи, па водио
И кроз огањ, ја ћу њиме поћи.

Станко. Могу ласно уљести у замак,
Јер сам стари пријатељ с вратаром.
Чуј ме дакле. И њега ћу добро
И остале момке напојити,
Па кад буду сви полегли п'јани,
Или ћу ти отворити врата,

Ил' дометнут' преко зида конопˌ
Да л' ћеш моћи да се уз њ попнеш?
Срѣ. Да ј' и тањи но влас ти на глави.
Станко. Па унутра када једном будеш,.
Срѣ. Више с' онда ни за шта не брини.
Станко. Ти ћеш, је ли, све сам извршити,
Док ја будем пазио на врата,
Те да бисмо срећно измакнули.
Срѣ. Па овамо дотрчали оба,
Да и с нашим расправимо рачун.
За тим, Станко, твој сам роб до смрти.
Станко. Ето смо се разумјели. Већ се
Са свим смркло. Одмах на посао.
Срѣ. Не још; чекај до поноћи. Онда
Где ћемо се наћи?
Станко. У дворишту.

(Одлази Срѣ. Ратко задржава Станка)

ПОЈАВА V.

Ратко и Станко.

Ратко. Помози ми, Станко, да одавдје
Однесемо ово мртво т'јело.
Станко. Сад не могу. Послаћу ти кога,
(Идем кнезу да доставим успјех)
Ратко. Осуђењак прави! очајањем

Онога се несрећника служи,
И коварно пристаје уз њега,
Да г' навуче на зло. Морам Срђа
Да осв'јестим...
Ну тај човјек онако раздражен
Даје ли се лако осв'јестити?..
Одвратити нећу зло од другог,
А мог'о бих повући га на се.
Ни два часа ја живио не бих
Кад би знали да их прислушкивах.
Сам Бог дакле нека свакога чува.

ПОЈАВА VI.

(Улази Петко и још два момка. *Ратко.*)

Петко. Амо, момци, ископана рака
Жељно зија да лешину прождре.
Збиља. Ратко, да т' запитам: зашто
Оволики оружани људи
Згрнуше се у замак вечерас?

Ратко. Не знам.

Петко. Прије обичнога доба
И врата су градска затворена.
Све зидове кнез је обишао
И стражаре свуда удвојио.
Онако му намрштено лице

Још не видјех. Ил' се нечег боји,
Или сам се приправља на нешто.
Ти јамачно знаћеш...

Ратко. Не знам, рекох.
Брже т'јело носите одавдје.

Петко. Де, хватајмо. — Мени срце вели:
(момцима) Ноћ нам ова неће мирно проћи.

Ратко. Зла не радим, па га с' и не бојим;
А што год се ноћас догодило,
Ми немамо ни у чем дијела;
Руке су нам к'о и душа чисте.
Је ли Петко? Али, носи једном.

Петко. Тим р'јечима још ме већма плашиш.

(Петко с момцима односи Томка)

ПОЈАВА VII.

Ратко. Улази Цвјетко.

Цвјетко. Кнез је по нас поручио; гдје је?

Ратко. Чекај г' овде. (Ил' је намислио
Да и мене на што употреби?
Љуто ће се, богме, преварити.)

Цвјетко. Ево иде. Још нас не опажа.
Чуј, у себи како нешто мрмља.

(Долази Доброслав, носећи свијећу.)

Доброслав. (Он умр'јети мора; ја начина

Другог немам. То ј' пр'јека потреба,
То је као судба неотклоно,
Он умр'јети мора. — Ви који сте?
Ха, вратару, Цвјетко! Шта хоћете?

Цвјетко. Рекоше нам да нас амо зваете.

Доброслав. Да, доиста, (међе свећу) позв'о сам вас оба.
Је ли, Цвјетко, Добрили што боље?

Цвјетко. Од кад јој се свијест повратила
Све једнако остаје при себи.
Ал' огњица ожесточила је
Преко мјере; отац Дојмо вели
Да му треба ноћити у замку.

Доброслав. (Ох! данас ће дакле сви уједно
Отпутоват' у вјечитост! Страшан
Дан је овај; хоће ли га икад
Бог збрисати с књиге мог живота?)
Поврати се тамо. Ако ноћас
Болесница до умрћа дође
Зовни м' одмах. Је л' погребен мртвац?

Ратко. Овог часа. Послан је и новац
Удовици његовој. По исти
Долазиће у напредак сама.

Доброслав. (Нека дође; то је Јудин новац,
Ц'јена једног невиног живота,
То је откуп моје црне душе;
Нек свакако дође.) Чуј, вратару:
Ув'јек си ми вјеран слуга био,

Заклињем те буди још и ноћас.
Узми људи колико ти драго,
И стражари с њима ово замка
Све до зоре. Ако би се когод
Хтио замку само приближити,
А на прву твоју опомену
Одступио не би, на тог пуцај,
Пуцај, Ратко, ма ја главом био.

Ратко. Молим, на то другога одреди.

Доброслав. Не, не другог, тебе, једног тебе
На том мјесту желим ноћас. Иди.

Ратко. (На поље ме шиље, то и хоћу.) (одлази)

ПОЈАВА VIII.

Сам Доброслав

Ноћас! ноћас!.. твоје пророчанство
Бар за ноћас испунит' се неће;
Нож који ти пред очима с'јаше,
За другога биће нож, не за ме. —
Сада могу спокојнији бити.
Очима сам својим прегледао
Све у замку најтајније куте,
И не нађох ни у једном да се
Тај убица предсказани крије.
А на пољу свуда поуздане

Обилазе страже. Нико дакле,
Окром ако не би птица био,
Допријети не може до мене.
Била ово моја глупост, био
Тајни бојаз, био демон који
Хоће да ме непрестано мучи,
Најбоље је да се обезб'једим.
(Сједа и мисли)
Јадни Томко погребен је! лежи
Тешка земља над његовим т'јелом.
Ваљ'да неће испод ње тај моћи
Да с' ископа, као и Мил'јенко,
Па доћи ми да понови грозно
Пророчанство своје. Ипак мислим
Да се нешто сад осврнем натраг,
На врат'ма бих њега опазио.
Ох! и дојста постадох овакав?
Од како сам видио у цркви
Ону сјенку, а смрт овдје с Томком
К'о стиснуо у наручју своме,
Од онда је страх од мене јачи
Завладао цијелим ми бићем.
Па ипак сам на убиство ново
Помислити мог'о! наредит' га!..
Шта ћу, шта ћу? друкчије се не не да;
Као нека тајанствена рука
Из злочинства гура м' у злочинство!

То је сила којој није можно
Одољети, то је пак'о који
Привлачи ме кобно у свој понор.
Милијенко најприје, па Томко,
А сада ће кнез Радимир: са њим
И Добрила ваљ'да ће отићи.
Па и Срђе, који је по срећи
Осветничку намјеру спрам мене
Повјерио Станку, и њега ми,
Чим се врати, ваља уклонити.
Ха! петоро жртава већ видим
Испред себе! и све, све до једне
Невине су; сам' охолост моја
Не даде ми до сад да то признам.

(Чује се глас кукавице. Он скаче на ноге).

Шта је ово? са врха звоника
Кукавица кука! жалостиви
Глас јој ув'јек несреће је вјесник;
И пред саму смрт Мил'јенкову
Овако је кукала... Од пушке,
Кобна птицо, скоро погинула!

(Дошао је до прозора па гледа на поље.)

Там' у замку Радмировом видим
Необичан покрет... непрестано
Лете св'јеће мимо све прозоре.
Шта ћу чути још до мало часа?
Да ј' убијен, или да залудан

Би покушај? Шта волим? Сам не знам.
Глас ма какав од туда ми стиг'о
Спокојства ми неће донијети...
Да је Срђе хитац изручио,
Грдна би се већ слушала вика.
Преварих се дакле... Скоро боље;
Боље, боље... А не бих ли мог'о
Том човјеку живот оставити?
Узет' мање једну крв на душу?...
Шта то бунцам? он је неумитан;
Све да бих му и пружио руку,
Он би мени јаросно у прси
Нож сјурио. Нас двојицу земља
Већ заједно носити не може.
Пасти мора. Ова два убиства
Нек се сврше, па ни једно више,
Ох! ни једно, заклињем се свачим.
За покој ћу њиних душа цркву
Подигнути свакому на гробу;
А ја ћу се повућ' у самостан,
У пустињу какву, да ту постим,
Да се молим и до смрти кајем,
Не би ли ми Вишњи опростио.

(Опет гледа кроз прозор.)

Јоште ништа; тамо је све мирно.
Нек судбина учини што хоће. —
Сав сам сможден.. глава ми је тешка...

Спустићу се на ту наслоњачу,
Еда би ми у благоме крилу
Сна тренутна дух одмора наш'о.

ПОЈАВА IX.

Доброслав је заспао. Улази Дојмо. и чујући да неко за њим долази осврће се. Цвјетко,

Дојмо. Шта ћеш овдје?
Цвјетко. Да позовем кнеза.
Тако ми је наручио када
Болесница на умрћу буде.
Дојмо. Ја сам за то дошао; ти сиђи
У црквицу, и што треба спреми
За причешће. — Заспао је! али
Нема мира на столици оној.
Преврће се непрестано . . . гледај!
Дигао је у вис руке, десном
Машио се чела! у сну му је
Стопут грђе него и на јави.
Да с' уклоним од призора овог:
Звати ћу га послије причешћа.
Ха! на ноге скочио је! оч'ма
Узв'јереним на около гледа! (одлази)
Доброслав. Гдје је? већ га нема! А ја гдје сам?
Јест, ово је моја соба дојста.

Би сан дакле... какав сан! о Боже,
Хвала теби... Једва да одахнем.
Паклене су ово муке; боље
Стопута је боље умријети.
Сна такога још не усних! Шетах
По трогирској пољани, и свуда
Сумњив поглед бацах око себе.
Кад преда ме стаде неки човјек
Па ме гледа од главе до пете,
Стаде други па ме гледа исто,
Тако трећи и четврти, док се
Њих гомила није накупила.
Оч'ма дивљим у ме пиљили су.
Ја се збуних, узмицати станем;
Ал' сви они у једанпут на ме
Прст дигоше вичућ': он је, он је!
На то нагнем бјежати, а за мном
Све то људство као бучан олуј.
Трчао сам, летио к'о вјетар;
У том трку ноге испод мене
Израстоше као двије јеле,
Те прескаках једним корачајем
Са брежуљка на брежуљак. Најзад
Скочих на врх стрменитом брду;
Гдје ударих ногом, отуд пљусну
Врутак крви, разли се к'о поток,
И низ стрмен одваља два т'јела:

Ох! бијаху Томко и кћи моја!
Пружих руке очајно за њима,
Али крв ме заније и самог.
На ногама исправљен се клизах
Страховитом низ стрмен брзином.
Стадох само на дну, гдје ударих
О гроб неки челом. Гроб затутњи,
И тог часа сјенка Мил'јенкова
Исправи се на њему, а Радмир
Иза гроба појури на мене
С голим мачем; устах да побјегнем;
Али ноге ка' оловом да су
Наливене подићи не могох.
У то мач ми с'јевну изнад главе,
И ја, страшно викнув, пробудих се!

(чује се звоно.)

Што у ово глухо доба звоне?..
Вјечни Боже! да л' умире она?
Јест, ово је троми самртнички
Звук што слушам. Хоћу да је видим.
Ну пред очи како да јој ступим?
О Добрило, кћери моја, дивни,
Надземаљски примјере доброте,
Ти одлазиш! нећеш да останеш
Дуже овдје уз убицу свога,
Ког именом оца звати мораш.
Немој и ти проклињат' ме с неба,

Немој и ти шиљати м' из гроба
Своју сјенку, да оваке грозно
Смућује ми дугих ноћи покој.

(Дојмо у свештеничком вијелом одијелу подигне завјесу на вратима)

Неког видим на вратима! б'јелим
Огрнут је плаштом, и гледа ме
Непомичан! Коса ми се диже..
Он доиста, он је. Ох! ти дође
Немилосна сјенко; што ми дође?
Шта од мене иштеш?
Није ли ти доста већ? не видиш
Да је мој дух сатрт, да је срце
Ишчупано из њедара мојих,
Да у мени са свим б'јесом својим
Жив пакао букти? не видиш ли?

Дојмо. Божја правдо, до каква ли стања
Не дот'јераш злотвора!

Доброслав. У себи

Шта то мрмљаш? самим Богом живим
Заклињем те, одлази одатле.
Која год си од жртава мојих,
Већ си доста, са свим освећена.
Што ти узех живот
Грозно ти се, видиш, одужујем;
Сврха, којом ја оконч[а]х тебе,
Сад би мени божја милост била.

Дојмо. Кајеш ли се?
Доброслав. Проговараш? страшно!
Ја се кајем, али на што, на што?
Већ кајања мога Бог не прима.
Дојмо. Ја ћу ево посредник да будем
Међу њим и тобом. Али клекни,
И открij ми своју грјешну душу.
Доброслав. Глас ми ј' овај познат.. Кога видим?
Ти бијаше, Дојмо! тако ли си
Из уста ми тајну истргао?
Ха, одавдје жив изићи нећеш.
(истргне нож)
Дојмо. Стани, ја не бјежим: ево старих
Мојих груди, удри Доброславе;
Јоште само у крв свештеничку
Остаје ти да умочиш руку.
Доброслав. Зар те убит' хтједох?
Дојмо. Несрећниче,
Увијек си на злочинство готов!
Није можно спасти твоју душу.
Ја не дођох да т' истргнем тајну,
Већ с причешћа твоје кћери дођох,
Са намјером да те к њој поведем.
(Доброслав баца нож)
Тако; баци од себе за свагда
Нож проклети, а за тајну немој
Да од мене презаш; ухо наше

Дневно слуша тајна свакојаких,
Али су нам од камена уста.

Доброслав. Оче, оче!

Дојмо. Бог је, видим, хтио
Да у таком затечем те стању,
Како бих те лакше упутио
Покорничком стазом.

Доброслав. А могу ли,
Добри оче, надати се тому?
Може ли ми Бог опростит' икад?

Дојмо. Од почетка св'јета његова се
Излијева милост на све оне
Који срцем искреним се кају;
И на те ће; зашто да очајаш?

Доброслав. Кад је тако пред ноге ти падам,
О човјече свети; чуј мој живот,
Прими моје чисто покајање,
И опроштај озго ми испроси.
Некада се и ја Вишњег бојах;
То бијаше у младости првој.
Ал' на скоро страсти ме зан'јеше;
Од 'холости дух ми ослијепи,
И отврдну срце.
Бјех с људима страшно неправичан,
А окрутан с мојима на дому.
Свога зета из освете убих,
Нехотице убих с њим и ћерку,

Хотимице, ма да преко срца,
Дадох Томка мучити до смрти,
А то само из злокобне нужде
Да заклоним себе. — Оче, ови
Гријеси су тешки; али један
Још остаје, тај тежак над свима.
Ја не смијем ни да ти га кажем.

ДОЈМО. Кад си смио учинит' га, синко,
Мораш смјети да ми га и кажеш.
Какав може то гр'јех бити?

ДОБРОСЛАВ. Авај!
Овог часа можда се тај врши.

ДОЈМО. Овог часа? имена ти божјег!
Изреци га.

ДОБРОСЛАВ. Можда сад Радимир . . .

ДОЈМО. Кнез Радимир?

ДОБРОСЛАВ. Испод ножа пада.

ДОЈМО. Да си проклет!

ДОБРОСЛАВ. И бићу навијек
Кад из уста твојих клетва пада.

(ДОБРОСЛАВ УСТАЈЕ. А ДОЈМО БРЗО СКИДА СА СЕБЕ ОДЕЖДУ.)

ДОЈМО. Брже, брже; можда ћу још тамо
На вријеме стићи. Али замак
Затворен је; дај ми, дај ми кључе.
Ако њега сачувам од смрти,
Још се можеш надат' опроштају.

ДОБРОСЛАВ. Ево ти их. Предајем ти можда

Кључе гроба мога; ал' их узми,
Лети тамо, спаси га, а са мном
Нека буде што судбина хоће.

(Дојмо отрчи с кључем.)

Ја наложих стражама да никог
На поље не пусте... Идем за њим
Да слободан излазак му даду. (одлази)

ЧИН ПЕТИ.

ПОЈАВА I.

Сова у Радимировом замку, *Радимир* сједи; око њега стоје *Богдан* с једне стране с друге *Ратко*, а пред њим *Срђ* и *Станко*. *Више момака у дну.*

Радимир. Теби, Срђу, од свег срца праштам.
Исто чуство које мене тјера
Да осветим сина, и тебе је
На освету брата натјерало.
Крив је само тај зликовац, који
Худом те је задахнуо мишљу,
И диг'о се да ј' изврши с тобом.
Једном руке одр'јешите: с другим
На вјешала.

Станко. Чуј ме прије, кнеже.
Како тебе слушају сад ови
И ја другог морадох да слушам;
Знај од себе не учиних ништа.

Радимир. Већ по чијој запов'јести?

Станко. То ћеш
И још много дознати којешта,
Све дознаћеш што ти душу тишти,
Само ако поклониш ми живот.

Радимир. За то н'јеси мање крив; ну ипак
Што знаш кажи, поштено ми кажи,
Па те неће снаћи смрт од мене.

Станко. Кнез Доброслав својом руком уби
Милијенка.

Радимир. На њ проклество вјечно!
И ја овом убити ћу њега.

Станко. Знајућ' да је његовом убиству
Био Томко нехотичан свједок,
Дао му је од хајдука дјецу
Заробити. Ја их за то платих:
А морадох Томку запр'јетити
Да ће дјеца исјечена бити
Ак' он кнеза пред судијом ода.

Срђ. Ти л' си тако учинио дјело?

Радимир. Ништа за то, Срђе; ја ћу одмах
На ужасном оном безбожнику
И мој и твој наплатити рачун.
Даље, Станко, даље.

Станко. Томко му је
Испуштајућ' душу пророков'о
Да ће ноћас погинут' од ножа.

Радимир. Ако има на небес'ма правде

Још човјечја уста никад н'јесу
Прорицала тако истинито.

Станко. Кнез је на то у својему страху
Одлучио да претече тебе,
Те ме посла да осветном чежњом
Дух распалим Срђу. Ја послушах,
И крадом га у замак уведох.
Али, кнеже, сам Бог бди над тобом.

Срђ. А нек иде твоја душа врагу.

Станко. Ох! проклети Срђу!

Радимир. Шта учини?

Срђ. Мог осветих брата. Овај крив је
Колико год и Доброслав. Сада
Мјесто њега вјешај ево мене.

Радимир. Погазивши моје обећање
Таку казну и заслужио си;
Ал' оруђе божанствене правде
У твом ножу видим, па те пуштам.
Изведи га, Богдане, из замка.

(Све отпушта, а задржава Ратка)

ПОЈАВА II.

Радимир и Ратко.

Радимир. А сад и ја правду да извршим.

(скида мач са зида)

Мил'јенков је ово мач, од њега
Кнез Доброслав мора погинути.
Ти, вратару, и у ово доба
Можеш његов замак отворити:
Једни кључи у тебе су, рече,
А у њега други. Хајд'мо с мјеста.
Кад бих зору чек'о, од оваког
Нестрпљења дочек'о је не бих.
Ти предњачи. — Као да с устежеш?

Ратко. Стражама је окружен сав замак;
Па ће пуцат на нас.

Радимир. Под твојом су
Запов'јешћу; би л' у овом часу
Услугу ми твоју одрекао?
Ноћас си ме од најљуће сумње
И од саме смрти избавио;
Ну још н'јеси ништа учинио
Ако м' одмах не уведеш тамо.

Ратко. Хтједох теби да сачувам живот,
Али нећу ни његов да издам.

Радимир. И не можеш, јер животи наши
Само стоје у божијој руци.
Је л' Бог ову ноћцу означио
Да посљедња Доброславу буде,
Бити ће му, све и кад ме не би
Ти у његов пропустио замак;
Није ли је означио? онда

Знај, живјеће баш да ме доведеш
До његове постеље, и ондје
Везана га мени под нож бациш.
А од тебе то не иштем, нити
На њ лупешки ударити мислим.
У оружју нашем
Божја ће се правда огледати.
(Улази Богдан.)

Богдан. Добрила је, кнеже, на самрти,
Па кнегиња Марија те моли
Да јој дођеш на опроштај вјечни.

Радимир. На самрти! .. Идем, идем с мјеста.
(на његов знак одлази Богдан)
Јеси л' чуо? не видиш да Божјим
Пропуштењем сама врата замка
Преда мном се отварају? хајд'мо.

Ратко. Код постеље самртничке ваљ'да
Господ блажа улиће ти чуства.
(Богдан опет улази.)

Богдан. Отац Дојмо као изван себе
Дошао је и за тебе пита.

Радимир. Тај би сада омести ме мог'о.
Одведи га там' у крајну собу,
И говором позабави. Ја ћу
Скоро доћи. Овом другом страном
Ми на врата, Ратко, похитајмо. (отиду)

ПОЈАВА III.

(Добрила лежи заваљена у дугачкој наслоњачи. Покрај ње пред иконом на столу гори воштаница. Марија и за њом Цвјетко на десној су страни, а четири дјевојке на лијевој клече и моле се Богу. Кад се дигне завјеса, Марија отире сузе, и за њом дјевојке, па излазе).

Добрила. Још их нема? нити оца мога
Нити оца Мил'јенкова?... Авај!
Не долазе ни на смртном часу
Да их видим!... Зовни ми их, мајко;
Још је мало тренутака мојих,
А похлепно жуди ми их душа;
Ох молим те, наново их зовни.
Али да се нијеси одмакла
Од постеље моје... страх ме, мајко,
Страх ме неки обузимље;... пошљи
Кога по њих, а ти дај ми руку.

Цвјетко. Кнегиња је из собе изашла
Овог часа.

Добрила. (диже главу) Изашла је, велиш?...
Јест, сами смо. Прије нег' се врати
Чуј ме, Цвјетко. Хтјела сам јој сама
Ово рећи, ал' немадох срца.
Лакше ће јој бити да из твојих
Чује уста кад ме већ не буде.
Добри Цвјетко, моје мртво т'јело

Обуците у хаљину б'јелу
Коју ношах невјестом на себи;
На главу ми онодањи в'јенац
Поставите, и са десне руке
Немојте ми скидат' овај прстен,
Мили знамен вјечите нам свезе.
Јеси л' чуо?

Цвјетко. Ох! чуо сам.

Доврила. Плачеш?
О мој Цвјетко, молим те још једно:
У гроб исти мене положите
У ком и он лежи; заједно нам
Не дадоше живјети на земљи,
Нек под земљом барем допусте нам
Да заједно леже нам тјелеса...
А на небу душе ће се наћи.
Обећај ми, Цвјетко да ћеш вјерно
Све ријечи ове доставити
Мојој јадној мајци.

Цвјетко. Свете су ми,
Госпо моја, и спаса ми вјечног,
Дознаће их кнегиња, к'о да је
И сама их слушала од тебе.

Доврила. Ох! хвала ти. Је л' да ће их она
Услишити? Рећи ћеш јој, Цвјетко,
Да посљедња то ми бјеше жеља,
Кћерина јој самртничка прошња.

Сад и теби вјечно збогом велим;
На усрђу хвала ти.. ох, хвала!..
Тешко ми је што те на плач нагнах;
Радуј ми се, Цвјетко мој, не плачи.
Немам овдје ништа да т' оставим
Као спомен... Ево, узми овај
Други прстен с моје руке... узми...
Скинућу га сама.. ево ти га.
Кад дјевојку испросио будеш,
Њој га даруј; дао Бог да она
Срећније га узноси од мене!

(Опет заваца главу у наслоњачу. Чује се жалостан звук арфе, па уза њ глас женски пјева, а два последња стиха одпијева дјевојачки збор.

Људски живот на земљи је
  Туга непрестана;
Блажен ко год с ње одлази
  Пут небеског стана!

Китне мисли, л'јепе жеље
  Наде омиљене,
То су само у ваздуху
  Преварљиве сјене,

Које нама пред очима
  Увијек сијају,
Али празне никада се
  Ухватит' не дају.

Љубави се слатки пламен
  У сузама гаси;
Прође младост као санак,
  Па се смрт огласи.

Људски живот на земљи је
  Туга непрестана;
Блажен онај који с њим се
  Растављa за рана!

Те у божје лети крило,
  Гдје је свака радост;
Гдје у вјечној сласти теку
  И љубав и младост.

(Улазе Марија и Доброслав.)

Добрила. (у заносу) Рајски, рајски гласови су ово!...
Небеса се ено према мени
Отворају!... жива, неиздржна
Из њих свјетлост потоцима тече,
А божански разл'јеже се ромон.
Гле! безбројна анђела множина
Кано јата златокрилних птица
Просула се свуда по ваздуху!...
Ко је онај што за њима ступа
Тако хитно на небеска врата?
Мил'јенко!.. Ах ето те!... каквом,
Каквом лице сија ти љепотом!

Обје руке пружио си к мени;
Ја долазим, долазим, мој мили.

(Доброслав занесен приступа кћери; за њим Марија; излази Цвјетко, а за тим Радимир ступа на врата неопажен.)

Доброслав. Иди, иди круговима твојим,
О пречисти анђеле земаљски,
Ти нијеси, авај!
За погани овај св'јет ни била.

Доврила. Оче! . . . Гле, та ја сам још на земљи!
О мој оче,
Одавно сам чезнула за тобом.
Мој дух, видиш, не може од т'јела
Да с' одвоји без твог благослова.

Доброслав. Без мојега благослова? шути;
Мој благослов зар није проклество?

Доврила. О мој Боже! шта ћеш тим да кажеш?
Би ли ми га сада одрекао? . . .
Мајко моја, моли га ти за ме.
Ја ако му живот узнемирих,
Бих ужасно несрећна и сама.
Али сад је свему конац; нека
Без љутине растане се са мном.
Кад од срца ја оному праштам
Који уби милога ми друга,
И он може да опрости мени.

(Улази Радимир и стаје до врата)

Доврослав. Ти ми прашташ? да ли чух ја добро?
Смрт његову и твоју ми прашташ?

Доврила. Боже, Боже!.. Ал' не, зло разумјех.

Доврослав. Ох! добро си разумјела: ја вас...
Ја обоје својом руком убих.

Доврила. (уставши) Ти нас, ти нас?..

Доврослав. Прашташ ли? још једном
Изусти ми ријеч опроштајну.

Доврила. Држ' ме, мајко,... ах! ужасна сумња
Коју с грозом од себе одбијах
Истина ми постаје!... Мил'јенко!

(Клоне у материном наручју. Мати је спушта на постељу).

Марија. Свршено је. — Милостиви Боже,
Кћер избави, избави и мајку.

Доврослав. Зар умрла!

Радимир. (ступа напријед) Умрла је, кнеже,
И опроштај, који тако жељно
Чекао си, није ти изрекла.
А не праштам ни ја...

Доврослав. Ти сад овдје!

Радимир. Но у име судије ти вјечног
Вичем; мач извуци.

Доврослав. О издајства!
Али својом платићеш га главом.

(боре се)

Марија. Стан'те, стан'те.. Ах! ужасни људи!
Доброслав. Ја погибох. (пада)
Радимир. И право је било.
Дојмо. Грозна вида! на вр'јеме не стигох!..
(ушавши нагло) Шта учини, човјече слијепи,
Шта учини? Уби покајника,
Који признав преда мном свој гријех,
Бијаше ме пустио из замка
Да задржим твом убици руку.
Радимир. Он?!
Дојмо. Бјеше те сам Бог осветио,
На што сада ово грозно дјело?
Доброслав. На њ проклество! Ноћас! нож! о Томко,
Пророштво се твоје испунило...
Шћах узалуд да се обезб'једим...
Испред Бога не бјежи се никуд.
Дојмо. И све мисли к Богу сад обрати. —
Очима је преврнуо, па их
Заклопио. — Уђи у мир вјечни,
О грјешничка покајана душо. —
Тужна жено, уклони се са мном
С овог грозног мјеста.
Радимир. Он премину!
Је ли за то штогод лакше мени!...
Дојмо. Већ се кајеш, б'једни Радимире?

Што нијеси Дојма послушао?
Не рекох ли више пута теби:
Освета је клета варалица,
Сласт обриче, а точи нам отров?

(Одводи кнегињу, Радимир приступа к Добрили, па удара у плач. Завјеса пада.)

СМРТ УРОША ПЕТОГА.

ТРАГЕДИЈА У 5 ЧИНОВА.

1857.

ОСОБЉЕ.

Урош V. српски цар.
Царица Јелена, његовамати.
Југ Богдан, царев ујак и присташа.
Вукашин крaљ.
Краљевић Марко, син Вукашинов и царев пријатељ.
Угљеша Деспот } браћа Вукашинова.
Кнез Гојко }
Дејан, други царев ујак а присташа Вукашинов.
Посланик римски.
Велики Дијак Вукашинов.
Видоје, Вукашинов дворски војвода.
Голубан, Вукашинов штитоноша.
Драшко, Вукашинов дворанин.

Арсо војвода. } прис. цареви.
Никша Арсојевић, његов син.
Бојо, племић и будући шурак Никшин.
Вулета, тајник царичин.
Сењко } царичини дворани.
Малета }

Влатко, одличан грађанин.
4 Грађанина што говоре.
3 Властелина што говоре.
5 Војника што говоре.
4 Разбојника.
Војници, момци, народ.

Догађа се у Приштини.

ЧИН ПРВИ.

ПОЈАВА I.

Дворска градина. Царица прочитавши писмо савија га. Кнез Вулета стоји пред њом.

ЦАРИЦА. Посве добро: в'јеће дубровачко
Готово је да Уроша прими. —
И тајно си и веома вјешто
Ствар свршио; хвала ти, мој кнеже.
Ни ја овдје залудна не стајах,
Већ из старе мрзости Мрњавца
На Лазара жесток рат истјерах.
Војска војсци већ на домак дошле,
И биће се до сад судариле.
ВУЛЕТА. Страх ме, госпо, да кнез не подлегне
Јачој сили Вукашина краља.
ЦАРИЦА. Ја задржах неједнаку борбу
Док не стјерах на једнакост силе.
Хум уз кнеза већ пристао јавно,
А потајно и сва Рашка стоји.
Краљ још може рачунати само

На романску, маћедонску област,
И на зетску.

Вулета. И то је још много.
Бар јеси ли браћу придобила?

Царица. Богдан ми је ув'јек десна рука;
Од Синише Ливера сам тргла,
Те и овај већ уза ме стоји.
Један Дејан крв изневјерио,
Чврст остајућ' уз невјерна краља.

Вулета. Боји га се; ал' не мислим да ће
Помагат' му искрено до краја. —
Од кад пођох, ти учини много;
Те сад наду и ја с тобом д'јелим.
А у радњу тако раширену
Да ти није проник'о Вукашин?

Царица. Ни по чему још то не опажам.
На Богдана, к'о и свагда, гледа
Попријеко, али још не сумња.

Вулета. А цар Урош зна ли што?

Царица. Још ништа.
Са властелом нек се надјахује,
Нек по ваздан лови с краљевићем;
А кад борба за његову круну
Распламти се измеђ' два такмаца,
Те се један у прашину свали,
Ја ћу цара тад побједиоцу
Испод шака тргнути далеко,

Да слободан из слободна града
Пропише му своју царску вољу.
Вулета. Слаб је за то град Дубровник, госпо.
Царица. Слаб десницом, али јак је умом,
Јак богаством, и свуд на около
Велеможним пријатељ'ма својим.
Цар ће тамо све што треба наћи
Да му с' овдје ријеч успоштује.
А међу тим и у самом царству
За њ ће бити довољно властеле. —
Ето, кнеже, сазнао си много,
Па и више но што зна сам Богдан.
Вулета. Много сазнах, и свему се дивим.
Царица. Не диви се докле не успијем. —
Иди сада, и на око узми
Римљанина, за кога се бојим
Да крсташке војне изговором
Много св'јета не примами краљу.
Вулета одлази. Царица удара дланом о длан, и каже момку који долази.)
Пропусти ми Сењка и Малету.

ПОЈАВА II.

Сењко, Малета, Царица.

Царица. Шта је ново?
Малета. По царској ти вољи

Дух испитах овим дворанима.
Одани су сл'јепо Вукашину
Штитоноша, и велики Дијак,
И Видоје дворски војевода.

Царица. А остали?

Малета. Лако би му, мислим,
С добром срећом леђа окренули.

Царица. Невјернику невјера је плата;
У тој тежњи потхрањуј их, кнеже.
А како је међу грађанима?

Малета. Живо желе да у Подунављу
Деспот буде до ноге потучен.

Царица. Таку жељу ваља још да крију,
То им реци. — Јеси ли ти, Сењко,
Походио све оближње замке?

Сењко. Ту се јавно већ говори, госпо,
Да је вр'јеме да се сви Мрњавци
Растјерају цару из окола.

Царица. То, то хоћу.

Момак (С врата) Цар.

Царица. Уклоните се.

ПОЈАВА III.

Цар у ловачком одијелу. Царица.

Царица. Шта, Урошу, зар у лов и данас?

Урош. Још и данас, мајко. Збогом остај.

Царица. А ја хоћах да се с тобом мало
Разговорим.

Урош. Остави за сутра;
Краљевић ме у дворишту чека.

Царица. Али могу стигнути још јутрос
Са бојишта важне нам виjести.

Урош. А такове шта се мене тичу?
Рат је с кнезом чисто краљев пос'о;
Краљ о њему нек и води бригу.

Царица. Цар је само ни о чем не води!
О Урошу, то је доста јадно.

Урош. Ни о чему?.. Ко зна.

Царица. Ах, ах! видим.

Урош. Тако ув'јек не тугуј ми, мајко;
Видиш много, али све не видиш.
(Сагиње јој се к уху)
Мачак када жмури зар он спава?...
И ја чекам једну в'јест, ну кашње;
А знаш какву?.. да су с' обојица
Овим ратом сатрли. Сад збогом. (одлази)

Царица. Стани... Чух ли добро? Мало рече,
Ал' из оних р'јечи од једанпут
Синула ми пред очима муња.
Би ли било у његовом духу
Какве моћи што потајно тиња?
Благо мени ако ту откријем! (одлази)

ПОЈАВА IV.

Улазе Вукашин и Гојко. Први сједа.

Вукашин. Ко то труби?
Гојко. Урош у лов иде.
Вукашин. Ето опет читав дан пун стрепње
За Јелену.
Гојко. Имала би право
Да ја ловим уз царског јој сина,
Јер би мени посве лако могла
Којекуда забасати стр'јела;
Ал' овако с нашим краљевићем
Безб'један је, куд год иш'о, Урош
Кан' и својој матери у крилу.
Вукашин. Марко дојста од срца га љуби;
А рек'о бих да и необично
Над њим лебди од времена неког.
Чини ли се то и теби, Гојко?
Гојко. Прониче ли у намјеру тајну
Син већ оцу, је ли? то ти сумњаш.
Ништа за то; код намјере голе
И остаће до в'јека Вукашин;
Па напокон син ће помислити
Да с' о оцу бјеше преварио.
Вукашин. Излијећеш ув'јек на сриједу
С једном мишљу. Волио бих да си
Сад обазрив више него дрзак.

Гојко. Вукашине, ја на против мислим
Да је једној дрзости сад вр'јеме;
И пошто си вјешто све сломио
Што бијаше око цара тврђе,
Да сад треба и самога цара
Празну сјенку збрисат' са престола.
Вукашин. Не рачунам да је што сломљено
Док преда мном читав стоји Лазар.
Тек кад чујеш да је брат Угљеша
Истиснуо тог из Подунавља,
Тек ми онда дођи и завичи:
Куцнуо је твој час, Вукашине,
Ак' извидиш да Вукашин др'јема. (устаје)
Гојко. Данас, сутра та в'јест мора стићи.
Али ја бих, да сам на твом мјесту,
У једанпут свршио свој пос'о
И там' с кнезом, и с Урошем овдје.
Вукашин. Не, најприје с кнезом, па с царицом,
Па тек с царем.
Гојко. То ћ' у вјечност ићи!
А међу тим препреке ће нове
И све теже ницат' испред тебе.
На што, Вукшо, тако окл'јевање?
Властела је стара ил' смождена,
Ил' за твоју привезана судбу;
А црквени римски поглавица
Измеђ' свију крунисаних глава

Тебе бира да на Ислам водиш
Све хришћанства источнога силе.
Јак с' у земљи, споља јак; сад удри.
У присјенку ст'јега крсташкога
Неће нико, ил' ће једва когод,
Опазити Урошеву главу;
А гњеван ће ну безмоћан јаук
Малобројних царевих присташа
Бит' заглушен бојним усклицима,
Којим ће те испратит' на Исток
Свијет читав. Сад, сад удри, велим;
Час оваки двапут се не враћа.

Вукашин. О мој Гојко, доиста је добра
И на страни потпора владару,
Али главна тек' му је у земљи.
Кад он хоће да пресудно скочи,
Нек не скаче ако не осјећа
Тврд и сталан подножак под собом,
Него само што некоје види
Гдје му своја подносе рамена,
Да рукама одупре се на њих;
Не, мој брате, тада нек не скаче.
Та велика старинска властела
Још нам н'јесу ни придобивена,
Ни сатрта колико ти мислиш.
Ми, истина, подигосмо многе,
Ну слијепо на те не рачунај;

А од многих што сатрсмо презај
Докле год им не одузмеш тачку,
Око које царица би могла
Сабрати их сину свом на корист.
Та је тачка још једина Лазар;
А царица, знаш и сам, та умом
И смјелошћу сву властелу вр'једи,
Па ј' опасна док и Лазар моћан.

Гојко. Овај иде на што и ми сами;
То Јелена види; па зар њему
Да повјери судбу сина свога?

Вукашин. Јелени је зазоран и Лазар,
Ал' опасан један јој Вукашин;
А ко тоне хвата с' и за змију.
Брат јој Богдан једва чека згоду
Да је баци зету свом у крило.

Гојко. Па што трпиш псето то у двору?

Вукашин. Још нека га; ту ми је под руком. —
Што но рече о царевој глави,
А не би ли довољна нам била
И сама му круна?

Гојко. Шта сад чујем?!

Вукашин. Осим ако каква виша сила...
Разум'јеш ме?

Гојко. Разум'јем те добро,
Разум'јем те; све си промашио.

Вукашин. Све добио ако круну скинем,

А оставим главу нешкодљиву . . .
Невина је, пуста!

Гојко. См'јешан си ми,
Па и доста . . . нећу да говорим.

Вукашин. См'јешан можда, па бих и луд био
Када не бих мјерио већ сада
Да ли ћемо, ил' не, посрнути
По пролитој крви Немањиној.
Многима је још та крв к'о света.
Из ње први на Атону скончa
У од'јелу скромна духовника,
Зашто не би и посљедњи?

Гојко. Вукшо! . . .

Вукашин. Стој; Дејана чујем; о том доста.

ПОЈАВА V.

Пређашњи. Дејан. На концу Видоје.

Дејан. Добро јутро, краљу. Да ли браћи
Ја незгодно упадам у говор?

Вукашин. Кад би с' икад то догодит' могло
Не би био Дејану за свагда
Дат слободан нашем лицу приступ.
Шта доносиш, пријатељу, данас?

Дејан. Двије в'јести, обје загрдиле:

Кнез ужички све синовце покла,
И заузе њину очевину.

Гојко. Војславиће?

Дејан. Све до једног.

Вукашин. Хоће
И Алтоман да с' протури напр'јед,
Па је згодно улучио доба
Кад сам ратом заузет! Баш добро.
То је једна; друга в'јест?

Дејан. Он, чујем,
Већ и тајне преговоре води
С хумским кнезом.

Гојко. Са Хранићем? какве?

Дејан. То још не знам.

Вукашин. Какви могу бити
Са заклетим нашим противником.
Хумска војска већ уз кнеза стоји,
Па стајаће скоро и ужичка.
Ја то видим. Презајући од нас
Ужичанин свој крвави грабеж
Под закриље Лазарево носи,
Те убиству додаје издајство.

Гојко. Вјере ми ће и једно и друго
Исплатити својом лудом главом.

Вукашин. Ха, ха, кнеже Алтомане, као
Да знаш и ти нешто рачунати!
Али рачун ипак ти је плитак:

Мој Баоша давно на те режи,
Сад ћу ти га пустити у госте.
(Дејану)
Пријатељу, спреми се за Скадар,
Да ствар ову, а и јоште неке,
С мојим зетом вјешто сам уредиш.
Видјећу те када готов будеш.
(Одлази Дејан).
Мало прије не вељах ли добро?
Тај је Лазар још многима стожер.
За Хранићем и за Алтоманом
Могао би сад веома лако
И сам Ливер пристати уз њега.

Гојко. Сусједи су, а сви на нас кивни.

Вукашин. Добро што је међ' области њине
Наш Баоша к'о Промислом бачен.
Он, ако се тај опасни ланац
И састави, раскинут' га мора.
(Улази Видоје).

Видоје. Дични Деспот са малом је пратњом
У двориште уш'о.

Гојко. Шта, Видоје?

Вукашин. Зар Угљеша? Видје ли ти добро?

Видоје. Својим ћете оч'ма вјеровати.

Гојко. Шта то може бити?

Вукашин. Он је дојста!
(Одлази Видоје).

ПОЈАВА VI.

Пређашњи. Улази *Угљеша*, и затвора набусито врата, па их љут гледа.

Вукашин. Ми мишљасмо да Лазара сада
Ћа по ср'јемским равницама гониш,
А ето те ту пред нама, брате!

Угљеша. Добро ако за стопама мојим
И сам Лазар не дође вам скоро.

Гојко. Разбијен се враћаш?

Угљеша. Ја се враћам
Као што се још не вратих никад;
Са срамотом враћам се на челу,
А са болом и гњевом у души.
Био проклет сто пут час у који
Ову војну смисли, Вукашине,
И посла ме с неузданом војском
Да је водим! Што бих ја Сријемца
Пребацио преко Дунав воде,
То у Рашку он отисну мене;
Те морадох провућ' се кроз ову
Као лупеж, чисто бојећи се
Да јунака каковога поглед
На путу се с мојим не сукоби.

Гојко. Сва ти војска уништена!

Угљеша. Тако ј
И не било трага ни спомена!

Заражена поганим невјерством
Што но га је у њу посијао
Онај црни Арсо војевода.
Ил' је прела к'о плашива јунад
Ил' Лазару прешла. Гледајућ' је
Пламене сам прол'јевао сузе.

Гојко. Арсо дакле?

Угљеша. И уза њ још многи
Од проклете те властеле рашке.

Гојко. На тај начин ми смо одштићени
С горње стране, те до мало дана
Ср'јемац може под Приштину пасти.

Угљеша. И свуд ће га дочекати народ
С усклицима, као што је мене
С погледима мрким пропратио.
У том крају, сав се просједнуо!
Пријатеља немамо ни једног.

Гојко. Зар у Рашкој таки дух сад влада?!.
Вукашине, што си зан'јемио?

Вукашин. Тај Угљешин изненадни пораз.
Тај у војсци прв' издајства примјер,
Тај дух мржње у свем рашком пуку
Што већ смије продират' у јавност,
Голема је то несрећа, браћо.
Ако Лазар побједом осмјељен
Сада јурне напријед са војском,
Страх ме, свуд ће противници наши

Излетјети из коварне сјенке
У коју се јоште увијају,
И пристати уза њ јатомице.
Умјешности царичиној онда
Какво поље да нас упропасти!
Тому ваља одмах на пут стати.—
Од властеле ко остаде вјеран?

Угљеша. Сви нам бољи одоше, ван једног
Војеводе Срећка Змајевића.
Тог оставих да прибере чете
У Крушевцу, ако б' ипак коју
Вјерност опет вратила под стијег;
А ја дођох амо, да што брже
Сву на ноге подигнемо силу.

Голко Па не само да Сријемца сатреш,
Већ и гдје год стигнеш издајице
Да ни једном не поштедиш главе,
Сав тај народ крвљу да потопиш,
Огњем земљу обратиш у пустош.
Тако треба.
Свуда као бич божији прођи,
И крвави ужас посиј тако
Да из њега мисао невјерства
Не узможе већ никада нићи.
Још у Рашкој, особито јужној,
Мора бити вјерних нама људи;
Дигнимо их одмах све на ноге.

Вукашин. Стани, Гојко. Ми ступисмо сада
Судби својој можда на раскршће;
Промислимо без плахости, зрело.
Чим нам срећа први пут би лоша
Са Сријемцем, не би св'јесно било
Да пођемо опет покушат' је
Кроз ту Рашку с новом рашком војском,
Кад не може нико јемчити нам
Да и у тој не би се излегла
Иста змија отровног издајства.
Јоште само један таки случај,
Још побједа једна Лазарева,
Па ј' опсјена наше моћи пала
Пред свачијим оч'ма, и тек онда
Опасност нам крајна наступила.
Ја не мислим да се тако сл'јепо
Дам у руке срећи, већ саму је
У рукама хоћу да задржим.

Гојко. Казуј како.

Вукашин. На ту Рашку више
Не рачунам. Без икакве војске
Ми стојимо пред побједиоцем;
Задржат' га, док је не дигнемо,
То је што нам понајприје треба.
Романија и Маћедонија
Области су нама поуздане;
Док ви тамо војску сакупите

Ја ћу кнеза на међама рашким
Заваркиват' ријечима мира.

Угљеша. Много сумњам хоћеш ли то моћи
За све вр'јеме које нама треба
Да овамо стигнемо са војском.

Вукашин. Знам како ћу; поуздај с' у мене.

Гојко. Вукашине, једну р'јеч о миру
Сад изусти, па ће, помисливши
И кнез и свак да смо уплашени,
Баш онда се на нас узрујати.

Вукашин. Док је нама Баоше у Зети,
И области иза леђа вјерних,
Тог се не бој; свак зна какву силу
Ми одотуд можемо поцрпсти;
А најбоље знаће кнез да, кад би
Баш и сву нам преотео Рашку,
Не би опет могао нас смоћи.
Ја уплашен јесам, ал' не њиме,
Но свјетином подлом која нам се
Испод нога поче размицати.
Држите ли ипак Вукашина
За дјечака каквог, да би дао,
Мир предлажућ', свој страх осјетити?

Гојко. (Угљеши) Шта ти велиш?

Угљеша. Сву судбину своју
Повјерисмо њему...

Вукашин. Па сад мене

И пустите да ј' изведем срећно.
Хајте, па још данас да кренете
Сваки здраво пут области своје.
Срећно пошли, а брже ми дошли! —
Ту ће негдје већи Дијак бити;
Реците му да га овдје чекам.
(Гојко и Угљеша одлазе)

ПОЈАВА VII.

Вукашин па *Дијак.*

Вукашин. Још и прије нег' се по свем царству
Глас разнесе о том расну војске
Друге двије биће на ногама.
(Улази Дијак)
Мој Дијаче, чу ли за незгоду?
Дијак. Све ми каза деспотова пратња.
Вукашин. Ја наумих да властелу казним
Која згазив дужност и поштење
Кнезу пр'јеће, те би свему крива;
Казнити је, Дијаче, наумих
Да свакому страшан примјер буде.
Дијак. И праведна и нужна је казна.
Вукашин. Повељу ћеш одмах написати
Да лишавам сваког издајицу
Властеоства и имања свега,

Узимљем му чељад у таоство,
И на главу невјерничку мећем
Крвни намет. Ту печатом мојим
Утврђену повељу дај Драшку,
Са налогом да ј' изврши строго. —
Је л' Римљанин јутрос долазио?

Дијак. У двору је, и за приступ моли.

Вукашин. Зна ли штогод?

Дијак. Све.

Вукашин. Нек уђе.— Ето
Мог човјека за тол' њежан посао;
Само вјешто довит' ми га треба
За намјером мојом. Он је хитар,
Ну хитрином и ја не шалим се.

ПОЈАВА VIII.

Вукашин и Римски посланик.

Посланик. Св'јетли краљу! Христови љубимче!

Вукашин. Ходи, часни оче. Ако данас
Састанак нам одвећ кратак буде
Криви само сријемскога кнеза,
Што војујућ' срамотним оружјем
Сплетке, мита и клетог издајства,
Намеће ми много више посла
Но што би га другачије било.

Ето како сметња иза сметње
Непрестано на нас налећући,
Не дају нам приступити дјелу
Светим оцем мудро намишљену.

Посланик. А међу тим полумјесец расте!

Вукашин. О мој оче, и све напр'ијед лети;
То ми покој сваког часа мути.
Двије војске, двије храбре војске
Што бих мог'о водити на Ислам,
Сад на Ср'јемца изаслати морам.
Гром у њега!

Посланик. А доиста је ли
Неопходан наставак те војне?

Вукашин. Неопходан, чим сам ја поб'јеђен.
Зар под стидом чије надмоћности
Да останем? барем ти, мој оче,
То ми нећеш, мислим, свјетовати.

Посланик. Издајом си поб'јеђен, не силом;
Ту узрока нема по те стиду,
Ал' мишљењу има га, мој краљу.

Вукашин. Поимам те: та издаја рашка
Не плаши ме, већ на против храбри:
Њом та област бар је очишћена;
Што остаде, то ми је све вјерно.

Посланик. Бог би дао! ну ја добро чујем
Жубор што ти под престолом зуји,

A до тебе одвећ узвишена
Не допире.

Вукашин. Тога ув'јек има.

Посланик. Али сада више но икада.
Овом војном сваки је властелин
Узнемирен и за своју судбу.

Вукашин. (претворно) Зашто?... То је мени загонетка!
Разјасни је.

Посланик. Свака ријеч њина
Уврједљиво звечи... не бих хтио...

Вукашин. Ал' ни пошто, све слободно кажи
К'о пријатељ добром пријатељу.

Посланик. У свој земљи један глас се чује:
Неправо је нападнут кнез Лазар
У области својој. Нас властелу
Краљ сваљује једног по једнога,
Док не свали редом свеколике,
Да остане самцат и свемоћан
На развалам' наше величине.

Вукашин. То ли веле? а ма је ли можно?
(Већ та стока много види. Зло је.)

Посланик. (Сад погодих гдје требаше. Даље.)
Не дај, краљу, тој отровној мисли
Да се шири, јер та једна може
Бујицу ти излити на главу;
Растјерај је одмах у зачетку

Мир дајући том Лазару, кому
Одзива се из властеле љубав.

Вукашин. Так' о мени мисле? О неправде!
Што сам сатрьо неке бујне главе
Које шћаху мјерити се с царском,
Да л' осилих њиним пл'јеном себе?
Све другима раздадох за које,
Бјех уверен да ће, поред мене,
Боље чуват' од распа нам царство.
Ни та ми се спасоносна мис'о
Не признаје!... Зло је, о мој оче,
Зло вријеме у коме живимо.

Посланик. Па је с тога и опрезност нужна.

Вукашин. Сјед'мо мало. Ја с' одзивам ув'јек
На искреност искреношћу пуном.
Почуј, па ме ти најбоље суди,
И зла уста свакому заклопи.
На ту војну никад и не мишљах,
Већ пристадох на њу преко срца
Попустивши тајним навалама
Самог цара, кнезом увр'јеђена.
Ја нападач управ' и нијесам,
Већ Угљеша. Али сада, оче,
Кад је овом из деснице пала
Краљевска ми застава у блато,
Сам је морам хитно поуздићи
Док је није тај кнез прегазио,

Па дош'о ми под Приштину саму
Да и царски можда плашт заиште.
То, истина, тек је сјенка само
Опасности, и далека сјенка;
Ал' и така чим на зреник ступи,
Растјерат' је морам испред цара.
И да није тога једног, вјеруј.
Започету преко срца војну
Од срца бих махом прекинуо.

Посланик. Ал' од кнеза када не би било
Бојати се тога?

Вукашин. Ко ми јемчи?

Посланик. Ја те питам, када не би било
Бојати се тога?

Вукашин. Тад и даље
На миру бих њега оставио
Да управља својим областима.

Посланик. Ну и одмах да поведе с тобом
На Турчина заједничку силу.

Вукашин. То би био најпречи ми услов.

Посланик. Све ријечи сведимо на двије.
Краљу, вјере имаш ли у мене?

Вукашин. Ја? потпуно.

Посланик. Уз услове горње
Би л' се миру којста приклонио?

Вукашин. (Већ долази камо шћах да дође.)
На што идеш?

Посланик. Молим за одговор.
Вукашин. И право ћу да ти одговорим:
За војну је разум, за мир срце.
Посланик. Ти обратно хтједе рећи, мислим;
Свјетује ти разум мир, а срце
Одвлачи те к војни.
Вукашин. Како хоћеш;
Нећу с тобом да с' надмећем р'јечма.
Посланик. А у краља Вукашина ув'јек
Здрав је разум срце надјачао.
Вукашин. Па ја први да понудим миром
Тога кнеза? Никад, оче, никад.
Посланик. Ја од себе да га на њ приволим.
Знам га добро; пристаће, не сумњам.
Вукашин. А неће ли свијет помислити
Да те лицем краљ послао к њему?
Посланик. Свијету ћу рећи: да што прије
До побожне своје сврхе дођем
Сам се морам и овдје и тамо
Упињати да се мир поврати.
То бар св'јет ће лако разумјети.
Вукашин. То до душе стоји . . . Па нек буде.
Добио си, оче; предајем се,
А највише светој сврси твојој.
Посланик. Христољубни краљу!
Вукашин. Иди дакле
С условима какве постависмо,

И мир с кнезом сходно уговарај;
Ал' од себе, добро знај, од себе.
Н'јеси краљев но посланик римски,
К'о што управ' твој и јест сав пос'о.
Ако усп'јеш, те предлог о миру
Повољан ми од кнеза донесеш,
Примиһу га; не сумњај о томе;
Ну знај, ако залуђен худобом,
Он одбије намјере ти благе,
Сатрһу га без милости сваке.
За то војску свакако һу диһи;
Та чекаһе у области рашкој
На свршетак твојих преговора.

Посланик. Збогом, краљу; светим послом идем;
Бог, надам се, биһе м' у помоһи. (Одлази)

Вукашин. Шта ми рече о властели! Веһ су
Све намјере моје откривене!
Она преза, и то сва!... Не ваља,
То не ваља... А Јелена сама
Да јој хитро не отвара очи,
Како би је на ме устрмила?...
Не, не смије она дотле иһи.
Плеткам' һе ме ситним ометати,
К'о и до сад, то је све. Сам себе
Ја обнажих походом на кнеза. —
Шһах о миру само прошалит' се,
А готово боље да га склопим

Док духове опет не успавам. —
Промислићу: а међу тим браћа
Нека одмах отиду по војску,
Као што ће и Дејан у Зету. (Одлази)

ПОЈАВА IX.

Улазе Царица и Богдан.

Царица. (момку) Стој пред врат'ма градине, па никог
Не пропуштај унутра без мога
Допуштења. Сад ми, Јуже реци:
Испрати ли хитрог Римљанина?
Богдан. Опростих се са њим; а тек сутра
Дејана ћу нашег испратити.
Царица. Твога, кажи, не већ мог. Тај куд ће?
Богдан. Краљ га шиље у Зету по војску,
К'о што посла Гојка и Угљешу
С истом сврхом у области њине.
Царица. То је само у очи прашина:
Мир Вукашин више свега жели,
А тим само траг замеће себи.
Богдан. То бих и ја рек'о.
Царица. Јамачно је
Опазио провалу пред собом,
Па би хтио, док је не зајази,
Да се натраг тргне. О не, натраг

Већ му не дам; не дам да угаси
Ову зубљу рата, распаљену
Мојим тешким ал' и срећним трудом,
Док год њега ил' нас не сажеже.
Шта ти вртиш главом?

Богдан. Ја се бојим . . .

Царица. Да би римски тај посланик мог'о
Дух потрести кнезу, зету твому?

Богдан. Пут се Попов мени не допада;
Волио бих да је ма ко други
Лази пош'о. Ти му знаш побожност,
И презање вјечно од Турака;
Страх ме да га таким обзирима
Он не смете.

Царица. Шта, Богдане? кнезу
Ми на ноге отправисмо војску
Сву потајном буном окужену;
Он је сатрьо, ил' привук'о себи.
Сад сва Рашка пред њим широм стоји
Отворена, и чека га жељно;
Па на путу тако утрвеном
Мог'о би га крстоносном причом
Задржати странац поп?

Богдан. Ал' сестро,
За тим попом двије војске иду,
А те нећеш више побунити.

(Царица се замисли, па удари дланом о длан, те момак ступи на врата.)

ЦАРИЦА. Одоше ли Малета и Сењко?
МОМАК. Још су овдје.
ЦАРИЦА. Пошљи ми их одмах.
БОГДАН. Шта ће т' они?
ЦАРИЦА. Двије војске, рече?
Неће двије него једна бити,
А поп неће ни доћи до кнеза.
БОГДАН. Шта Јелено! шта си наумила?
ЦАРИЦА. Сад ћеш чути; зло никакво није.
(ДОЛАЗЕ КНЕЗОВИ.)
СЕЊКО. Царска госпо, шта нам запов'једаш?
ЦАРИЦА. Мој Малета, Сењко мој, на пос'о.
МАЛЕТА. Је л' бар ваљан.
ЦАРИЦА. Ништа мање него
Да све конце замрсите краљу.
МАЛЕТА. Готови смо.
ЦАРИЦА. Људи, што имате,
Јесу ли вам поуздани?
СЕЊКО. Са свим.
ЦАРИЦА. И одважни?
МИЛЕТА. Покушај их само.
ЦАРИЦА. Лети, Сењко, с твој'ма на пут зетски;
Ту Дејана дочекаћеш сутра,
Отети га, и у твоме замку
Задржати до наредбе даље.
Ти, Малета, исто то учини
С Римљанином на рашкоме друму,

Па га сакриј у Топлички замак.
Са сужњима благо поступајте,
Не смећући с ума да је један
Брат царичин, а свећеник други.
(Одлазе кнезови)

Богдан. Па сад?

Царица. Сада имамо што треба.

Богдан. То ће рећи?

Царица. Времена, мој брате,
Ти на Зету да Ливера гурнеш
И поспјешиш Лазара на Рашку,
Ја да скупим и себи повучем
Мрежу, којом ових овдје краља;
Све то прије нег' му браћа стигну.
Ал' ни часа часити нам није.

Богдан. Смишљено је добро. Идем одмах
Да теклиће на све стране пошљем.
А шта ћемо с кнезом Алтоманом?

Царица. Мени душа одвраћа се, Јуже,
Од грознога тог човјека.

Богдан. Ипак
Сад нам треба.

Царица. Сам се с њим погађај.
(Одлази Богдан)
Час пресудни већ се приближава;
Божја правдо, помоз' ми до краја.

ЧИН ДРУГИ.

ПОЈАВА I.

Дворница — Видоје, Драшко, Велики Дијак.

Видоје. Тако чујем; у Рашку је Лазар
Већ упао.

Драшко. Ја чујем још грђе:
Да властела к њем' одасвуд врве.
Као р'јека што год даље тече
То све више потоцима расте,
Па се бујна разл'јева по равни,
Тако ћемо још до мало чути
Да је тај кнез Лазар
Поплавио ц'јелу рашку област.

Дијак. О хо! биће устава тој р'јеци
У Крушевцу Срећко. Он је тамо
Већ прибрао неке вјерне чете;
А и Гојко и Угљеша хитно
Примичу се са војскама својим.
(Улази Улак)
Један теклић! — Ко те шиље?

Улак. Срећко,
Мој војвода, с овим писмом краљу.
Дијак. Ту почекај. (Одлази с писмом)
Драшко. Идеш л' из Крушевца ?
Улак. Крушевац је пао.
Видоје. Шта !
Драшко. А Срећко
Гдје је сада ?
Улак. На приштинском друму
Да заклони столицу.
Драшко. Слаб заклон.
Дијак. (вратив се) Краљ те зове (одлази заједно)
Драшко. Чу ли ? оде Рашка.
Видоје. Зло по краља окрећу се ствари.
Драшко. Горе по нас. Шта сад намјераваш ?
Видоје А ти ?
Драшко. Кад си свој слабачки чунак
За корабљу већу привезао,
Па та почне тонути сред мора,
Шта ти друго тад остаје, куме,
Но с корабљом или да потонеш,
Или чунку да прес'јечеш коноп,
Па с' у њему на обалу спасеш ?
Видоје. Хм !
Драшко. А тому није ли вријеме ?
Видоје. Жалим краља; ув'јек веледушан
Са мном бјеше.

Драшко. Доиста и са мном.
Али шта му сад помоћи могу?
Шта ти можеш? судба му је така.

Видоје. Код зле судбе оставит' га, Драшко.
То је мени стидно.

Драшко. Стид држи ли
Много друге? заходному сунцу
Које их је грijало до јучер
Још топлијим него и нас зраком,
Стиде ли се окренути леђа?
А ми ћемо сами зар остати
Уњ пиљећи док год не западне,
Па да ноћна прогута нас тама?

Видоје. Ну Вукашин није још оборен;
Још му браћа преокренут' могу
Срећу рата.

Драшко. Храбри су до душе.

Видоје. А војвода Срећко, а Баоша?
Није, куме, лак посао краља
Оборити.

Драшко. Како ствари стоје
Рекао бих да није ни тежак.
Ипак, што знам.. Гдје окрену леђа
Бог и свеци, ту помогне ђаво.
Почекаћу до сукоба првог
Да се р'јешим.— Ти мој куме, још си
Од старога чврста кова човјек;

Ал' нијесу већ времена стара.
Сада, видиш, граби свак; ил' граби,
Ил' уз грабеж најсрећнији пристај;
Јер иначе као псето вјерно,
Глодати ћеш голу кост. То памти.

ПОЈАВА II.

Вукашин, В. Дијак и пређашњи.

Вукашин. Нит' од Балше, нити од Дејана
Каква гласа! Шта се то већ ради?
Без одгода крени на пут, Драшко,
И мојему зету Балши кажи
Да прегазив земљу Алтомана
У Мачву се што брже провуче,
Па удари кнезу иза леђа.
Пут прелети и тамо и амо.
(Драшко одлази)
Лазар дакле не хтје да се склони
На предлоге мирне Римљанина,
Но продире у Рашку ми област.
Ни мислити није да ће моћи
Задржат' га војевода Срећко
Док ми браћа приспију са војском.
Поткр'јепит' га треба. А чиме ћу?
Нећу војске из те клете Рашке;

Ал' уздано ослонит' се могу
На оближњу приштинску властелу.

Видоје. Сад је, краљу и та огорчена,
Што узесмо одбјеглој господи
У таоство сву домаћу чељад.

Вукашин. Ништа за то. Од цареве стране
Позваћу је под оружје. Ђаче,
Напиши ми одмах позивницу.

(Дијак одлази, а Влатко ступа унутра.)

Ти си, Влатко? Напр'јед. Шта доносиш?

Влатко. Син војводе Арса и још неки
Власт'очићи грађане нам буне,
Позивљућ' их да ударе на град
Гдје таочад држиш затворену.

Вукашин. Је ли можно да толико смију
Та безумна момчад? А грађани?

Влатко. Већ су многи уз њих приионули.

Вукашин. Хајд', Видоје, па са дворском четом
Све растјерај.

Влатко. Још почекај, краљу.
Паметнији већ их савјетују
Да с' окане силе нерасудне,
А обрате с скромном молбом теби,
Да таочад милостиво пустиш.
Ови сад те и моле за приступ.

Вукашин. Ни једне им не отпуштам главе.
Одмах врши, Видоје, мој налог.

Видоје. О мој краљу, ево красне згоде
Да грађане и властелу стишаш,
Те сви радо да ти под ст'јег дођу.
Требају ти, краљу мој, за сада.
Вукашин. Ну докле ће сви нереди ови
Докле ћ' ићи? Најприје властела,
Па с' окужи ето и грађанство.
Зло би било да попустим сада.
Видоје. Добро није, али ипак треба.
Вукашин. Треба, треба! Ох, онима тешко
Који сада краља натјерују
Да покучи под невољом главу!
Иди, Влатко, саслушаћу молбу,
А силом ћу укротити силу.
Ти, Видоје, спремну држи чету.
(Видоје и Влатко одлазе.)

ПОЈАВА III.

Вукашин; Урош, доцније В. Дијак с повељом у руци.

Урош. Откуд неред у Приштини, куме?
Вукашин. Узмутио Арсин син грађанство
Што властелу издајничку казних
У имању и на домаћима.
Урош. О тој казни до сад не знадијах.
Вукашин. Да издајство не би још и даље

Ширило се око нас, мој царе,
Требало је лупити по њему
Хитним, јаким ударом, од кога
Да већ главе не узмогне дићи.
Ти у лову два дни боравља̂ше
Кад ја издах нуждан за то налог.

Урош. Ипак, краљу, требало је цара
Почекати за тол' важан посао.
Видиш шта си с̓ војном на Лазара
Предузетом преко воље моје
Урадио? разузд'о олују,
Те до прага већ нам дотутњила.

Вукашин. К'о све друге растјераћ' и ову;
А по томе благо сунце мира
Сијаће нам без захода, царе.
Код Лазара онолико моћна
Не могасмо надати се тому.

(Улази В. Дијак.)

Јеси л' готов?

Урош. Какво писмо, ђаче?

Вукашин. Позив у рат на Приштинско племство,
Да се царским печатом утврди.

(Даје цару писмо; цар га чита, па каже строго Дијаку.)

Урош. Ти у моје написа га име!
Допуштење кад ти на то дадох?

Вукашин. Поред моје требаше л' и твоја,
Кад нам пр'јети једнака опасност?
Урош. Твоја војна, буд' и брига твоја;
Не дам себе у њу пом'јешати.

(дере повељу.)

Ако племство одрече послушност,
Тој срамоти не дам да м' изложиш.
Жарио си, како знаш сам гаси. (Одлази)
Вукашин. Јеленину науку ту видим.
Ну гледај га, кад м' у стези види
Как' охоло већ преда мном диже
Царску главу! Хо, не хитај, момче,
Так' не хитај, могу ти је лако
Све до црне покучити земље.
Дијак. Ја се твому стрпљењу и чудим.
Вукашин. Не, не бих га трпио да не знам,
Да сва снага његовога духа
Преко р'јечи даље не одлази.
Па матере да му није, вјеруј,
Стид би мене било
И мислити само да г' уклоним. —
Одмах другу повељу напиши,
А у моје име. У земљи нам
И онако цар не значи ништа.

(Одлази Дијак.)

ПОЈАВА IV.

Вукашин, Видоје, Влатко и грађани.

Видоје. У двор дош'о Влатко с грађанима.
Вукашин. Уведи их. — Шта хоћете, људи?
1. Грађан. Краљевску ти ми просимо милост
За родбину заведеног племства
Што одбјеже од заставе твоје.
Удри кривце каквом хоћеш казном,
Ал' невину женскад им поштеди,
А за љубав твојим Приштинцима.
Вукашин. Кад год су ме молили Приштинци
Мирно, смјерно, молбу им уважих;
Али данас удрише у немир,
Па им молбу одбијам, и пр'јетим
Да ако се одмах не разиђу
Датиђу их силом растјерати.
Влатко. Св'јетла круно, у немир се дала
Хитрим људ'ма заведена момчад,
А не св'јестан и ув'јек ти вјеран
Већи дио приштинског грађанства.
Поред њега за повратак реда
Оружја ти не би ни требало;
Сами оци казнили би дјецу.
Ал' да не би ћа до тога дошло
Услиши нам препонизну молбу.
Вукашин. Зар?

Грађани. Молимо милост, милост, краљу.
Вукашин. Бих слаб ув'јек с вама, пак сам и сад.
Устаните. Милост нек вам буде;
Једну кућу само изузимам,
А то кућу Арса војеводе.
Он ми тамо одметнуо племство,
А син овдје одмеће грађанство.
Тај род сав је заражен издајством;
Не може га мој гњев мимоићи.
1. Грађан. Немој, краљу, немој изузетка.
Вукашин. Одлазите. — Видоје, из замка
Сву таочад, ван Арсину, пусти;
Њу ми јаком дај чувати стражом.
А ако би луди Арсојевић
Покушао да настави немир,
Ухвати га, и доведи ми га.
(Одлази Вукашин, па Видоје.)
1. Грађан. Израдисмо половичан пос'о,
Којим пук се задовољит' неће.
2. Грађан. Идем да му јавим. (Одлази)
3. Грађан. Зло ће бити
1. Грађан. Хајд'мо цару.
Влатко. То ни по што, браћо.
Краљ би тада натраг р'јеч узео.
Шта је нама најпослије стало
До чељади тог јединог Арса,
Кад свим другим испросисмо милост?

3. Грађан. Ми не дамо ни Арсиног рода.
1. Грађан. Сва властела за њ је заузета.
2. Грађан. Сви на поље, грађани вас зову;
(вратив се) Арсојевић води их на замак.
(Одлазе сви ван Влатка.)

Влатко. Его борбе... Шта ћу сад? Од исте
Одвратићу мирољубне људе,
Да побједу тим олакшам краљу. (Одлази)

ПОЈАВА V.

Улазе Царица и Богдан.

Богдан. Овом борбом проклијаће, сестро,
Вјечна мрзост измеђ' Вукашина
И народа.
Царица. Бог га засл'јепио,
Те у пропаст срће сам. Ал' Јуже,
Твоју радост сакриј у дно срца;
Још неваља да збацимо с лица
Образину.
Богдан. Овом с' ипак згодом
Користимо што можемо више.
Царица. То ј' и моја мис'о; ствар ми само
Не поквари твојом пренаглошћу.

ПОЈАВА VI.

Исти. Долазе Урош и Краљевић. Доцније *Вукашин, па Видоје с Арсојевићем, с Бојом и стражарима.*

Урош. Св'јет стишасмо, али не без крви.
Краљевић. То ме више боли него она
Гњевна вика узрујаног пука:
«Правда, царе; доље с Вукашином.»
Ах, мој отац!
Царица. Дојста могао је
Таки сукоб сада отклонити.
Ну да ли сте и ви, дјецо моја,
На грађане ударали с војском?
Ова. Ми!?
Краљевић. На благе цареве ријечи
Сви од борбе одмах одусташе.
(Улази Вукашин)
Ах мој оче, већ се окрвави
И огњиште наше! Није ли се
То Приштини могло уштедјети?
Вукашин. Мучи, дјечко. — Ко су ти, што водиш?
(Видоју који води два властелина.)
Видоје. Ови, краљу, бијаху на челу
Б'јесним људ'ма које растјерасмо.
Урош. Два племића!
Вукашин. Ви чији сте? Зашто
Узрујасте те грађане мирне?

Бојо. Цар је овдје; ми одговарамо
Цару само. — По закону нашем
А и сваком људском и Божијем,
Не може се очина кривица
Пренијети на невину дјецу,
И због једне једним учињене
На тројицу три оборит' казне.
Овому је мом другару отац
Прешʼо, веле, у Лазарев табор.
Је ли тако! нека кажњен буде;
А Бога ми кажњен је жестоко
Чим му глава под уцјеном стоји.
Али зашто на његовог сина
Друга казна пл'јеном дједовине?
Зашто трећа на жену и ћерку,
Та с плијеном и саме слободе?
Јеси л', царе, ти то наредио?
Урош. Ја? душе ми моје! за краљеву
Ту наредбу дознадох тек јутрос.
Бојо. У твом царству стара се властела
Протјерују из замкова својих,
Да на друму хљеб просјачки ишту;
Властеоске жене и дјевојке,
Већ ни правом себра заштићене,
Хватају се, вуку се по тлима,
Те с раздртим стидно хаљинама,
С рашчупаном косом, пренемогле,

Гадним људ'ма воде се у ропство,
А ти, царе, о том ништа не знаш!
Гдје је царска твоја моћ и савјест,
Гдје је наше властелинско право?

Урош. Шта, младићу?... О мој Боже! Краљу.
То л' учини?

Вукашин. Така дрзост видиш,
Већ на више страна прекипљује;
Њу је само сузбити могуће
Строгостију.

Бојо. (краљу.) Дрзост?... Ја ниском
Пужењу се дворском не научих;
Слободан се к'о лав у пустињи
Родих, па и живем. Свака мисао
Какова се у мом духу зачне
Така м' одмах и на уста лети,
Јер злочеста не задржава је
Ту намјера. (цару) Душанови сине,
Твоје срце пуно је доброте,
Ја то слушах а сад јасно видим;
То у земљи знају сва властела,
Те вјерношћу према теби дишу,
И пролиће за те крв до капи.
Ох властелу своју чувај, царе!
Хоће ли се да смјелије главе
Све пропадну? ево моје; али

Нек с' овому часни дом поштеди,
Дом свети ми заручнице моје.

Краљевић. Царе, добри оче, и ја молим.

Вукашин. Ти, мој сине! За крвнике наше?

Бојо. Племенити Краљевићу, хвала!

Краљевић. Погледај га: млад је, л'јеп, одважан,
За час га је љубав занијела;
Опрости му, оче мој.

Вукашин. Да простим
Метежнику? свој краљевски указ,
Да ја својом руком поцијепам?
То не може бити.

Краљевић. Не ц'јепај га,
Но изузми штедро њих двојицу.

Вукашин. Никад, никад.

Урош. Ја не схватих одмах
Твом указу сав домашај, краљу;
Грдан му је.

Вукашин. Али...

Урош. Грдан тако
Да никаква појединa милост
Не може му смањити грдобу.

Бојо. Ја милости нећу; на човјечност
Позивљем се и племићско право.
Ти си, краљу, све то погазио.
А што сада на ту безаконост
Устадосмо, хоћеш да нас казниш!

Ми ако смо криви, крив си и сам;
Ко је већма, нека цар пресуди.
(Царица ступа достојанствено напријед.)

Царица. Да најприје ја извршим своје.
К'о царица осуђујем метеж;
Ну к'о жена слаби спол свој браним,
Пресудно га браним. У племкињу
Не дам ником ни прстом да дирне.
Женска глава и дивљаку света,
Света буди чедима хришћанства.
Мач не пашем, да га над њом пружим,
Али за то, дични Краљевићу,
Твој између свих племићских бирам:
У задатку овом веледушном
Ти мој витез племенити буди.

Сви. Ох!

Вукашин. Царице!

Царица. Тако је, о краљу.
Да овако није поступила
Она која још на глави својој
Чисту носи Душанову круну,
Ваљало би да од вељег стида
С њом у земљу закопа се жива.

Богдан. (грли је) Сестро моја, дивна ли си сада!

Царица. Ево теби, поборниче правде,
Царичина знака.
(скида свој прстен, и пружа га Краљевићу)

На силној је
Некад сјао руци од које је
Више пута Исток задрхтао.
Ти од сада достојно га носи.

(Марко иде да узме прстен, отац га задржава.)

Вукашин. Стој. — Царице, ти на мене дижеш
Рођена ми сина! Је л' то збиља?

Царица. Син на оца напада оружјем
Које блага природа му даје:
Неће краља поб'једити Марко,
Већ очино срце.

Урош. Красно, мати!

Царица. Краљевићу, ако се не примаш
Те витешке заштите над слабим,
Тад и прстен што ти пружих одбиј.

Краљевић. О мој оче, ти ми даде живот,
Ал' царица ево ми сад метну
Част на коцку, метну је за свагда.
Опрости ми што се испред части
Ја не смијем уклонити, оче.

(Поклекнув на једно кољено пред царицом)

Прстен примам и поборство свето,
Те се Богом, славна госпо, кунем
Да ћу свуда и животом самим
Од неправде заклањати слабе,
Ма ког спола и узраста били,

Заклањат' их и сад и свакада,
И пред сваким, и од сваког. Амин.
(Устаје и диже руку к небу.)
Обећање заклетвом утврдих;
Бог ме сатрьо кад то погазио!
Урош. О мој Марко!... Загрли га, мајко,
Као што би рођена ми брата.
(Царица га љуби у чело.)
Царица. Брат је теби, мени син од сада.
Урош. Ха ха! куме, не рече ли мати
Да ћеш бити поб'јеђен без мача?
Вукашин. Ја? (стражару) у затвор те племиће води.
Краљевић. (стражару с голим мачем) Мој мач стоји
измеђ' њих и тебе;
На траг, гадни човјече, ил' бој се
Гњева мога. На траг, рекох.
Вукашин. Тако?
(Улијеће међу Марка и племиће.)
А између ових и твог оца?
Краљевић. Тада... тада грудима се мојим
Мач одвраћа.
Урош. (задржав га) Шта је то, мој Марко?
Краљевић. Куд ћу, царе? сада ил' доцније
То ме чека, видим.
Урош. То ја не дам. —
Да с' оваке незгоде већ никад
Међу вама не би појавиле,

Да бих смутње многе, многе б'једе
Уштедио племићима мојим,
Уништавам својом царском влашћу
Нов краљевски указ, ван уцјене,
Коју м'јењам у прогонство вјечно.
(Племићима.)
Сад слободни одлазите дома. (Одлази.)

Видоје. (Овако је праведно и часно.)

Вукашин. Не, Урошу, ни тога не треба.
Ти устуњаш сад испред издајства
И метежу прашташ; али памти:
Њим доцније угушен ћеш бити.
(Одлази; за њим Марко, Видоје и стражари.)

ПОЈАВА VII.

Царица, Богдан, Бојо, Арсојевић.

Бојо. Веледушна царице, ти једна
Ту остајеш, да т' оданост своју
И захвалност вјечну изјавимо.

Арсојевић. Ах, мој отац! Бојо, нав'јек прогнан,
А свом цару вјеран као нико!

Царица. Ко ти ј' отац?

Арсојевић. Арсо војевода.

Царица. Арсо? Знам га добро; храбар човјек.

Богдан. А и вјеран Немањином дому.

Царица. Ништа, д'јете; многи овдје трпе
Преко моје и цареве воље;
Ал' ће вр'јеме избављењу доћи.
Арсојевић. И освети, о царице наша.
Царица. И освети.
Арсојевић. (Боју). Чујеш ли ти ово?
Царица. Млади момци, нек вам ухо чује,
Ал' нијема нека су вам уста.
Бојо. Племићи смо, госпо; нас се не бој.
Царица. Има ли вас тако храбрих много?
Бојо. Сва властела млађа. Ми нећемо
Вукашина, ни мрске му браће.
Арсојевић. Једну рјечцу ти изусти, једну,
Па оваких као што нас видиш
Ц'јелу војску довешћемо т' амо;
Богдан. Лакше, д'јете. Сестро, овдје сада
Није мјесто таким бесједама.
Царица. Тајно ми их доведи вечерас.
Сад идите. (Одлазе племићи).
Незахвални робе,
Ког ј' из блата мој муж извукао,
Вукашине худи, вјероломни,
Мач божији на те слази. Стрепи.

ЧИН ТРЕЋИ.

ПОЈАВА I.

Царичина соба. Царица и Урош.

Урош. Све је тако како велиш, мајко.
Ако шутим, зар ја све не видим?
Ако трпим, зар се моје срце
Не надима сваки час од гњева?
Али јоште неко ми вријеме
И шутати и трпјети ваља.
На престолу твој син мученик је
К'о што не би нико. Ох! њему је
Остављено зло наслеђство царства,
У ком сваки велики властелин
С царем самим мјерити се може.
То је сваки мог'о већ и с царским
Оцем мојим, а сад са мном смије;
Јер сад му се сва развила моћност.
Догађаји још су много јачи
Од нај јаче воље којом бих се

Ја могао њима одупр'јети.
С тога ипак не изгубих наде;
А ти ми је тим в'јестима сада
Удвојаваш. Мудро све с' извела,
И од срца од мене ти хвала
На мајчиној брижљивости твојој.
Ал' опрости; под ст'јег кнежев нећу
Да заштите тражим; нећу, мајко.
Сама видиш на што кум Вукашин
Употреби кришнијем лукавством
Простодушно наше повјерење;
Знаш и сама да мој стриц Синиша,
Ујака ми Ливера повукав,
Царске круне лишити ме хтједе.
Зар ће Лазар бити бољи од њих?
У Ср'јему га по дочеку познах.
Не, ни њему нит' икаквом више
Властелину у руке се не дам.
Нек с' он с краљем гони и сатире;
А међу тим ја заисках помоћ
У оближњих неких владалаца.
Чим та стигне, неустрашив, мајко.
Узјахаћу свога бојног коња.

Царица. Од њих, д'јете, ничем' се не надам.
Ну кад нећеш у Лазарев табор,
Ни ја тиме не нудим те даље.
Баш и волим што ми одби предлог,

На који ме р'јеч задата нагна,
Ма да ми га разум отклањаше.
Али други у потаји држим,
А за онај одсудни тренутак
Кад нај јаче громови заричу
Из олује коју разуздасмо.
Тад примиће́ш свјет материн, сине,
И своју ћеш заклонити главу
У закутак који ти већ спремих.

Урош. У закутак!?... Ко долази?... Ујак.
Ево т' дружбе миле к'о и моја.
Остављам те. (Одлази).

ПОЈАВА II.

Богдан и Царица.

Богдан. Ти си замишљена.

Царица. Доносиш ли каквих в'јести, брате?

Богдан. Пук по граду неспокојно врви;
Охрабрен је падом Крушевачким,
Па подиже све смјелије главу.
Бојати се да се опет метеж
Не извргне.

Царица. Све је то још рано.
Док на челу завјерена племства
Арсојевић и смјели се Бојо

Не приближе граду, требало би
Да се дотле наши Приштињани
И не кажу живи. То ја желим.
Богдан. Тако им је и препоручено;
Ал' свјетину мржњом заражену
Ко довољно да умудри, сестро?
Царица. И још нема са Приморја в'јести?
Богдан. Сад их добих. Ђивер и Алтоман
Крећу сутра са супротних страна
На кнежину зетску.
Царица. Вукашину
Тим је л'јево одсјечено крило.
Богдан. Остаје му десно, и трупина;
А то војске Угљеше и Гојка.
Царица. С једним крилом неће ждрал далеко.
Богдан. Док Угљеша к Нишу ступа, Гојко
На Приштину смјера; а дотле ће
Лако моћи.
Царица. Предухитрићу га:
Само шаку пепела ће наћи
Овдје на свом гн'језду, и залуду
Тражити ће у пепелу томе
Кости брата краља.
Богдан. А међу тим
Ја с Родопе моје упасти ћу
У Маћедонију. Тад ће бити
Ти Мрњавци клети са свих страна

У средину нашу сатјерани,
И сатрти. Вријеме је, Јело,
Да отидем тамо, и све спремим.
Чекам само да нас ти угодиш
Са Урошем. Шта с њим сврши јутрос?

Царица. Скоро ништа.

Богдан. Како!

Царица. Најприје му
У ушима хтједох омекшати
Омрзнуто Лазарево име.

Богдан. Па?

Царица. Слуш'о ме и шутао.

Богдан. Даље?

Царица. Тад му живо кнежеве описах
Све успјехе до сад постигнуте,
И будуће што му ми спремисмо;
Па му клизнух најпослије предлог
Да с' упусти вјешто преко тебе
У потајне са њим договоре.

Богдан. А он?

Царица. О том не хтје ни да чује.

Богдан. Све једнако невјешт и тврдоглав!

Царица. Памти кнежев у Сријему дочек,
Па тим гњевно заклопи ми уста.

Богдан. Ха, слијепац! не увиђа да се
И времена и кнез пром'јенише.

Царица. Краљевића чисто пријатељство

Још га веже, и не да му, мислим,
Да с' отргне коначно од краља.

Богдан. Стопут сл'јепац! Он не разликује
Дивљу врану од питома коса.]
Па шта ћемо?

Царица. Раставит' их треба.

Богдан. А како ћеш?

Царица. Стишај се, и чуј ме.
Овај случај ја сам предвидјела,
Па на вр'јеме и л'јека му нашла.

Богдан. Да га чујем.

Царица. Докле овај вихар
Не прелети преко наших глава,
Ми цареву склонимо ван царства.

Богдан. Шта? ван царства! Гдје то?

Царица. У Дубровник.

Богдан. И ти мислиш да ће Дубровчани
Изложит' се за Уроша гњеву
Завађених страна, измеђ' којих
Он би сада к њима добјегао?

Царица. Читај. (Даје му писмо)

Богдан. Печат дубровачког в'јећа! —
Како! о том радила си дуго,
А н'јеси ми ни ријечце рекла?

Царица. Читај. (Час је огледању дош'о,
Да измјерим колико дубоко
Оданост му допире у срце.)

Богдан. „И склониште и помоћ за поврат".
(*чита*) Па све ово тајаше ми до сад!
(Баца јој писмо.)
Гром у мене! видим на чему сам.
Царица. Шта, Богдане, већ те гњев заноси?
Право људи љутицом те зову.
Богдан. Ти Јелено, дволична си са мном
Као што си и с другима свима;
Ти си... В'јес сто пута,
Б'јес у мене што сам, познајућ' те,
Ипак ти се сл'јепо повјерио.
Али... Ох, ох!... жалим што је доцкан,
А иначе, вјечнога ми творца!
Овог часа трг'о бих се на траг.
Царица. Ето! реци сада да над сином
Без разлога стрепим, и зазирем
Од вас свију, колико год вас је.
Што га краљу из ноката чупам,
А не бацам зету твом' у крило,
Већ сва твоја ишчезава ревност.
Ох! ни једном доиста не стоји
До ст'јешњена Душанова сина,
Већ до своје и сродника својих
Веће моћи... Вај, судбине тешке!
Вај жалосна, неутјешна мати
Сама себи худо остављена!...
Иди брже, врати натраг зета,

Заустави и све друге војске,
Приштињане и племство им стишај,
Па у кору кад сви мачи уђу,
Кад овлада гробна свуд тишина,
Дођи онда па уживај, брате,
Како коље сестри ти у крилу
Краљ Вукашин једина јој сина.

Богдан. Поимам ти стрепњу, ну Бога ми,
Не требаше сумњати о мени.

Царица. Не о теби; али ко нам вели
Да кнез гони за што друго краља
Ван да сједне на његово мјесто?
А ја, видиш, тако ми небеса!
Ја, чим падне та краљевска круна,
Скршит' ћу је, стуцат' у прашину,
Да никад се више поред царске
Не узможе пуста заблистати.
Кнез ће бити до Уроша први,
Ал' под круном ни он, ни већ ико.

Богдан. И због тога не даш сада сину
Да развије стијег Немањићев
У кнежевом стану?.·. Слијепа си
К'о и Урош.

Царица. Не дам ја!... већ рекох,
И овог ми божијега дана
Не варам те, ја му то предложих,
Ма да ме је разум одвраћао;

Предложих му да ти р'јеч одржим.
Он не хтједе; а ја, не тајим ти,
То и волим.

Богдан. Ти то волиш! волиш!...
Колико си проницава ума,
Њим далеко ипак не досежеш.
Кад цар стоји поред Мрњаваца,
А с оружјем Лазар на њих ступа,
Он изгледа к'о бунтовник прави,
Кому с тога многи неће прићи.
Тим и сама не јачаш ли краља?
А Лазару да приступи Урош,
Не би л' собом занио властелу,
И пресудно од једнога маха
Чвор пресјек'о измеђ' њих двојице?

Царица. Па баш за то, да не буде с краљем,
Нек се склони у град гостољубни,
Из кога се многи већ владалац
На свој престо срећно повратио.
Изгледаће достојније тамо
Но под ст'јегом свог ма којег кнеза,
Отуд биће опаснији краљу,
А и страшан саком'
Кој' би краља хтио да зам'јени.

Богдан. Нека иде, тврдоглава жено,
Нека иде; ну ријеч м' упамти:
Чим је Лазар у одсудном часу

Те помоћи лишен,
Ту потпуна успјеха нам нема.
Ја међу тим у своју се област
Одмах враћам, да бар бдим над њоме.

Царица. Да излетиш из ње с добром војском
Чим и друга устану властела;
А за цара ја ти ув'јек јемчим.

ПОЈАВА III.

Пређашњи. Улазе Урош и Вукашин.

Вукашин. Гдје је Дејан, гдје Римљанин, питаш;
Нигдје, царе, ни трага им нема,
Кан' да их је земља прогутала.

Урош. Доиста је случај изванредан.
Шта ти велиш, мајко? шта ти, ујо?

Царица. Шта да речем?

Богдан. Није то првина
Да ко на пут пође, а крај путу
Не ухвати... Па се и то прича,
Да скадарским језером зла вила
Често плива, и јунаке вуче
У подводне своје мрачне дворе.

Урош. Шта ћеш тим даречеш?

Вукашин. (погледав попријеко на Богдана). То да случај
Бит' не може. Доиста на случај
И сам до сад више шта одбијах;

Ал' нестанком њих двојице сада
Очи ми се на све отворају.
Разб'јег прве Угљешине војске,
Свакидашње отпадање племства
Које множи чете Лазареве,
У Приштини метеж, и за њиме
Заостали у народу жубор,
То све када са нестанком овим
Упоредим, морам увидјети
Да су једног ланца све колути,
Што их свија пакленом вјештином
Око мене невиђена рука.
Ал' душе ми, кнеже, чим ту спазим,
Пресјећ' ћу је, ма мог брата била.

Богдан. Ну међу тим мог нестаде, краљу,
Не знам како, неста га на путу
На који га ти без нужде посла.
Док кроз таму магловите сумње
Ти назиреш нешто чег' и нема,
Ја очима свој губитак гледам.

Вукашин. Бог не дао да пропадне Дејан;
Ал' ако се и та б'једа збуде,
Ти га жалит' нећеш.

Богдан. Ја ? !

Вукашин. Бар много.

Богдан. Ја свог брата ?

Вукашин. Ал' мог пријатеља,

И племића цару највјернијег;
То у њему, то ти више мрзиш
Но што љубиш братску крв.

Урош. Ал' куме,
Сад, душе ми моје! много рече.

Вукашин. То је тако; и да ј' овдје Дејан
Ово би му сам у очи рек'о.

Богдан. Мени? Дејан?

Царица. Вукашине, лажеш:
Браћу моју имаш још да познаш;
Могу им се раздвајати мисли,
Ал' не срца.

Урош. Гњев вас обузимље,
И већ отров кипи вам из уста.
Када војна око нас бијесни
Хоћете ли да с' излеже раздор
И међ' нама?

Вукашин. Да је ту сад Дејан
Рек'о би ти као да га слушам;
Ти, Богдане, крив си свим незгодам;
Ти с Хранићем споји Алтомана,
Ти подбадаш Ливера на Скадар,
Ти привлачиш Лазару властелу.
То би рек'о. Ни на кога, царе,
Не би Дејан прије посумњао
До на овог свог млађега брата.
И на самом растанку ми рече:

Пази добро на Богдана; тај ће
Царицу нам најлакше завести.

Богдан. Нек ме пак'о прождре ако више
Своју јарост могу да обуздам.
Ти, ти туђин, што нам амо дође
Из Мрњаве са просјачком торбом,
Ти ул'јећеш у родбину царску,
И смијеш се с нама надметати
У љубави нашој узајамној?

Вукашин. Да, љубав је Синишу повукла
На свог цара и синовца, љубав
И Ливера на сестрића свога,
И сад љубав твог Лазара тјера
На Немањин царски дом, из кога
Кроз жену му тече крв у дјеци;
А ти овдје, стојећи до сестре,
Зар стрпљивом љубављу не чекаш
Да збаченог њеног сина круна
На глави се зету твом заблиста?
Све, све љубав!.. сјеча, пожар, грабеж,
То су црна, грозна чеда што их
Љубав рађа у родбини вашој.

Урош. Ха по Богу! није ли већ доста?

Царица. И сувише; ја одлазим. (Одлази)

Урош. Мати!..

Богдан. О небеске силе громовите,
Ви слушате ово па шутите?

Ал' не треба вама ни грмљети;
Из народа узрујаног хуче
На те бура тисућом гласова;
И клисуре саме, и ријеке
И грмови, све у земљи српској
Све већ доби уста, да проклиње
Кољено вам мрско. Што год пожар
До сада је у нас прогутао,
Што год гадни отео је грабеж,
Колико год крви је и суза
За Уроша петог проливено,
Све је од вас, кроз вас, ил' кроз наше.
И док гнусна твоја сјенка стоји
До престола, над царевом главом
Растирући своја мрачна крила,
Све ће дотле разбјегавати се
Од престола огорчено племство,
А стотином једни иза других
Устајаће Синише нам нове,
Св'јет прибират' под заставе своје,
И водити да очисте престо.
Ти си цару што је и путнику
У олуји суха јела, која
На њ довлачи муњу из облака.
Уклони се један ти, па одмах
Засијаће срећна ду́га мира,
А властела приступиће смјерно

Да кољено савију пред царем.
Чуо си ме. — Ја, Урошу, одох;
Већ ни мени није овдје станка.
Вукашин је знао око тебе
И најближи род ти растјерати;
Сам остајеш с усамљеном мајком,
Пази на се, добро пази... Збогом. (Отиде)

Урош. Мој ујаче, стани. — Вукашине,
Ти га љуто уједе за срце;
Гњеван иде у Родопу своју.

Вукашин. Да царици мајци твојој није
Брат најдражи, тако ми живота!
Жив одавдје не би отишао.
Ал' нек иде; и он нек се диже;
Можда за то навлаш и хоћаше
Да коначно сад раскрсти са мном.
Нек се диже; барем ћу их тако
У једанпут сатрт' свеколике.

Урош. Мало лакше, старче, мало лакше;
Ја сам овдје јоште цар, још могу
Ја свачију охолост понизит',
Па и твоју. То не заборављај. (одлази).

Вукашин. То л' је Урош? Ја сам ли Вукашин?
Шта! тако се већ говори са мном?..
Тај, осјећам, измиче м' из шака.
А да није баш истина тврда
Што ја само кроз сумњу нагађах?..

Све је, страх ме, све је Богданова
Са царицом плетка... Издаде га
Сл'јепа јарост... Све је плетка њина.
Није л' у њу и сам Урош уш'о?..
Ако јоште није, а оно се
Већ колеба измеђ' њих и мене.
Сто ђавола, кад би га одвукли!
Тад би опет све на коцку дошло. —
Гојко, твоја мис'о да га смакнем
Још неће ли понајбоља бити?

ПОЈАВА IV.

Вукашин, Краљевић и Видоје.

ВУКАШИН. Шта је, Марко? Ти у лицу пламтиш
КРАЉЕВИЋ. С худим гласом ево нам га с пута.
ВУКАШИН. Таке свикох од времена неког,
И к'о ст'јена већ отврднух на њих.
Да ми речеш: пролама се небо,
Сва се земља сурвава у понор,
Слушао бих хладан, непомичан.
Шта је, Видо?
ВИДОЈЕ. Приштинска властела
Већ ти сваку одричу послушност.
ВУКАШИН. Не дају ми војске, је ли тако?
Па та гнусна копилад шта веле?
ВИДОЈЕ. Колико је замкова на близу

Све обиђох по налогу твоме,
И овакав одговор свуд добих:
Не дајемо једног себра краљу,
Цару ћемо све до једног дати.

Вукашин. Па баш тако без околишења!

Краљевић. Краљ за цара дакле не војује?
Варају вас једног и другога
Ти проклети издајници. Оче,
Дај ми само пола дворске чете,
Пак ако их у ред не дотјерам,
Твојим сином више ме не зови.

Видоје. Краљевићу, каква је то мис'о!
Много их је.

Краљевић. Ја, душе ми, један
За педесет онаких вриједим.
Дај ми, оче, пола твоје страже.

Вукашин. Број свлађује храброст. Чекаћемо
Докле Гојко приспије са војском,
Па он да им пода осјетити
Сву вриједност моје запов'јести.

Видоје. Тим радије тој с' одлуци клањам
Што од страже мени повјерене
Не бих сада одвојити смио
Ни једнога јединог војника.
Дух бунтовни као да све више
Осваја нам и само грађанство.
Двор чувати треба.

Вукашин. Војеводо,
Зар већ дотле допријеше ствари?
Видоје. Многобројне гомиле по граду
Иду вичућ': живио цар Урош!
А тим само своју худу радост
Због кнежевог усп'јевања крију.
Вукашин. Урош, Урош у свачијим уст'ма!
А Вукашин?... Видоје, дај одмах
На пољани дићи губилиште;
Тај рјечити пр'јеке смрти знамен
Умудриће моје Приштињане.
Ако који буде там' узвишен,
Цар, Бога ми, скинути га неће.
(На знак краљев Видоје одлази.)
Шта је, Марко, те обори главу?
Краљевић. О мој оче, грозио си племству,
Па се буни; сад грађанству грозиш,
Па с' и оно побунити може.
Вукашин. Сатрћу га.
Краљевић. Немој тако, молим.
Ти ужасом владаш, цар добротом;
Па од тебе свак и бјежи к њему.
Моћ, истина, у руци је твојој,
Ну та моћ је већ непоуздана;
А Уроша становита прати
Општа љубав, којом с' и ти држиш,
Али којој сад страшило дижеш.

Већ властелу мораш укротити,
Ја тој нужди немам приговора;
Ну грађане поштеди ми, оче.

Вукашин. Дораст'о си снагом муж, ал' умом
Још остајеш невино дијете.
Кад лукавством отимље од мене
Хреб'љановић ц'јелу једну област,
А властела ил' прелази к њему,
Или дрско одриче ми послух,
Па на тако моје понижење
Пук поздравља цара уз ког стојим,
Шта то значи? и пук и властела
Са тим сложно не вичу ли: доље
С Вукашином, живио краљ Лазар?
Па да штедим тако што?... О Марко,
Краљеваћеш, цареватн можда
Посл'је мене; па знај, када владар
Већ и на то позатвора уши,
Он је своју потписао пропаст.
Ну кад ти је толико до пука,
Ид' и настој да ме не натјера
Да излијем на његову главу
Гњев праведни што ме обузео.

(Краљевић одлази.)

Незгода ми за незгодом пада,
А смјерају све на моју пропаст.
Већ се о том одрјешито ради;

То увиђам све боље и боље.
О Јелена, знадијах да вр'једиш,
Ал' да дотле допире ти вр'једност,
Па и смјелост, то још и не сањах.
Ја не хоћах до крајности ићи,
Ну ти сама сад ме примораваш;
Ти м' у руке тураш нож на сина.
Та ствар више не да с' отклонити.
Кад се попех на ову висину,
Не дајем се ни зауставити
Док не стигнем до самог врхунца,
А камо ли свргнути у блато.
Моје дјело ужасно ће бити,
Али твоја, Јелена, кривица. (Одлази)

ЧИН ЧЕТВРТИ.

ПОЈАВА I.

(Дворница) Царица и Урош.)

Царица. Касна помоћ теби ј' обећана,
А нас овдје стегнуло вријеме,
И на дјело одмах приморава.
Догађаји чудном се брзином
Скотрљаше један иза другог,
Те ће скоро сви у један сукоб
Сударит' се, да ријеше судбу.
Већ сав сјевер кнез нам очистио,
И брз као мис'о к југу лети
Да дочека Угљешу под Нишем.
Богдан с дјецом уст'о на истоку,
А Ливер се и Алтоман туку
На западу с Балшом. Свуд се небо
Ведро, сјајно осмијева на нас;
Ал' на њему један таман облак
Који гмеђ' из далека пр'јети:

То је војска крволока Гојка,
Што сад хрли к нама у Приштину.
Нећу, сине, да те та затече
Поред краља у овоме двору.
Зло ми слути душа материнска,
На вријеме измаћи му мораш.

Урош. Све разлажеш и предвиђаш добро.
Поплаву си одвећ ускорила,
А друкчијим стазам' и силама
Но што жени намјера бијаше;
Па сад морам оставити своју,
А твоје се са свим прихватити.
Час је додста да с' одлучно р'јешим.

Царица. Час је, синко; на златноме штиту
Блага судба подноси га теби,
И Дубровник прстом показује.

Урош. Не схватам те.

Царица. Кад о кнезу сумњаш,
Кад зазиреш од свег нашег племства,
Између њих склони с' у Дубровник.

Урош. Тамо?

Царица. Већ те жељно очекују.
Па кад с' овај вељи двобој сврши,
Вратићеш се као цар у земљу,
Да с приморском и с тастовом војском
Узду власти клонулу т' из руке
Опет снажно уручиш и стегнеш.

Урош. А међу тим гдје ћеш ми ти, мајко,
Заклонити твоју стару главу?
Царица. Ја, Урошу? Ја остајем овдје.
Урош. Бог не дао да т' оставим саму
У тој борби међу звијерима;
Бог ме живим сагорио громом
Кад ја пош'о да превалим међу
Српског царства, оцем м' остављена.
Дубровник нас некад видје, мајко,
Уз Душана у највећој слави.
То ти памтиш. На уласку нашем
Тамошња се велика властела
Све до земље смјерно сагињаху;
На прсте се пропињаху људи
Да нам сјајна угледају лица;
А матере на рукама својим
Издижућу недораслу дјецу
С снебивањем показиваху нас.
Па ти исти Дубровчани сада
Да ме виде с круном Душановом
Гдје биједан и сам стидно бјежим
Испред мојих племића, и просим,
Ја господар веље царевине,
Кров мајушан да заклоним главу?
Никад, мајко, никад до вијека. . .
Плачеш?!
Царица. И од стрепње и од туге,

И материе од радости плачем.
О Урошу, моје дично чедо!
Као оно када на једанпут
Издигне се испод воде човјек
Ког држаше свак за утопљена,
Тако сад се стопрва и мени
Твоја душа истинито јавља.
У теби је оца твог сав понос;
Нека продре из мекости твоје
И његова крепост.

Урош. Мек ја бијах
Док вјеровах у врлину људску;
Мек и још се казивати морам,
Док надмоћност тих лупежа траје.
Ох! колико отрова прогутах
У тајности, и излих га, мајко,
У сузама гњевним! Али ј' ево
На измаку моје понижење.
Кад се дигнем, дигнуће се тако
Да застрепе силна та господа,
И преда ме удивљена падну.
А плашљиво да ускочим сада
За зидове старог Дубровника,
Све бих, мајко, све то промашио.
Управ' онда кад вихари силни
Спремају се од свуд да полете,
Управ' онда да их малодушно

Ја гледати пођем из далека
Како царским витлају ми жезлом,
А не будем овдје да улетим
У њих први, и шчепам га чврсто?
Кад ј' остатак вјерне ми властеле
Готов да се за свог цара крви,
Цар да са њом не д'јели опасност?
О не, мајко. Све погрјешке прошле
Веледушно ваља да исправим;
Што изгубих неискусно д'јете,
То муж зрео повратићу мушки.
Нека дође Гојко тај; већ цара
Неће смјерна до брата му наћи,
Но на челу приштинских јунака,
Да г' упита ко ј' у земљи српској
Истинити једини господар,
Па с браћом га тол'ко ниско баци
Колико се дигоше високо.

Царица. Благословен овај час?.. О синко,
(баца му се у наручје) Сада, мислим, кости Душанове
Заиграше поносно у гробу.
Већ не стрепим; остан'; орао си
За олују сваку дорастао;
Остан' овдје на попришту славном,
Какво само цару доликује;
И што до сад ја закриљах тебе,

Ти од сада под јуначко крило
Узми своју већ клонулу мајку.
Ходи; пос'о на страну нас зове. (Одлази)

ПОЈАВА II.

Вукашин и Краљевић.

Краљевић. И Ниш пао?
Вукашин. (С писмом у руци) И Ниш.
Краљевит. Тај кнез лети
Као муња, а стриц закаснио!..
И ја, оче, у ту војну идем;
Идем Срећку.
Вукашин. Ту остани. Срећко
С остацима црне прве војске
Сутра пред ноћ овамо ће стићи.
Ето читај. (Пружа му писмо).
Краљевић. Од њега је писмо?
„Из Крушевца кнез на мене посла
„Јаку чету, а сам с језгром војске
„Пут Нишаве крену. Повлачећ' се
„Ја опљачках издајников замак
„У Топлици, и спалит' га дадох.
„Туна нађох римског посланика.
„Идућ' кнезу да га на мир склони,
„Би од људи непознатих путем

„Заустављен и у замак бачен.
„Он настави пут за кнезом одмах,
„А мен' ево до три дана тамо".

Вукашин. То смућава мене, не пад Ниша.
Ниш од кнеза отећемо лако;
Ну на путу ко је задржао
Римљанина?

Краљевић. Ко би мог'о бити?

Вукашин. Не увиђаш Јеленине плетке
Траг скривени?

Краљевић. Она! Не вјерујем.

Вукашин. Нико други до Јелена, велим.
Јамачно се бјеше домислила
Тајној сврси поповога пута,
Па бојећ' се да је не постигне,
Изда налог да заробљен буде.

Краљевић. А по чему судиш тако? Срећко
У том писму на њу не подиже
Никакове сумње. То ће бити
Урадили сами отпадници.
Ну залудна испаде им мука,
Поп ће ипак доспјети до кнеза.

Вукашин. Али доцкан. Побједом опијен
Ил' ћ' охоло мир одбити Лазар,
Ил' увјете поставити таке
На какове ја пристати нећу.

Краљевић. А ми онда бићемо се даље.

Вукашин. О коварна жено! змијо љута,
Која ми се при кораку сваком
Међу ноге плетеш, згазићу те,
Згазићу те једном за увијек.
Краљевић. Сумња ти је, оче, неправедна.
Вукашин. Шути; твоја крајна поузданост
Подстиче ме на још већу јарост.
(Отворају се врата, и на њих ступа Угљеша).

ПОЈАВА III.

Пређашњи и Угљеша.

Угљеша. Да сте здраво!
Краљевић. Гледај! стриц Угљеша!
Вукашин. Сад ми падаш кано из облака
Изненадан зрачак. Гдје је Гојко?
Гдје је твоја војска?
Угљеша. Ноћ сутрашња,
Или зора која за њом иде,
Затећи ће овдје Гојка с вама.
А ја сврнух с малом пратњом амо,
Да разумно све угодим с тобом
Што по новим околност'ма треба.
Догађаји лете, Вукашине,
С таком хитњом, а сви по нас лоше,
Да ми памет стаје.

Вукашин. Чувај срце,
А памећу пусти да ја радим.
Права војна тек почиње сада,
И она се окончати мора
С нашом сјајном побједом свестраном.
Ну јесу ли догађаји теби
Сви познати?

Угљеша. Уз пут све разабрах;
Ал' не мишљах да ћу тако мутно
И у самој Приштини затећи.
Ваздух овдје зȁдајȇ ми буном.

Вукашин. Та већ кључа у овдашњем племству.
Оно не хтје на запов'јест моју
Да ми изда ни једног војника;
Већ ту чека од самога цара.

Угљеша. То стопрва чујем!... Ха, удрила
У њих куга, и све их зан'јела!
Откуд сада та оданост цару?
А да, Вукшо, сам он испод руке
Не храбри их на то?

Краљевић. Цар, мој стриче?
То он не би никад учинио.

Вукашин. Не слушај га. Слабодушним сином
Јелена је са свим овладала.
Све су смутње, све несреће наше
Њен посао.

(Дејан ступа на врата.)

—·—·—

ПОЈАВА IV.

Пређашњи и Дејан.

ДЕЈАН. (Ступа напријед) Право велиш, краљу.
КРАЉЕВИЋ. Дејан! Дејан!... Ет' и њега, оче.
ВУКАШИН. Долазиш ли испод земље, кнеже?
Већ мишљасмо да те је прождрла.
ДЕЈАН. Ја долазим из проклета замка,
Гдје заробљен на скадарском друму
По налогу моје царске сестре,
Бијах чуван од племића Сенька.
Ту јамачно и сад трулио бих
Да Сенькиног момка не поткупих,
Те он Балшу изв'јести о свему.
Овај ноћу кроз Алтоманове
Провукав се чете, избави ме.
Царичиним налогом се Сенько
Заклањаше, али главом ипак
Услугу јој учињену плати.
То свршивши, ја с' овамо вратих
С пратњом коју Баоша ми даде,
А он натраг отиде у Скадар.
ВУКАШИН. Ето сада мени и свакому
Продрта је магла испред очи,
Те видимо чињеницу зала
Тако јасно као свјетлост дана;
И већ нико не може ми рећи:

Сумњаш само, а извјесно не знаш.
Ипак не бих био помислио
Да Јелена неће поштедјети
Ни својега брата рођенога.

Угљеша. Прави наказ!

Вукашин. Шта сад велиш, Марко?

Краљевић. Цар је ипак туна чист од свега;
А царица што је уплетена,
Није л', питам, Сењко у тјескоби
Покушао да именом њеним
Само личну освету прикрије,
Еда л' би се тако избавио?
Познато је свима да одавно
Он мржаше страсно на Дејана.

Вукашин. Чусте ли га? домишљат је само
Када треба да Уроша брани,
Ил' његову матер. Њима више
Него л' оцу ти нагињеш, Марко.
Пази добро; незахвална сина
Даље него најмрскијег странца
Одринуће од свог срца.

Угљеша. Вукшо!

Вукашин. То му велим. — Каква је то вика?

Дејан. Домишљам се шта ће бити. Јашућ'
Са људима Баошевим амо,
Сукобих се с Арсом војеводом.

Вукашин. Са њим?

Угљеша. На ком мјесту?
Дејан. Близу града,
Од куда је, мислим, долазио.
Опазив ме сврне одмах с пута,
А ја за њим. Ту се потукосмо;
Растјерах му ил' исјекох људе,
А доведох њега жива амо.
Вукашин. Арсеније у рукама мојим!
Гдје је, кнеже? гдје је? Овог часа
Тај издајник нек ми се доведе.
Дејан. Треба прије да стражари дворски,
Које послах са племићем Драшком,
Из руку га пуку ишчупају.
Како у град уђох пук навали,
И оте га од момака мојих.
Сад је ваљ'да око њега борба,
Те отуда вика.
Вукашин. Опет метеж!
Угљеша. Ту је са мном пет стотин' коњика;
Идем да их смождим.
Краљевић. Стани, стриче;
Лавови су коњаници твоји,
Приштину би сву залили крвљу;
А грађани послушаће мене
И без тога; остав' ми ту славу
Да их р'јеч'ма на покорност сведем.
Дејан. Мој Деспоте, пусти; боље тако.

Вукашин. Стој, Угљешо.

Угљеша. Ал' жива вам Бога,
Да отрпим тако што?

Вукашин. Још треба.

Дејан. Је л' довољно двор заклоњен, краљу?

Вукашин. За двор није бојати се ничег.

Угљеша. Како видим, ти опасно стојиш
У средини оваковој, Вукшо.
Волио бих да си међу вјерним
Војницима мојим. Хајде са мном.

Вукашин. Ја одавдје не одлазим никуд.

Угљеша. Ну грађани, видиш, дрзовито
Већ почеше данас нападати,
А сутра ће, можда, и властела.
Ти не можеш њима одољети
Са људима што до себе имаш.

Вукашин. На путу су и Срећко и Гојко;
Чим приспију растјераћу силом
Те приштинске врапце; а све дотле
Издржаћу њихову бјесноћу,
Нек с' увјере да их се не бојим.

Дејан. Али, краљу, и Срећко и Гојко
Закаснит' би могли, а међу тим
Властела се на град устрмити.

Угљеша. Зло, зло стојиш; хајде са мном, велим.

Вукашин. Одавдје се не бих уклонио
Кад бих знао да ће и Приштину

Сву на моју изврнути главу.
Коб је моја за њу сад везана:
Да ј' опустим, клонули би наши
На све стране, а непријатељи
Дигли главе дрскије но икад,
И пресудно за собом повукли
Многе који још се колебају.
О одласку не говорите ми. —
Ето воде мрског војеводу.

ПОЈАВА V.

Драшко с војницима доводи *Арса. Пређашњи.*

Вукашин. Драшко, гдје је краљевић?
Драшко. У граду,
Да коначно пучки немир стиша. —
Војвода је, к'о што дознах, био
У Приштини ноћас, па грађане
Узрујавши свакојаким в'јест'ма,
Спремао их на устанак општи.
Вукашин. Јеси л' чуо?
Арсо. Он истину каже.
Дејан. И признаје са свим равнодушно!
Вукашин. Што по нама љубопитним оч'ма
Тако гледаш? Ти, бјегунац најпр'је

Па бунтовник, ни на чијем лицу
Нећеш наћи милосрђу трага.

Арсо. То, Мрњавче, знадијах већ напр'јед.
Када ступих под кров овом двору
Обасутом српским проклетствима
Ја у себи рекох:
Ступио сам у гробницу своју.
Милосрђа у Мрњиног рода?
Али да га и случајно има,
Који би се вриједан властелин
Понизио да га од вас прими?
Таки само. (Показује на Дејана).

Угљеша. Пази шта говориш.

Арсо. Као што се вас не бојах никад,
Не бојим се ни сад казне ваше.
А што гледам по вама, то само
Тражим оног трећег и најхуђег,
Па да барем све ме овдје чује
Сакупљено сотонско вам тројство.

Вукашин. Тому трећем већ зборити нећеш;
Јер кад Гојко дође да задуши
Ту наказу од тисуће грла
Која за те рикаше узалуд,
Ја већ бићу теби у гркљану
Конопчићем ријеч пресјекао.

Арсо. То не жалим, пошто знам извјесно
Да ће скоро и ваша вам бити

У поганој крви угушена.
Жалим само што гледати нећу
Как' у блато срубљене вам главе
Отискује властеоска нога.

Угљеша. Он уједа к'о бијесна псина.

Вукашин. Крај брбљању. Одговори право
На питања моја сваколика,
Ил' иначе прије нег' те смакну
Језик ћу ти ишчупат' из грла.
У чијем си дому преноћио?

Арсо. Питање је у истину мудро!
Зар ја дођох да под чијим кровом
Ноћ проведем у спавању тиху?

Вукашин. С киме си се онда саст'о? кажи;
С киме стојиш у злочиној свези?

Арсо. С киме? и ти питаш? Са свим људ'ма
Колико год Приштина их има
Међу својим зидовима; сви су
Против тебе и браће ти клете.

Вукашин. А с царицом шта си угодио?

Арсо. Ја с царицом?

Вукашин. Кажи.

Арсо. Подли соју,
Зар ја имам са женама посла?

Угљеша. Вукашине, сотони га пошљи,
Да му више гадни глас не слушам.

Вукашин. Шта угоди с царицом, ја питам,

Ил' са царем?... О лукава зв'јери,
Или мислиш да вам не похватах
Све трагове тајне?

Арсо. Сотона си,
И у црну проничем ти памет:
За то тако питање ми стављаш
Што Јелену и цара јој сина
У зло неко смјераш да увалиш,
И ако се са̂м у злу већ давиш.

(Дејану)

Добри брате, ујаче још бољи,
По што прода овим крвопијам'
Твоје сестре и сестрића главу?

Дејан. О наказо кужна! (хвата се за сабљу)

Вукашин. Не, Дејане;
О стрвину деснице не каљај.

Угљеша. Дижи ми га испред очи, велим,
Дижи г' одмах, јер ево ј' и моју
Већ стрпљивост до дна исцрпао.

Вукашин. Одвуци га, Драшко, па изручи
Без одгодбе црном стратиоцу,
Да најприје ископа му очи,
Па ишчупа отровни му језик,
Па на стидна вјешала га дигне,
Нека виде сви ти Приштињани
Како красно умије Вукашин
Да почасти њине ноћне госте.

Арсо. Те науче скоро повратити
Сличну почаст дивљој копилади
Што ј' избљува Мрњава на свијет.
Вукашин. Иди, Марко, на мјесто изведи
Доста јаку оружану чету,
Да зауздаш, ак' устреба, народ.
(Одлази Драшко с Арсом; за њима Краљевић.)
Дејан. Чусте ли га?!
Угљеша. Није ли до грла
Тај натуштен једом љутих змија?
Вукашин. Нек му на нос тај јед истјерују;
А ми хајд'мо да послове рече
Уредимо у пуној тишини. (одлазе).

ПОЈАВА VI.

(Царичина сова.)

Царица, Урош, Вулета.

Вулета. Војевода шћаше сâм у граду
Да уреди устанак нам скори;
И то свршив изнио би био
Срећно главу, да се на повратку
Са Дејаном није сукобио.
Царица. Ах, ах, Дејан! противник најљући!
Лишио ме и Сењка и Арса;
Најхрабрије моје људе смиче.

Ах! несрећни војеводо, није
Ни требало да долазиш амо;
Ја довољна зар не бијах за то?
Урош. Јоште могу на вријеме стићи
Да г' избавим. Идем.
Царица. Не, Урошу,
Не, ни по што сада; тим би очи
Вукашину са свим отворио,
Те на нашу подстак'о га пропаст.
Кад год ноћца спушта се на земљу,
Ја већ стрепим што под једним кровом
С њим заједно провести је мораш.
И што више час се приближава
Избављењу нашем, више стрепим.
Сан ужасан прошле ноћи усних....
Ох! не сада, сине мој, не сада.
Гњев на против прикриј, прикриј жалост,
Као што ћу прикрит' их и сама.
Краљ већ јако на нас подазр'јева,
То увиђам из мрачна му лица.
Сад највише прикрит' нам се треба.
Вулета. Право велиш, госпо; војевода
Жалосна је, али нужна жртва.
Урош. Ах! — Остајем. — Па на губилиште
Отпрати га, рече, Марко главом?
Вулета. Тако му је отац наложио;
Он послуша, али преко срца.

Урош. Волио бих да послуш'о није;
Ох стидно је, стидно то за Марка.
Царица. Ето пук се већ кућама враћа.
(погл. на прозор) Свршено је. Бог ти вјерној души
Покој дао, храбри војеводо!
Вулета. Мрак се хвата. — У ходнику тајном
Кан' да неко иде.
Урош. Јест, кораке
И ја чујем...
Царица. Да ухода није,
Или какав поткупљен убица?...
Одлазите одмах. Ти, Вулета,
Не одступај ни за час од цара.
Ет' и мене к вама.
(Пошто они отидоше, царица одрјешно отвора тајна врата.)
Ко је тамо?

ПОЈАВА VII.

Царица; улазе *Никша и Бојо.*

Царица. Ти си, Никшо! Бојо!... Откуд тако
Долазите?
Никша. С раке оца мога.
Царица. Зар ти видје кад га погубише?
Никша. Оног часа кад ће погинути
Стигох.

Царица. Јадни сине! Ја у души
С тобом д'јелим твоју вељу тугу,
И оца ти заступам од сада.

Никша. Не тугујем; војвода мој отац
На срамотним вјешалима није
Испустио своју храбру душу.

Царица. Него?

Никша. Видиш л' овај нож?

Царица. Па?

Никша. Овим
Он јуначки себи груди проби,
А из груди ја му га истргох.
Познаде ме, па из'мрлим гласом
Промрмља ми: освети ме, сине.

Царица. Да жалосна, грозна догађаја!...
Не, не јецај, Никша; буди храбар.
И ти, Бојо, гледаше тај призор?

Бојо. Гледах, пошто не могах шта друго.
Да су дворски коњаници Никшу
Одвукли ми, као што хоћаху,
Из пука бих био искочио
Да га отмем, ил' погинем са њим.
Ну Краљевић, ронећи низ лице
Горке сузе, задржа их срећом.

Никша. Ох!.. о Марко! у з'о час ти данас
То учини по твог оца, Марко.
Не, царице, дојста не тугујем,

Него само на освету мислим.
Краљ Вукашин пашћ' од истог ножа
Од ког паде и војвода Арсо;
Да, од овог ножа. Ту ме само
Прикриј ноћас.

ЦАРИЦА. Шта би хтио, Никша!
Још су руке чисте ми од крви.

НИКША. Ти ме само остави у двору.

ЦАРИЦА. Па да будем у тајном убиству
Ја десница, а ти нож?... То никад.
Сам Вукашин нек у крви пере
Грозне руке; ми немојмо, синко.

БОЈО. Не, мој Никша, не ваља ти мис'о
Поникнула из туге и гњева.
Мене почуј. Племенита оца
Племенито треба да осветиш;
А ево ти пута отворена.
Царска госпо, најмлађи Мрњавац
Јаке чете на Приштину води,
И сутра ће пред ноћ амо стићи.
На то није чекати властели;
Кроз моја ти уста сви јављају
Да ће сутра зором ударити.

ЦАРИЦА. Сутра, Бојо? то је одвећ хитно;
Још Уроша довољно не спремих.

БОЈО. Ми се сутра крећемо. Кад стоји
Краљ пред нама скоро без заштите,

Чекаћемо да с' окружи војском?
Безумно би и опасно било.

Царица. Право имаш; али, Бојо, барем
Још један дан. —

Бојо. Немогуће, госпо.
Да је само нашим друговима
Глас доспио да ј' ухваћен Арсо,
Били би се оног истог часа
Узрујали, и упали у град.
А кад чују да је и убијен,
Ни небо их не би задржало
Да над њима проломи с' и сруши.
Па иначе и с грађанством самим
Дан сутрашњи тврдо је углављен,
Одређена скуповима мјеста,
И вође им, и што је потребно.
Сама видиш, госпо, дан одгодит'
То би било сву ствар изгубити.
Ти за цара ц'јелу ноћ још имаш.
Чим он чује да смо ближе граду,
Нек дојури међу нас. А тада
Ти ћеш, Никша, с ножем тим у руци
К овом двору пут нам показати.

Никша. Данас Арсо, а сутра Вукашин;
То је добро угођено. Хајд'мо.

Бојо. Сад царева мати и удово,
Збогом остај. Зв'језда твога дома

Продире ти опет из облака.
Посл'је смрти Душана ти силног
Тек ћеш сутра на престолу српском
Угледати поносито цара. (Одлазе)

Царица. На престолу, или у гробници. —
Ноћи, кобна ноћи! вај, ти носиш
Увијену у твом мрачном крилу
Посљедњега Немањића судбу.

ЧИН ПЕТИ.

ПОЈАВА I.

(Дворница. — Јутро је)

Царица, Малета и Вулета.

Царица. Мој Малета, добро си ми дош'о.
Камо срећа да сад поред тебе
И несрећног нашег Сењка видим!
Он погибе у свом предузећу,
А издајом невјерна му момка.

Малета. Знам, царице; честита је кнеза
Дом Немањин у њем' изгубио.

Царица. Кад не могох ја наградити га,
Добру душу нек му Бог награди! —
Ти си дош'о у час најзгоднији.
Хоће л' моћи, реци ми, тај Срећко
Да овамо још за данас стигне?

Малета. Надат' му се тек у први сутон.

Царица. А ни Гојко неће моћи прије.
Све је добро. — Сад ме почуј, кнеже.

Ја доснових што од многих љета
Сновала сам с нашим пријатељ'ма,
Па ћу данас све пресјећи нити.

Малета. Данас?

Царица. Дан је пресудан за мене.
Видиш л' овај вјерни град што тихо
Још почива? Сунце што се рађа
Неће бити ни на пола свога
Дошло т'јека,
А бој страшан бјеснић' у Приштини.
Не питај ме ни о чем, већ иди
И царевом коњушнику реци
Да четири оседлана коња
Држи спремна, а у име лова.
Уза њ буди с оружјем, па гледај
Да с' испуни та запов'јест тачно.
Ти пак, Вуле, испењи се одмах
Овом двору на велику кулу,
Па кад видиш да се је друм пећки
Запушио од прашине густе
Што подижу коњи и пјешаци
Као соко лети да ми јавиш.
Оба да сте спремни за одлазак.

Вулета. Богу хвала кад то доживјесмо!

(Одлазе Вулета и Малета.)

Царица. Сад коначно све је у свом реду. —
Урош спава... Да ли да га будим?

Још је рано. Пребдио је са мном
И с Вулегом сву ноћ у говору;
Нек се боље дужим сном окр'јепи.

ПОЈАВА II.

Царица. Улази Краљевић оружан.

Царица. Краљевићу! Тако рано јутрос?
Оружан си од главе до нога!...
Кан' очима да некога тражиш?

Краљевић. Тражим цара; гдје је, св'јетла госпо?

Царица. Треба ли ти? Није још устао.

Краљевић. Чекао бих, ал' ће дуго бити;
А из двора одлазити морам
Овог часа.

Царица. Камо, мили сине?...
Не говориш? ти си јако смућен!
(Краљевић хвата је за руку.)

Краљевић. Ох! пошто ме тим именом назва,
Послушај ме кан' и сина свога.
Што год данас случило се буде
У Приштини, заклињем те Богом,
Ни у шта се ти не м'јешај. Мене
Ту бит' неће да над вама мотрим;
Не м'јешај се, о царице моја.

Царица. А шта ће се случити? мој Боже!

Шта те р'јечи значе? Камо идеш?
Душу си ми страхом напунио...
Да ли тајна каква погибија
Грози мени, или сину моме?

Краљевић. Никакова; ничега се не бој
Док се не би у што ум'јешала.
Ох! услиши моју молбу. Збогом.
(Љуби јој руку и хитно одлази.)

Царица. Почуј,.. Оде! Пропали смо; краљ је
Све дознао... Бјежат' нам је с мјеста.
Ој буди се, буди се, мој сине,
Да у кобној тој постељи б'једно
Не одспаваш свој последњи санак.
(Одлази.)

ПОЈАВА III.

Вукашин улази *са Дијаком.* Влатко стоји на вратима.

Дијак. Повеља је ево написана,
И ударен златан на њу печат.

Вукашин. Приступи ми, грађанине Влатко,
И преда ме клекни.
Што си у траг свој завјери уш'о
И мени је поћас доставио,
Ја краљ српски за услугу таку
На племство те дижем.

Влатко. Сјајна круно!
Вукашин. А за другу услугу још већу
Којом ћеш ме данас задужити
Врањанским те именујем кнезом.
Ево на то повеље ти моје.
Влатко. На кољену примам је и љубим,
И остајем твој роб до вијека.
Вукашин. Устан', кнеже, не роб, но пријатељ,
Који својом вјерном услужношћу
И даље ће, много даље поћи.
Влатко. Твог имена већ велика слава
Још нарасла, и св'јет прекрилила!
Дијак. Поздрављам те, кнеже, и краљеву
Честитам ти милост.
Вукашин. Сад на пос'о.
Одмах скупи поуздане људе,
Проспи злата међу њих, и крепко
Насртаје бунтовног грађанства
Све до мрака одбијај од двора.
Мој Краљевић са дворском ће стражом
Све засјести улице у граду
Којим влада Пећки друм, да племству
Запријечи састанак с грађанством;
А Видоје с четом коњаничком,
Коју ми је деспот оставио,
Чувати ће унутрашњост двора.
Нама треба до вечера само

Одржат' се, па с војскама тада
Које ће нам с двије стране стићи
Буну ћемо свладат' и казнити. —
Иди сада. Чуј, пошљи ми одмах
Оне људе. Гледај кога бираш.—
Ти их, ђаче, прими па доведи
Право к мени. (одлазе Влатко и вел. Дијак)

ПОЈАВА IV.

Вукашин. Улази *Видоје*. -- Доцније *Дијак* са четворицом.

Видоје. Гласник се је вратио и јавља
Да већ на град кренуше властела
У најбољем бојном распореду.
Слику смрти на ст'јег поставише,
И бијесно путем узвикују:
Цар живио! а смрт Мрњавцима!
Вукашин. Овдје један Мрњавац их чека.
Како стоји с народом у граду?
Видоје. Сабрао се у гомиле јаке,
Разређене по мјестима згодним.
Вукашин. Је ли добрим снабдјевен оружјем?
Видоје. Неке с косом, неке са сјекиром,
А највише са сабљом их видјех.
Вукашин. Чим са четом дође пред двор Влатко

Придружи му преко половине
Угљешиних љутих коњаника,
Па жестоко нек удари на пук
Прије него што властела стигну.
Затвори ли сва на двору врата?

Видоје. Сва, и дадох налог да на поље
Не пусти се нико, сам цар био.

Вукашин. И својом ми одговараш главом
Да ће с' налог строго извршити. —
Сад гласника пошљи према Гојку,
Нек му јави да се у Приштини
Данас борим на смрт ил' на живот.
За то нека што год може хита,
Нек прелети простор што нас д'јели;
А уморна ако му је војска,
Сам нек јурне напр'јед с коњаништвом.
Зовни Драшка.

Видоје. Тај утече, краљу,
Чим дознаде шта се данас спрема;
Па нестаде са њим и Трипете,
И Војина и хитрог Раденка.

Вукашин. Тако?... С њима не изгубих ништа.
То бијаху пријатељи среће,
А не моји. Нека иду; вјечном
Играчком ће среће и остати.

(Улази Дејак са четворицом.)

Дијак. Ево људи које Влатко посла.
Сад по други онај пос'о идем. (Одлази)
Вукашин. По лицима биће за посао.
Ту пред собом нек чекају. Видо,
Ови људи нужни су нам данас;
Поведи их у ложницу моју;
Ту закључај, а кључ ми донеси.
Видоје. (Шта ће овдје тај сој разбојнички?)
(одлази)
Вукашин. Ах Јелена! не б'јаше ли боље
Да мирујеш, па да сад не морам
Погађат' се с овим убицама
О цијени Урошеве крви.
Ту крв до сад од Гојка сачувах,
Ну сад ево од тебе не могу.

ПОЈАВА V.

Вукашин. Улази набусито *Урош* оружан, а *Кнез* Вулета за њим.

Урош. Ја долазим да т' упитам, краљу,
Ко је глава у држави овој?
Вукашин. Ко је глава!
Урош. Ја, ил' ти?
Вукашин. Мој царе,
Откуд тако питање и на што?
Урош. Ја те питам, докле најпослије

Ти ћеш доћи с том дрзошћу твојом,
Кад си дош'о дотле већ да цару,
Господару твому и свачијем,
Изилазак укратиш из двора?

Вукашин. Стопрва те сада разумијем.
Двор затворих данас испред буне,
Која пр'јети да ће га прождр'јети.
Кад издадох запов'јест да нико
Не пусти се ни ван ни унутра,
Ја не мишљах да би се та могла
Извршити и на самом цару.

Урош. А међу тим сад морадох стидно
Уклонит' се с врата испред копља
Наперених на царске ми груди,
Ил' се ондје у стиднију борбу
Упустити с робовима својим.

Вукашин. Гром у глупу стоку!

Урош. Хоћу ванка.

Вукашин. Да улетиш у бијесну буну!

Урош. Та не плаши мене.

Вукашин. Онда ваља
И сам твоју да задржим смјелост.
Прва ми је, најсветија дужност
Јако бдјети над животом твојим.

Урош. Та ме буна, велим ти, не плаши;
Чим се јавим, расућу је. Ванка,
Хоћу ванка.

(Чује се усклик народа.)

Народ. Живио цар Урош!

Урош. Чујеш л' ово?

Народ. Живио цар Урош!

Урош. Ето каква погиб'о ми грози;
Мени народ ускликује, хоћу
Да у вјерни народ свој изиђем.

Вукашин. На ме самог дакле устадоше;
Моја глава ту опасно стоји.
Ја, Урошу, твоју брањах ув'јек;
Хоћеш ли им сад ти бацит' моју?

Урош. С ње ти неће скинути ни длаке
Док ја носим своју на рамену.
Ал' да стишам на вријеме народ
Хајд' уклони испред мене страже.

Вукашин. Бољи си ми ту у двору заклон
Него што би изван њега био.
Да те једном пук међу се узме,
Под своју би савио те вољу.
Док год хоћеш да си свој господар
Тој аждаси у руке се не дај.

Урош. Ти подстичеш опет гњев у мени.
Старче, старче, не кушај ми руку;
Одмах широм дај отворит' врата.

Вукашин. (За се) Двојица су, а ја без оружја.)
(Упућујући се вратима.)
Када хоћеш...

Вулета. Стој; одавдје никуд.

Сам ћу звати дворског војеводу.
Ти међу тим пази на њ, мој царе.

Урош. Изићи ћу са њим и с Малетом;
И с царицом матером ми; за нас,
За четворо гласиће твој налог.

Вукашин. (Нема никог да овуда прође.
Шта да радим?... викнућу из гласа).
Има л' тамо кога?

Урош. (Вади мач до пола). Ни ријечи
Да нијеси више изустио,
Ил' си мртав.

Вукашин. Матере ми божје!
Тому гњеву, том неповјерењу
Од тебе се не бих био над'о.
(Змијо, змијо, држах те, па сада
Зар да ми се испужеш из руку? —
Ха! спасен сам; ег' Видоја с људ'ма.)

ПОЈАВА VI.

Исти. — Долази Видоје са четворицом војника.

Видоје. Ево, краљу, кључа од ложнице.
Док сам овдје с тобом боравио
Цар с царицом, с Вулом и с Малетом
На велика дворска врата ступи
С запов'ješћу да с' отворе пред њим.
Копљаници, строг имавши налог,
Сурово га извршише.

Вукашин. То знам.

Видоје. Кнез Малета трже мач из коре;
Би савладан, па и јако рањен.
Увр'јеђене особе се царске
Гњевно на траг врате. Ал' царица
Мало за тим неспажена сиђе
На остражња пониска враташца,
Гдје бијаху ова четворица;
И ту нешто величанством лица,
Нешто строгим, заповједним гласом,
Нешто пр'јетњом забуни их тако
Да се с сврата склонише, те она
Ван изиђе.

Вукашин. Царица?

Урош. О храбра
Мати моја!

Вукашин. Царица је ванка?...
Ну син јој је овдје. Несрећници,
Смртну казну ви сте заслужили;
Да спасете главу, држ'те цара.
Он ми талац остаје за матер.

(Улази нагло Вуле па иде до Уроша)

Вулета. Шта то бива?

Урош. (Вукашину) Невјеро мог дома!
Ја твој талац?

(Цар вади мач, па Вулета. Вукашин пошав брже к вратима.)

Вукашин. Браните ме, мач му истргните.

(војници ваде сабље.)

Вулета. Цару?

Урош. Ови!

Вулета. Подли најамници,
Који крокне, пробошћу му срце.

Урош. На кољена пред својега цара;
Оборите сабље. — Вукашине,
Још се, видиш, мој глас овдје слуша.

(Војници устају на знак царев.)

Вукашин. Ти цар? хитро ти узруја народ,
Да уставши на законог краља
Ужасно се међу собом крви.
Тим са царства падаш, и постајеш
Прост бунтовник, кога суд мој чека.
К мени амо, Видоје; те људе
Там на поље испред врата смјести...
Шта укочен гледаш? врши налог,
Ил' си с њима и ти издајица.

(Излазе војници с Видојем)

Ту пред врата; ви до њега; тако.
Да за главу пустили нијесте
Њих двојицу док вас јача стража
Не зам'јени... Чусте ли? за главу.

(Одлази, — Остају Урош и Вуле сами на позорници.)

Урош. На небес'ма има ли те, Боже?

Вулета. И свагда ће срећа помагати
Том зликовцу!
Видоје. (Улази хитно) Царе мој, зло стојиш.
Урош. Из вражије ове избе, Видо,
Можеш ли ме како избавити?
Видоје. Тешко, тешко. Ох! да мало прије
Ја знадијах што знам сад и видим!..
Али морам ипак покушати.
Ви међу тим имате оружја,
Склоните се одмах у ту другу
Тамо собу; мрачна је и т'јесна,
А о страгу изласка јој нема.
Ту, ако вас буду нападали,
Бранит' вам се лакше. Бога молим
Да не дође до тог, већ да прије
Узмогу вас спасти. (Отиде)
Вулета. Поклаће нас
Худи, стари лупеж.
Урош. То већ видим.
Вулета. И спасења баш никако нема?
Урош. Ван јурнимо с голим мачевима,
Па Бог нек нам у помоћи буде.
Вулета. Ја сам готов; шта су за нас, царе,
Та на врат'ма б'једна четворица?
Да допремо живи до дворишта,
Видоје ће ваљ'да помоћи нам.
(Приближавају се вратима, извадивши мачеве али се Вуле одмах натраг трже.)
Ах!

Урош. Шта видје, те се трже натраг?
Чујем бахат хитних коракљаја
Гдје се нама приближава; ко је?
Вулета. Ах мој царе! крвник.
Грозни крвник ког си крунисао,
Већ долази с многобројном стражом.
Глас му чујеш. — Ето, пред нама је
Својом руком врата закључао.
Сад је доцкан. (Баца мач)
Урош. Доцкан!.. да, доцкан је...
Када дођох до биљега самог
Да десницу пружим па у њ дирнем,
Морам б'једно пасти! То је страшно!
Ту је народ, долази ми војска,
Од мене их тај зид само д'јели,
А ја пасти морам!
Вулета. И од кога!
Урош. Страшно! страшно! страшно!
(Испада му мач из руку)
Вулета. Ну још није
Сваки зрачак наде ишчезао.
Урош. Није за те, јест за мене, Вуле.
Стопут могах жртвовати краља
Ил' освети појединих људи,
Или општој мрзости властеле,
Па не хтједох, све понуде одбих;
Ал' он неће сад поштедјет' мене.

Вулета. Онда ћемо заједно умр'јети.
Друкчије се к теби не долази
Него преко мога мртвог т'јела.
Сабљу баціх: али ће ми, видим,
Још требати. — Нек и твоја, царе,
Готова ти у десници стоји.

(Узимље своју и цареву сабљу, па сваки своју увлачи у корицу.)

Урош. Не, он мене неће поштедјети.
Мало бјеше краљевски вијенац
Крволоку, хоће царску круну!
О небеска правдо, у трње је
Преобрати на његовој глави,
Немир, стрепњу, ужас свакидашњи
Поред њега постави на престо,
Моје жезло постало м' у руци
Мач освете твоје очевидне,
Којим смртно да сам себе казни,
Или кажњен од другога буде.
Вулета. Страшна клетво изданога цара,
Стери крила, допри до небеса.
Урош. Сад спокојно чекам смрт.
Вулета. (Плачући грли му кољено) О царе,
Ти умр'јети?!... А ма је ли ово
Баш истина, или сан је страшан?
Урош. Устан', стара моја вјерна слуго,
Да те стиснем у наручју своме.

Остају загрљени

Ох! то ти је сва награда, коју
Син Душанов сад ти може дати
Што витешки умиреш до њега.

Вулета. У ту собу склонимо се одмах;
За одбрану дојиста је згодна.

Урош. Да, Вулета, своје грешне душе
Понајприје препоруч'мо Богу,
Па на крепку, крајњу, очајану
Спремимо се обрану... Ту није
Мајке моје да је јоште видим,
И загрлим, и с њом се опростим....

(отире сузу)

Ој у смрти мој једини друже,
Цјелујмо се.... па умримо храбро.

(љубе се па одлазе у собу)

ПОЈАВА VII.

Пољана. Чета грађана оружаних.

1. Грађан. Да сте справни; примичу се граду.
Гдје ј' оружје вама? ил' мислите
Да су дворски копљаници класје?

2. Грађан. Ми до коса друго не имамо;
Ну да видиш како жњу и људе.

3. Грађан. И сјекира свој посао врши;

Ја се заклех да ћу данас овом
Провалити једна дворска врата.

1\. Грађан. Видјећемо.

4\. Грађан. Узми мој буздован
У замјену за сјекиру твоју.

3\. Грађан. Добро стоји и у мојој руци.

5\. Грађан. Не чусте ли? Влатко је поткупљен,
(улаз. хитно) И ено га с четом заграђана
И краљевих коњика пред двором,
Гдје се спрема да јуриши на нас.

1\. Грађан. У заграђу наш'о је присташа?
Чудно ми је.

4\. Грађан. Смрт тим издајицам'.

3\. Грађан. С мјеста, браћо, да их потучемо.

1\. Грађан. Не, чекајмо да Никша и Бојо
С војском у град стигну.

3\. Грађан. А ми Влатку
И својти му запалимо куће.

4\. Грађан. Хајд'мо.

1\. Грађан. Ни то, ни то; поред њиних
И наше би изгорјеле; стојте.

2\. Грађан. Право вели.

3\. Грађан. Шта булазниш, болан?
Право вели! Ја, свеца ми, мислим
Да потајно и он с њима држи.

1\. Грађан. Језик ти се осушио, с њима
Зар ја држим?

3. Грађан. Онда шта их браниш?
1. Грађан. У врапца је нешто више мозга
Нег' у твојој глави; ко не види
Да вас само у намјери доброј
Од прерана нападања држим?
4. Грађан. Наш је човјек; добро нам је познат.
2. Грађан. Кад рекоше да управља нама,
Слушајмо га. — А где краљевића!
3. Грађан. Шта! тај смије међу нас да ступи
Са два друга само?

ПОЈАВА VIII.

Пређашњи. — Краљевић са два Властелина.

Краљевић. Браћо моја,
Што послове своје остависте,
Те стојите овдје под оружјем?
Каква вама погибија пр'јети?
Краљ с властелом само има посла,
А милује све грађане мирне;
Па немојте какво зло да сами
Навучете на се. Жао би ми
И вас било, и ситне вам дјеце.
Послушајте пријатељски савјет,
Па с' вратите домовима својим.
1. Грађан. Краљевићу, и ту нам је добро.

3. Грађан. Поједе ли дивљи јастр'јеб квочку,
Готов ј' онда и са пилићима.
Краљевић. Шта тај рече? шта поганац рече?
3. Грађан. Рекох, Марко, да од кад на вјеру
Дадосмо ти војеводу Арса,
А твој отац погуби га ипак,
Већ ни твоје у нас не пролазе
Глатке р'јечи.
Краљевић. Одрпино гадна,
С војеводом мени приговараш?
Што лудилом вашим он бијаше
Полудио, зар ја крив? зар вама
Обвезах се за његову главу?
1. Грађан. Ну да ћеш га барем измолити
Надасмо се; а ти уз крвника
Спроведе га ћа до губилишта.
4. Грађан. Од нас си га управ' изварао,
Па предао краљу безувјетно.
Краљевић. Црне виле изјеле вам језик!
Зар ви тако са мном?
1. Властел. Дични Марко,
Није вр'једно да говориш с њима.
Краљевић. Ну чујеш ли како ме те псине
Заједају љуто? за то ваљ'да
Што, жалећ' их, јучер не допустих
Да се чопор вепрова бијесних
На њих пусти.

2. Властел. Хајд'мо.
3. Грађан. Стој да чујеш
И одговор ове одрпине.
Прње што ми на леђима видиш
Поштеним су добивене трудом;
У бољима није т' амо дош'о
Ни дјед Мрња; па да није знао
С оцем твојим грабити онако,
И ти би их сам носио сада.
Краљевић. (Јаростан хоће да извуче мач)
Нож и крв!
1. Грађан. За сабље.
Ова Влас. (задржавајући га). Краљевићу!
Краљевић. Пустите ме да му стјерам језик
У желудац.
(Улази грађанин 6-и).
6. Грађан. На двор, на двор, браћо;
Већ је тамо пала крв. Вукашин
Не да цару ванка: па царица,
Пошто га је искала залуду,
Сама води грађане на јуриш.
Краљевић. Шта сад чујем! Је ли управ' тако?
(Одлази 6-и грађанин, а са противне стране улази седми).
7. Грађан. Сви на јуриш, храбри Приштињани,
(улази) Приспјела је властеоска војска,
И с краљевом већ бој отпочела.

Сви. Ура!

1. Грађан. На двор!

Сви. (Одлазећи за њим) Живио цар Урош!

Краљевић. О царице, шта учини данас?...
Идем у двор.

1. Властел. У двор? а овамо?

Краљевић. Вратите се вас двојица; ето
За који час мене.

2. Властел. Шта то значи?
Непријатељ напада, а своје
Ти остављаш!

Краљевић. О проклество!

1. Властел. Хајд'мо.

2. Властел. Не губимо времена...

Краљевић. (Мој отац,
Ако гаји ту намјеру худу,
Сад ће дојста...) Мили пријатељи,
Ја до двора морам за час поћи,
Па ево ме за трен ока к вама.

1. Властел. А не чу ли да грађани б'јесно
Са свих страна на двор јуришају?
Па како ћеш кроз њих сам да прођеш?
(Улази 3-и Властелин).

3. Властел. Гдје си, Марко, живога ти Бога?
Ти ту стојиш, а овамо ми се
Већ тучемо у нереду грдном.
Лети, ил' смо пропали.

Краљевић. (*С песницама у вис*) Проклество!
Ох проклество!
Сви двор. (*Одвлаче га*) Хајд'мо, хајд'мо, хајд'мо.

ПОЈАВА XI

— *Дворница. — Вукашин сједи до прозора.* —

Вукашин. И Видоје одбјеже од мене
У најгорем часу!.. Зашто, зашто
Ти, Видоје, кад вјеровах теби,
Кад те гледах као брата свога?...
Он предвидје Немањићев конац,
Па утече; не хтје са мном бити
Удионик у крвавом дјелу.
Иди, кад је тако; сви идите;
Нек ј' у бури сам остављен соко,
Ипак ће јој знати да одоли.
Још вјерујем у звијезду своју.
А није ли већ куцнуо кобни
Час последњи да с ње скинем сјенку
Која ми је застире пред св'јетом,
Танку сјенку тог безмоћног цара?
Не, јошт нећу, још ћу почекати.
Као да се тога часа бојим;
Сав се стресем када на њ помислим!
Ах! до сада одважно корачах

Мојим путем, али сад дошавши
На ужасну ову тачку, сумњам,
Скоро натраг хтио бих,.. По Богу,
То л' је моја тол' хваљена крепост?

(скаче на ноге)

Не, ув'јек сам страшни краљ Вукашин,
А још мало па цар силни српства.

(гледа кроз прозор)

Бој је жесток и овдје и тамо;
Грађани се као звјерад бију!
Ох, ја ћу вас и кротити од сад
Као звјерад шипком усијаном.

ПОЈАВА X.

Вукашин, Улази Дијак, мало за тим Голубан. па дворанин.

Вукашин. Пријатељу, шта је?

Дијак. У паклу се
Налазимо, у правоме паклу.
Погинуо Влатко, а чета му
Испред двора којекуда прсла.
Сад царица с б'јесним гомилама
На сва врата без препреке срће.
Не можемо одољевати јој.

Вукашин. Ко то вели? ко је малодушан

Нек одлази. Марко још се храбро
На бојишту отвореном држи;
И ја овдје у заклону могу.
Нећу да сам лошији од сина.

(Долази Голубан)

Долазиш ли и ти, штитоношо,
Да свјетујеш краљу своме бјегство?

Голубан. Краљ је храбар чим с' упустит' смио
У оваку неједнаку борбу;
Али краљ је уз то и опрезан,
Па док може двор ће оставити.
Лоша нам је на све стране срећа;
Бројем свладан већ одступа Марко.

Вукашин. Он зар?

Голубан. Већ је до пољане стјеран.

Вукашин. Тим је ближе двору, па двор јачи.
А међу тим неуморни Гојко,
Који јури напр'јед с коњаништвом,
До који час биће ту. Ја морам
Да се држим и дочекам њега.

Голубан. Не би л' боље било да Краљевић
Одмах с четом прикучи се двору,
Па сви скупа да продремо ванка,
И на сусрет Гојку отидемо?

Вукашин. Ту остајем.

Голубан. Ја не марим, краљу,
Што бих овдје главу оставио;

Овдје или другдје, све ми једно;
Али нас је брига обузела
Само за твој живот.

Вукашин. Ту остајем.

Дијак. Ох, ево те на кољен'ма молим,
Спасавај се од извјесне смрти.

Вукашин. Б'јес у таке све плашивце! туна,
Ту остајем, велим.

(улази дворанин)

1. Дворан. Храбри Марко
(улази) С четом својом већ преполовљеном
Сузбијен је до великих врата.

Вукашин. Нек их брани.

Дијак. И он и сви ондје
Изгинуће.

1 Дворан. Он јаросно виче
Да краљ с царем одмах ван изиђе,
Ил' ће врата и сам проломити.

Вукашин. То ли виче? . (За Уроша стрепи;
Па зар сада да га у двор пустим,
И промашим свој највећи удар?
То ни пошто.. Али да г' одбијем,
Силом ћ' ући.... Претећи га морам.)
Трчи, момче, јави му да идем;
Нек ме чека. — Голубане вр'једни,
Скупи доље у дворишту људе,

Па сви стојте готови на излет;
Ето мене док се наоружам.

(сви одлазе, а остаје Вукашин; Дијак на страни).

Идем, идем на то крвно дјело..
Сила ми је, неуклона сила. —
Кога видим! још си ту, Дијаче?

Дијак. Ту сам.

Вукашин. Дакле?... Али тим пакленим
Твојим оч'ма не гледај ме тако;
Шта ме питаш тим погледом мрским?
Још не сврших ништа.

Дијак. А Јелена
До који час свршити ће своје.

Вукашин. Сам ти демон говори из уста,
Па на тебе пека и гр'јех падне.
Хајд' пред она тамо спољна врата,
Па не пуштај никога унутра.

(одлазе на супротне стране)

ПОЈАВА XI.

Улазе шесторица војника.

1. Војник. Шта добисте?

2. Војник. Пуну шаку злата.

1. Војник. И ја тако. Живио Вукашин!

3. Војник. Добро плаћа за трпчаву главу
Двојице племића.

1. Војник. А који су?

3. Војник. Ко су, да су; ја сам на све киван;
Сад ћу ове преклати к'о патке.

4. Војник. Али с царем шта би најпослије?
Већ од јутрос не видје га нико.

5. Војник. Ружно, ружно са њим поступисмо!

3. Војник. А шта ружно? Вукашира служим,
Па вршити најтачније морам
Све његове налоге краљевске.

ПОЈАВА XII.

Пређашњи. Улази Вукашин па распоређује војнике.

Вук. 3. Вој. Ту стој чврсто наспрам оних врата.
Вас двојица са те тамо стране,
А ви овдје. Тако. Мач у руке,
Па га крепко сјурите у груди
Сваком оном који би с' изнутра
На вратима овим појавио.

(Иде на врата кроз која је дошао па виче);

Гдје сте? . . . Амо. (Улазе 4 грађанина).
Да вам сабље видим..
Добре су вам, ак' и руке буду.

1. **Грађан.** То ћеш скоро знати. Куда ћемо?
Вукашин. Там' унутра. Двојица су, знајте,
Ал' не вр'једе много. Не слушајте
Њиних р'јечи, пр'јетња, молба, ништа,
Но ударите без милости, сл'јепо.
Ако њима ви смрт не задате,
Вас смрт чека овдје. Сад уђите.

(Улазе грађани с голим сабљама; Вукашин говори војницима).

Паз'те добро. Ја ћу овдје стати.

(стаје с мачем у руци уза зид поред врата гдје је цар)

Ха! туку се страшно. Неко паде...
Већ и други!.. Не бојте се! паз'те.

(Вулета виче изнутра)

Вулета. Три свалисмо, али ја погибох;
Бјежи, царе.
Урош. (Изнутра) Умри, разбојниче. —
У руку сам рањен!

(Урош излијеће на поље па видјев војнике за час стаје)

Још их има!
4. **Војник.** Цар је ово!
5. **Војник.** (Осталима) Стан'те
Вукашин. Ударите..
Урош. Још и тебе, разбојниче, могу.

(сијече 3. војника који је на њега потрчао док сви други стоје окамењени)

Вукашин. (Удара са стране цара у ребра).
Држ' то.

Урош. Ох, ох! смрт је ово; смрт је...
Па ти управ'? куме, ти ме уби!

(ПРЕВИЈА СЕ ПА ПАДА. БЈЕЖЕ СВИ ВОЈНИЦИ)

Вукашин. Ја?.. Ну тако морало је бити;
Морало је.
(Вичу на пољу) Ура!

Вукашин. Цар сам сада.
Цар! а Урош? преда мном у крви
Превија се! призор ј' овај грозан!
Бјеж'мо. Куд ћу?.. Вика са свих страна.
Сав сам крвав; крв је ова свједок...

Дијак. (улази) Остражња су врата проломљена,
И царица у двор већ продире.
За мном брже. (вуче га)

Вукашин. Чекај: сав сам крвав...
Ил' не видиш?... крвав.. Зар овакав
Да пред сина сад изађем?

Дијак. Крви
Ја на теби не видим, но само
Она тече с твога мача. Ето,
Обрисан је.. Увуци га опет
У корице. Тако. Ходи сада...
Не, не туда; баш би њој на сусрет.

Вукашин. Син гдје ми је?

Дијак. На вратима главним;
Још се бори и чека те.
(На пољу опет) Ура!
(Дијак одвуче краља)

Глас Царичин. Ој Урошу, ој Урошу, гдје си?
Војин глас. Сада, царе, слободно изиђи.

ПОЈАВА XIII.

Царица и властела, Никша, Бојо; мало доцније с противне *стране Краљевић.*

Царица. (Спазив сина). Ах!
Бојо. Убијен!
Сви. Грозно!
Урош. Ти л' си, мати?
Царица. Жив је, жив је! (Трчи и сагиње се к њему)
Урош. Помоћ.
Царица. (гледајући рану) Јаох, сине!
Мој Урошу слатки! тешку ли ти
Безбожници зададоше рану!
(Раскида хаљину да му је привеже. Улази хитно Краљевић, па стаје изван себе).

Никша. Ти сад овдје показат' се смијеш?
Краљевић. Доцкан дођох. Проломи се, небо!
Урош. Краљевићев чујем глас... О Марко...
Твој ме отац својом руком уби.

Краљевић. Он!

Царица. (Уставши) Освета! ах освета, људи,
Или ова моја крв невина
На вас пала и сву српску земљу.

Никша. Брже, браћо, за убицом, да нам
Утекао не би.

(Одлази с многима),

Царица. Ах не, амо најпр'је; помоћ!

Урош. Доцкан...
Бјежи, мајко... бјежи.

Царица. (Опет се сагиње) Вај! издише.

Краљевић. (баца сабљу) Убијте ме; најбољега цара
Осветите на проклетом сину
Његовога грозног убојице.

Бојо. То би било скршит' поред овог
Још и друго племенито срце.

1-и Власт. Нек угине и пометак зв'јери.

(Неки подижу сабље; Бојо стаје пред Марка)

Бојо. Бранићу га док махати могу
Овом сабљом; и он мени једном,
А двапут је одбранио живот
Мому Никши. Или ме на мрве
Исјеците, или пустите ме
Да му вратим тај троструки зајам.

(Сви одустају, Бојо узимље Марков мач са земље и даје му га.

Свој мач узми и одлази, Марко.

Краљевић. А за кога да га носим више
Кад не доспјех да сачувам живот
Мому цару и мом пријатељу?

(ломи мач преко кољена и баца уломке)

Већ никада нека не заблиста
Пред очима људским. Збогом, Бојо;
Тјеши, чувај ту јуначку жену;
Збогом, добри и несрећни царе,
Док узживем плакаћу за тобом.
Ја у Прилип идем да сакријем
Своју тугу и стид дома свога. (Одлази)

Бојо. Устан' б'једна царице, па хајд'мо.
Већ не можеш повратити живот
У то т'јело да се сва у сузе
Над њим стопиш, и поплавиш земљу.

Царица. Ти си, Бојо?. Сви сте ту!... Он један
Он је мртав!..

Бојо. И освету иште.

Царица. Ох ужасна дјела! видиш ли га
Ти са неба, о животодавче!
Видиш ли га?.. Авај! нос'те, људи,
Испред мене тај крвави призор;
Носите га у велику цркву
Да га Срби још једанпут виде.

(односе Уроша)

Ох Урошу! — Ето, све је прошло.
Ја већ немам мог јединог сина,

Немам никог. И лавица сад би
Од жалости проливала сузе;
Али ја ћу тако урликати
Да ме чује свијет, сав колик је,
Да се згрозе нада мном небеса,
Да и црни заплаши се пак'о.
Рат и пустош нос'мо на све стране,
До кољена газимо у крви,
У пепео граде обраћајмо;
Превримо земљу свуколику,
Да ни један у њој не остане
Жив Мрњавац. Чусте ли ме, људи?
Ја сам вођа тој ужасној војни;
Ко је са мном?

Бојо. Сви, царице.

Сви. Сви смо.

Бојо. Кунемо се овом правом крвљу
Која јоште пред нама се дими
Да нећемо оставит' те никад.

Никша. (Ушав) Заклетви се и ја придружујем.

Бојо. Шта би, Никшо?

Никша. Утече ми крвник;
Спасао га војевода Срећко,
Који стиже овај час. Ал' ништа,
Сл'једићу га и до врата пакла.

Племић. (Ушав) Сви на поље; Гојкова се војска
У даљини види.

Бојо. Придружимо
И грађане оружане себи,
Па му одмах пођимо на сусрет.

Царица. А у мраку који већ наступа
Нека пламен овог клетог двора
Крваву нам освијетли борбу.

Бојо. Двор спалимо.

Никша. Дајте зубље.

Сви. (Одлазећи) Зубље

(Пада завјеса.)